بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

الحمد لله و كفى، والصلاة والسلام على عباده الذين الصطفى.

په عربي، اردو او فارسي ژبو کې مې د تاريخ، تاريخي او علمي شخصيتونو، علومو، فنونو، ان يوازي پر ځانګړو افرادو او حتا تر يوه هيواده او يا تر يوه فکره محدودو کسانو په اړه ډېر څه وليدل، ولوستل او وکتل.

دې ګڼو کتابونو وهڅولم چې په پښتو ژبه کې به د افغان محدثينو په نوم يوه داسې وړه ټولګه ليکم چې پکې ځای پر ځای شوي يې ټول د افغانستان د همدې اوسني جغرافيوي جوړښت سره تعلق ولري.

هدف مې دادئ چې په دې کتاب کې يوازي هغه افراد او حديث پوهان راوړل شي چې زموږ د ګران هيواد په همدې اوسني جغرافيوي محدوديتونو کې دننه وي؛ خو امام نسائي له دې اصله بيل دی.

دادئ په دې اړه مې يوه وړه ټولګه چمتو کړې ده، دا چې په دې ميدان کې به څومره بريالی يم؛ نو فيصله د لوستونکو پر غاړه ده.

تر وسه مې هڅه کړې ده چې مالومات کره او دقيق وي؛ سرچينې د هر محدث د ژوند ليک په پای کې ور کړل شوې دي؛ داسې مې نه دي کړي چې دهرې خبرې، مسلې او پراګراف حواله تر ختمېدا [illegible] ور کړم، بلکې د مضمون [illegible] مې له ګڼو کتابونو راټوله کړې ده، د لوستونکو د اسانۍ په خاطر مې د ليکنې تسلسل نه دی خراب کړی او مراجع مې ټول په اخير کې ذکر کړي دي.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه یادونه دا لازمي بولم چې دا ټول مراجع ما خپله نه دي کتلي، بلکې ځینې مراجع داسې دي چې په یوه کتاب کې د لټې مهال به مې یوه بل کتاب ته هم پام شول چې دغه کتاب به حواله ور کړې وه، نو ما دواړې حوالې راوړې دي چې د لوستونکو لاس رسی ورته اسانه شي؛ ځکه که لږ کتابونه د ماخذ په ډول استعمال شي ممکن هر ځای هر لوستونکی که وغواړي نو لاس رسی ورته ونه لري، له دې امله مې حوالې تر هغو کتابونو زیاتې ور کړې دي چې ما لوستي وو او له هغو کتابونو مې اقتباس کړی دی. د ۲۰۱۳ م مهال چې ما دا کتاب لیکه، زه د تحقیق له دې اصل څخه خبر نه وم چې یوازي هغه مرجع یادېدلای شي چې لیکوال یا ټولونکي هغه لیدلی وي او مخامخ یې اقتباس کړی وي، اما دا چې زما کتاب په هماغه پخوانۍ بڼه چاپ شوی دی او ممکن اوس بازار کې خلاص وي، نو مې اراده وکړه چې دا کتاب pdf خپور کړم څو خلک استفاده ځنې وکړي؛ اما په مراجعو کې مې لاس ځکه ونه واهه چې یوځل له همدې مراجعو سره نشر شوی دی، نو اوس یې هم کمول مناسب نه بولم.

کتاب کې د الفبا طریقه په پام کې نیول شوې ده، ځکه نو ځینې مشران علماء تر کشرانو وروسته راغلي دي، یا هم مشهور تر نامشهورو وروسته شوي دي.

په دې هیله چې کتاب زموږ د ټولنې یوه ډېره وړه تشه ډکه کړي او په دې لار کې لومړی پل شي.

محمدرسول پېروز

۲۰۱۹/نومبر/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(أ)

(۱) ابراهيم بن يعقوب الجوزجاني

لنډه پېژندنه:-

ښاغلی امام په جوزجان کې پيدا شوی او وروسته دمشق ته تللی ان تر مرګه همدلته اوسېدی، بصرې، رملې، مکې او نورو ته يې هم سفرونه کړي، پوهانو له باوري او حافظو راويانو څخه ګڼلی، د نسب لړۍ يې داسي ذکر شوې:

إبراهيم بن يعقوب بن إسحاق السعدى أبو إسحاق الجوزجاني.

زوکړه:-

د زوکړې دقيقه نېټه يې نه ده مالومه شوې.

زده کړه، استادان او شاګردان:-

د ماشومتوب پر مهال يې د خپلې سيمې پر پوهانو زده کړې وکړې، بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره د نړۍ نور علمي مرکزونه وکتل، د خپلو زده کړو پر مهال يې له دې کسانو پوهه لاس ته راوړې:

يزيد بن هارون، أبو عاصم النبيل، حسين بن علي الجعفي، حجاج بن محمد الأعور، عبد الصمد بن عبد الوارث، الحسن بن عطية، أبو عتاب سهل بن حماد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبيد الله بن موسى العبسي، يونس بن محمد، عمرو بن عاصم، قبيصة، الحجاج بن نصير، عثمان بن عمر، مسلم بن إبراهيم، زيد بن الحباب، سليمان بن حرب، جعفر بن عون، شبابة بن سوار، عبيد بن عقيل، عبدان عبد الله بن عثمان المروزي، الجارود بن يزيد، أبو مسهر الغساني، عبد الله بن يوسف التنيي، عبد الوهاب بن نجدة، إبراهيم بن عبد الله بن العلاء بن زبر، محمد بن أسد الخشني الإسفرايني، يحيى بن صالح الوحاظي، سلامة بن بشر بن بديل، يحيى بن عبد الله بن الضحاك، هشام بن عمار، أبو صالح (د الليث كاتب)، سعيد بن أبي مريم.

د شاگردانو په کتار کې يې د دې اشخاصو نومونه يادولای شو:

إبراهيم بن دحيم، عمرو بن دحيم، أبو زرعة الدمشقي، أبو زرعة الرازي، أبو حاتم الرازي، إبراهيم بن عبد الرحمن بن مروان، أبو جعفر الطبري، زكريا بن يحيى السجزي، أبو الحارث أحمد بن سعيد، أبو الحسن بن جوصا، أبو العباس محمد بن جعفر بن محمد بن هشام بن ملاس، محمد بن أحمد بن راشد بن معدان، أبو الأصيد محمد بن عبد الله بن عبد الرحمن الأزدي، عبد الصمد بن عبد الله بن عبد الصمد، أبو بكر محمد بن أحمد بن الوليد بن أبي هشام القبيطي، أبو الميمون أيوب بن محمد القاضي، أبو بكر محمد بن أحمد بن المثنى، أحمد بن عبد الله بن نصر بن هلال السلمي، أبو بشر الدولابي.

په اړه يې د پوهانو ويناوې:-

قال النسائی: ثقة . نسائي ويل: باوري دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال الدارقطنى : أقام بمكة مدة و بالبصرة مدة و بالرملة مدة و كان من الحفاظ المصنفين و المخرجين الثقات .

دارقطني ويل: په مکه، بصره او رمله کې څه وخت اوسېدلی، دی د حديثو له حافظانو، مصنفينو او باوري حديث روايت کوونکو څخه وو.

قال ابن حبان فى " الثقات " : كان حروزى المذهب ، و لم يكن بداعية ، و كان صلبا فى السنة حافظا للحديث.

ابن حبان په الثقات کې ويلي: دی د حريز بن عثمان پر تګلاره وو، خو بلنه يې ورته نه کوله، په سنتو کې ټينګ او د حديثو حافظ وو.

قال السلمى عن الدارقطنى ـ بعد أن ذكر توثيقه ـ : لكن فيه انحراف عن على.

سلمي د دارقطني په حواله ويلي: (د توثيق تر بيان وروسته) خو په ده کې له علي د مخ اړولو عيب وو.

ابن حجر وايي چې ابو داؤد، ترمذي او نسائي ترې روايات کړي.

بل ځای وايي: ابن جرير الطبري هم په خپل تفسير او تاريخ کې ترې څو ځايه روايات نقل کړي.

حافظ په تقريب کې همدا راز وايي: **ثقة حافظ رمى بالنصب.**

باوري، حافظ خو د نصبيت نسبت ورته شوی.

هدف يې دا دئ چې له علي سره يې جوړه نه وه، ناصبي هغه ته وايي چې په خبرو کې پر علي رض تشدد کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليكنې:-

امـام زركلـي پـه الأعلـام كـې ده تـه دوه كتابونـه منسوب كړي يـو يـې « الجـرح والتعـديل » او بـل يـې « الضعفاء » دئ، دى وړاندي وايي:

وقال ابن كثير: له مصنفات منهـا (المتـرجم فيـه علـوم غزيرة وفوائد كثيرة)

ابـن كثيـر ويلـي: دى يـو شمېر ليكنې لري چې پـه هغـو كـې ډېـرى علـوم او ګڼشـمېر فوائـد پېژنـدل شوي.

مړينه:-

دى په دمشق كې د (۲۵۶) پر مهال يا هم د (۲۵۹ هـ) پـر مهـال وفـات شـوى او دا د ذى القعـدې مياشـت وه.

مراجع:-

۱) تهذيب التهذيب ۱/ ۱۸۲
۲) الكامل (۱۳۲) لابن عدي
۳) تهذيب الكمال ۲/ ۲۶۸
۴) مشيخة النسائي «۹» استاذ
۵) الوافي بالوفيات ۶ / ۱۷۰
۶) الجرح والتعديل ۱/ قسم ۱/ ۱۴۸
۷) الولاة والقضاة: ۳۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٢) امام نسائي ﷫

لنډه پېژندنه:-

نسائي د هرات له مشهوروعلماؤ ګڼل کېدى، لوى محدث ، فقيه، مفسر اوستر عابد وو. سېرت ليکوونکويې دنسب لړۍ دارنګه بيان کړې ده:

ابو عبيدالرحمن احمد بن شعيب بن علي بن سنان بن بحر بن دينار النسائي الخراساني القاضي.

النسائي:- د خراسان يو مشهور ښار چې هرات ته نژدې دى د نساء په نوم يادېږي،امام نسائي همدې ښارته منسوب دى، ځيني عرب يې النسوي هم وايې چې همزه په واوبدلوي.

زوکړه:-

امام نسايي ﷫ په (٢١٥هـ) کې پيدا شو ، په همدي ښار کې لوي شواو لومړنۍ زده کړې يې د دې ښار پر علماؤ وکړې.

زده کړې:-

امام ذهبي ﷫ وايي: امام نسايي په حديث پوهنه کې د زده کړې په موخه لومړى قتيبة بن سعيد بغلاني ته ورغى ، دامهال يې عمر(١٥) کاله وو.وروسته يې نورو سيمو لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خراسان ، عراق ، جزيرې ، شام او مصر ته د علم په لټه سفرونه وکړل.

استاذان:-

امام نسايي هم د نورو محدثينو په شان پر ګڼو استاذانو ديني علوم ولوستل او په ځانګړي ډول له ډېرو حديث پوهانو يې نبوي سنت زده کړل چې د ټولو استاذانو شمېر يې خورا زيات دئ زه به يې دلته څو نوموتو استاذانو ته اشاره وکړم:

امام اسحاق بن راهويه، هشام بن عمار، محمدبن نصرالمروزي، ابو کريب، حميد بن مسعدة، علي بن خشرم، محمود بن غيلان، حافظ ابو داؤد سليمان بن الاشعث السجستاني، حارث بن مسکين، هناد بن السري، محمد بن بشار، احمد بن منيع، بشر بن هلال الصواف، علي بن حجر، محمد بن المثنى، نصر بن علي الجهضي، امام بخاري او نور...

شاګردان:-

امام نسايي ﷺ هم تر زده کړې وروسته د اسلامي ټولنې په روزنيزه لړۍ کې ونډه واخيسته او ګڼ شاګردان يې وروزل چې د ځينو مشهورو نومونه يې دادي:

ابوبشرالدولابي، ابو قاسم الطبراني، ابو جعفر الطحاوي، محمد بن هارون بن شعيب، ابو الميمون بن راشد، ابراهيم بن محمد بن صالح بن سنان، ابو بکر احمد بن محمد بن اسحاق السني الحافظ، ابو علي الحسين بن محمد نيشاپوري، ابو قاسم حمزة بن محمد بن علي الکناني، محمد بن معاويه بن الاحمرعبدالکريم او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نسايي ﷫ ستر علمي مقام:-

ده په علم حديثوكې لوى لاس درلود، د جرحې او تعديل په برخه كې هم وتلى ماهر وو، ډير زاهد، متقي، متواضع او خاكسار انسان وو، ځلور ښځې يې درلودې، د وخت علماؤ په ډېره درنه سترگه ورته كتل اود ده ستر علمي مقام يې مانى.

د سنن نسايي د ليكلو انگېزه:-

امام نسايي ﷫ تر دې كتاب ياني سنن نسائي وړاندي سنن كبرى ليكلى وو، خو په هغه كې د ضعيفو رواياتو تله ډېره درنه وه له همدې امله يې د سنن نسائي په ليكلو لاس پوري كړ او هغه ټول روايات يې پرېښودل چې ده په سنن كبرى كې نقل كړي ول او علماوو نيوكې پرې كړې وې.

سنن نسايي د ابو بكر محمد بن اسحاق السني په ذريعه روايت شوى او موږ ته په همدې روايت را رسېدلى دى.

د احاديثو په شپږو مشهورو كتابونو كې تر شېخينو او ابو داؤد وروسته د نسائي درجه ده.

شرحې:-

پر سنن نسايي هم ډېرو حديث پوهانو گڼې شرحې ليكلي

دي چې يوه پكې د علامه سيوطي شرحه ده پر دې شرحې شيخ ابوالحسن ابن عبدالهادي حاشيه ليكلې ده او بله مشهوره شرحه يې سراج عمر چې په ابن القعذهم مشهور دى ليكلې ده.

ليكنې:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام نسايي ﵀ هم په علمي ډګر کې ګڼ اثار پرېښي چې د ځينو نومونه يې دادي:

١) السنن الکبری دا کتاب ابو بکر محمد بن معاويه چې په ابن الاحمر الاندلسي هم مشهوردئ روايت کړی دئ.

٢) کتاب الضعفاء والمتروکېن

٣) کتاب الجمعه

۴) عمل اليوم والليلة

۵) کتاب المدلسين

۶) کتاب الاسماء والکنی

٧) مسندعلي τ

٨) مسند منصور بن زاذان

٩) اغراب شعبة على سفيان، وسفيان على شعبة

١٠) خصائص علي τ

١١) سنن نسائي ياسنن صغری

مړينه:-

امام نسايي ﵀ د(٨٨) کالو په عمر په (٣٠٣هـ) کې وفات شو.

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

مراجع:

١)سير اعلام النبلاء، الطبقة السابعة عشر، (٢۵٨۶) کس(نسائي) پېژندنه, ١١/ ٧٩

٢)تهذيب التهذيب، د (۶۶) راوي پېژندنه، ٣۶/١.

٣)تهذيب الکمال في اسماء الرجال، ۴٨راوي، ٣٢٨/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣) ابو يعقوب الطالقاني

د پوره ژوندليک په اړه يې څه نه دي ويل شوي خو په تاريخي پاڼو کې يې نسب نامه داسي ښودل شوې:

إسـحاق بـن إسـماعيل الطالقـاني، أبـو يعقـوب، المعروف باليتيم.

زوکړه:-

د پيدائښـت دقيـق تـاريخ يـا نېټـه يـې هـم نـه ده روښانه شوې.

استاذان او شاګردان:-

د زده کړې او تحصيلاتو په اړه يـې هم ډېر څـه نـه دي ويـل شـوي خـو يـوازي د يـو شـمېر اسـتاذانو او شاګردانو نومونه يې په تاريخ کې خوندي دي، لومړی د استاذانو نوملړ:

إبرَاهِيم بن عُيَينَة، جرير بن عبـد الحميـد الـرازي (د)، حاتم بن وردان البَصرِيّ، حسين بن علي الجعفي، حكام بن سلم الرازي (د)، أبو أسامة حَمَّاد بْـن أسـامة، سـفيان بن عُيَيْنَة (د)، سُلَيمان بن الحكم بن عوانة الكلبي، عبـد الرحمن بن سعد بـن عمـار المـؤذن، عبـدة بـن سُـلَيْمان (د)، عثام بن علي العامري، عـدي بـن الفضـل، أبـو داود

(c) ketabton.com: The Digital Library

عُمَر بن سعد الحفري، عيسى بن يونس، أبو معاوية مُحَمَّد بن خازم الضرير، محمد بن عُبَيد الطنافسي، محمد بن فضيل بن غزوان، معتمر بن سُلَيْمان، وكيع بن الجراح، يحيى بن سليم الطائفي، يحيى بن عيسى الرملي، يزيد بن هارون.

د شاگردانو په کتار کې يې د دې مشهور پوهانو نومونه د ياد وړ دي:

أَبُو داود، إبراهيم بن إسحاق الحربي، أَحْمَد بن الْحَسَن بن عَبد الْجَبَّار الصوفي، أبو يَعلَى أحمد بن علي بن المثنى الموصلي، أَحمَد بن الوليد الكرابيسي المعروف بابن شَيبة، أحمد بن يونس الضبي، إدريس بن عَبد الكريم الحداد المقرئ، جرير بن يحيى، جعفر بن مُحَمَّد بن شاكر الصائغ، خلف بن عَمرو العكبري، أبو بَكر عَبد اللَّهِ بن مُحَمَّد بن أَبي الدنيا، أَبُو الْقَاسِم عَبد اللَّهِ بن مُحَمَّد بن عَبد العزيز البغوي (دا يې اولنى شيخ دئ چې ليکل يې ترې کړي)، يعقوب بن شَيبَة السدوسي.

په اړه يې د پوهانو نظرونه:-

ابو بکر المروزي وايي له امام احمده مي د اسحاق بن اسماعيل په اړه پوښتنه وکړه نو ده وويل:

لا أعلم إلا خيرا قلت : إنهم يذكرون أنه كان صغيرا ، قال : قد يكون صغير يضبط.

ژباړه: يوازي يې په خير علم لرم، ما وويل: دوئ يې يادوي چې دى کوچنى وو؟، ده وويل: کوچنى دئ خو ياد يې ښه دئ.

عثمان بن سعيد الدارمي د يحيى په حواله ويل: قال عثمان بن سعيد الدارمى عن يحيى بن معين : أرجو أن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يكون صادقا .
و قال عبد الخالق بن منصور عن يحيى بن معين : صدوق .
قال يعقوب بن شيبة : عثمان بن محمد و إسحاق بن إسماعيل ثقتان و إسحاق أتقن من عثمان رواية و كان يحيى بن معين يوثق إسحاق بن إسماعيل جدا .
قال أبو داود و الدارقطنى : ثقة .
و قال عثمان بن خرزاذ : ثقة ثقة .
و قال ابن حبان فى " الثقات " : كان من ثقات أهل العراق و متقنيهم ، حسده بعض الناس فحلف ألا يحدث حتى يموت ، و ذلك فى أول سنة خمس و عشرين و مئتين ، و مات فى آخرها ، مستقيم الحديث جدا .
و قال ابن قانع فى " الوفيات " : ثقة.

هيله لرم چې رښتنی دئ.
عبد الخالق بن منصور له يحيی په حواله ويل چې زښتنی دئ.
يعقوب بن شيبه ويل: عثمان بن محمد او اسحاق بن اسماعيل دواړه ثقه دي، خو اسحاق تر عثمان د روايت ښه يادوونکی وو، يحيی بن معين د اسحاق بن اسماعيل ډېر توثيق کاوی.
ابو داؤد او دارقطني ويل: باوري دئ.
عثمان بن خرزاذ ويل: باوري او ثقه دئ.
ابن حبان په الثقات کې وايي: دی د عراقيانو له باوري او يادوونکو کسانو څخه وو، ځينو خلګو ور سره کېنه وکړه نو ده لوړه وکړه چې ترمرګه به حديث نه بيانوي، دا د (۲۲۵) په پيل کې وه او په اخير کې يې مړ شو، خو ډېر کره حديث يې وو.
او ابن القانع په الوفيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ويلي: ثقه وو.

مړينه:-

احمد بن الحسن ابو ابو القاسم البغوي ويلي چې په (۲۳۰ هـ) کې ومړ، خو بغوي زياته کړې چې دا د روژې مياشت وه او ما په (۲۲۵) کې ترې ليکل وکړل خو تر مرگ پنځه کاله مخکې يې حديث بيانول ايله کړل او ډېره يې نه سره کوله.

مراجع:-

١) تاريخ الخطيب: ۶ / ۳۳۵
۲) الثقات: ١/ ۲۶ د ابن حبان
۳) الجرح والتعديل: ١/١/ ۲١۲ د ابن ابى حاتم
۴) تهذيب التهذيب: ١/ ۲۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) ابو يعقوب اسحاق الهروي

د ابو يعقوب اسحاق الهروي په اړه تر ډېره بريده كتابونه چوپ دي، ما تر ډېري لټې وروسته هم د نوموړي په اړه اوږده تفصيلات ونه موندل.

د نسب سلسله يې په دې ډول ده:

الحَافِظ الإمَام مُحدث خُرَاسَان أَبُو يَعقُوب إسحَاق بن أبي إسحَاق إبرَاهِيم بن مُحَمَّد بن عبد الرَّحمَن السَّرخسِيّ ثمَّ الهَرَوِيّ.

زوكړه:-

حافظ سيوطي په طبقات الحفاظ كې ليكې:

ولد سنة اثْنَتَيْنِ وَخمسين وثلاثمائة.

دى د (۳۵۲ هـ) پر مهال پيدا شوى.

خو د زده كړو، استاذانو او هم يې د شاګردانو يا تدريس په اړه څه نه دي ويل شوى، يوازي دا ثابته ده چې يو شمېر ليكنې يې كړې او تاريخونو كې يې يادونه شوې ده.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

حافظ سيوطي ليكې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَـهُ المصـنفات الْكَثِيـرَة الدَّالَّـة علـى حفظـه وسـعة علمه.

دى زياتې ليکنې لري چې د ده پر حفظ او ډېر علم دلالت کوي.

بيا وايي:

وَله تَارِيخ وَكَانَ زاهداً.

دى تـاريخ هـم لـري او ښـه زاهـد شـخص وو. د المنتخـب مـن کتـاب السـياق لتـاريخ النيسابور ليکوال ليکې:

مَشْـهُورٌ مِـنَ الْحُفَّـاظِ بِهَـرَاةَ، كَتَـبَ الْكَثِيـرَ وَجَمَـعَ وَسَافَرَ وَصَنَّفَ الأَبْوَابَ وَالتَّوَارِيخَ.

د هـرات لـه مشـهورو حافظـانو څخـه وو، ډېرې ليکنې يې کړې، علوم يې راغونډ کړي، سـفرونه يـې کـړي او ابـواب و تاريخونـه يـې تصنيف کړي.

مړينه:-

د مـرګ پـه نيټـه کـې يـې اختلاف دئ، د المنتخـب ليکوال وايـي چې د (۴۰۹ هـ) پـر مهال پـه هـرات کـې وفات شوی او دا د شعبان مياشت وه.

خـو حـافظ سـيوطي بيـا وايـي چـې د (۴۲۹ هـ) پـر مهال وفات شوی دئ.

مراجع:-

۱) طبقات الحفاظ (۹۶۰) راوي، ۱/ ۴۲۴
الطبقة الثالثة عشر د سيوطي ليکنه
۲) المنتخب ۳۸۱ راوي د تقی الدين العراقي ليکنه، ۱۶۵/۱، د دار الفکر للطباعة والنشر چاپ، کال: ۱۴۱۴هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) ابراهیم بن عبد الله الهروي

لنډه پېژندنه:-

ستر محدث، لوی عالم ابراهیم بن عبد الله چې په الهروي شهرت لري له آره د هرات اوسېدونکی وو خو وروسته بغداد ته ولاړ نو له دې امله یې بغداد ته هم نسبت کېږي، د نسب لړۍ یې پوهانو داسي بیان کړې:

الحافظ، الامام، شیخ الاسلام، ابو اسحاق ابراهیم بن عبد الله بن حاتم الهروي البغدادي.

زوکړه:-

نوموړی امام د (۱۷۸) هجري پر مهال زېږېدلی.
(المشائخ النبل)

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

د وخت له دوود سره سم یې لومړی اولنۍ زدکړې له نژدې پوهانو پیل کړې او وروسته د لوړو زدکړو په تکل تر لرو سیمو هم تللی دئ او له لاندینیو کسانو یې زدکړې کړې دي:

عبد الرحمن بن أبي الزناد، عبد العزیز بن محمد الدراوردي، إسماعیل بن جعفر الزرقي، خلف بن خلیفة الأشجعي، إسماعیل ابن علیة، هشیم بن بشیر، جریر بن عبد الحمید, ابو اسماعیل المودب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاګردانو په نوملړ کې يې د دې شاګردانو نومونه ډېر روښانه او مشهور دي:

الترمذي، ابن ماجة، الحارث بن أبي أسامة، ابن أبي الدنيا(په خپلو ليکنو کې)، المعمري، موسى بن هارون، جعفر الفريابي، أحمد بن فرج المقري، أحمد بن الحسين الصوفي الصغير.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال أحمد بن محمد بن القاسم بن محرز عن يحيى بن معين : لا بأس به .

و قال أبو زرعة الدمشقى : سمعت رجلا قال ليحيى بن معين عن من يكتب حديث هشيم ؟ قال : عن إبراهيم الهروى ، و سريج بن يونس .

و قال يعقوب بن شيبة بن الصلت السدوسى : حدثنى خال أبى أبو إسماعيل عبد الله بن هبيرة بن الصلت ، قال: سألت يحيى بن معين ، قلت : يا أبا زكريا من أصحاب هشيم الذين يعتمد عليهم؟ فقال : إبراهيم الهروى، و محمد بن الصباح الدولابى.

قال على بن الحسين بن حبان : وجدت فى كتاب أبى بخط يده : سألت أبا زكريا ، فقلت : اختلف محمد بن الصباح و الهروى فى حديث عن هشيم . لمن يقضى منهما ؟

احمد بن محمد بن القاسم د يحيى په حواله ويل چې د لا باس به(توثيق يې کړی) مرتبه يې وه.

ابو زرعه ويلي له يوه کسه مي واورېدل چې يحيى بن معين ته يې ويل: د هشيم حديث له چا ليکل غوره دي؟ ده وويل: له ابراهيم الهروي او سريج بن يونس څخه.

يعقوب السدوسي ويل ما ته مي د پلار ماما ابو اسماعيل عبد الله هبيره بن الصلت بيان وکړ چې ده ويل له يحيى بن معينه مي پوښتنه وکړه ومې ويل: اې د زکريا پلاره! د هشيم په ملګرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال : حتى يجيء ثالث .
قلت : ليس ثالث ؟
قال : ينظر في الحديث إن كان حدث به غير هشيم إنسان ، و كان الصواب في يد أحدهما ، كان القول قوله .
قلت : فإن كان لم يحدث به غير هشيم ؟
قال : كان الهروى أكيسهما .
قال أبو داود : ضعيف .
و قال النسائى : ليس بالقوى .
و قال أبو زرعة الرازى ، و صالح بن محمد البغدادى : صدوق .
و قال أبو حاتم : شيخ .
و قال الدارقطنى : ثقة ثبت .

کې باوري څوک دي؟ ده وويل: ابراهيم الهروي او محمد بن الصباح الدولابي.

علي بن الحسين بن حبان ويل د خپل پلار په کتاب کې مې د ده په لاس ليکل شوی ليک وموند چې ما له ابو زکريا پوښتنه وکړه ومې ويل: يوه حديث کې محمد بن الصباح او هروي له هشيمه اختلاف وکړ، د کوم يوه په حق کې به پرېکړه کېږي؟
ده وويل: څو درېيم راشي.
ما وويل:درېيم نه شته؟
ده وويل: حديث ته به کتل کېږي، که له هشيم پرته بل چا هم بيان کړی وو او په دوئ دوو کې د يوه وينا حقه وه نو د هغه خبره باوري ده.
ما وويل: که له هشيم پرته بل چا بيان کړی هم نه وو؟
ده وويل: نو هروي په دوئ کې ځيرک دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داؤد ویل: ضعیف دئ.
نسائي ویل: پیاوړی نه دئ.
ابو زرعه الرازي او صالح بن محمد البغدادي ویل: رښتنی دئ.
ابو حاتم ویل: شیخ دئ.
دارقطني ویل: ثقه و باوري دئ.

دا چې ابو داؤد او نسائي ولي پرې جرحې کړې او نورو یې توثیق کړی؟، په اړه یې د انصاف فیصله امام ابن حجر کړې، دی په تهذیب التهذیب (۱/ ۱۳۳) کې کاږي:

تضعیف او د ځینو رد یې د مسلک له مخې وو، البته په حدیثو کې یې د باوریتوب او رښتنولۍ مرتبه لرله.

کېدای شي چې په ځینو شیانو کې یې داسي اجتهادونه در لودل چې له عامو پوهانو به افراد یا تفردات بلل کېدل، داسي ډېر وخت کېدای چې یو کس د ځینو مسایلو په اړه له نورو پوهانو سره د رایې اختلاف ولري، خو له دې امله نو د هغه ټول شیان نه شي ایله کېدلای.

ابن حجر خو دا هم لیکلي چې نوموړی د قران په اړه د تخلیق نظریه درلوده، ځکه دی وایي:

صدوق حافظ تکلم فیه بسبب القرآن.

رښتنی، حافظ خو د قران له وجې په کې خبرې شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينه:-
امام په روژه کې د (٣۴۴ هـ) هجري پر مهال ومړ.
مراجع:-

١) الجرح والتعديل ٢ / ١٠٩
٢) تاريخ بغداد(٣148) راوي ۶ / ١١٨- ١٢٠
٣) تهذيب الكمال، ورقة: ۵٨
۴) ميزان الاعتدال ١ / ۴٢، ۴۴
۵) تذهيب التهذيب ١ / ٣٨
۶) تذكرة الحفاظ ٢ / ۴٨۴
٧) تهذيب التهذيب ١ / ١٣٢، ١٣٣
٨) طبقات الحفاظ: ٢٠٩
٩) خلاصة تذهيب الكمال: ١٨
١٠) شذرات الذهب ٢ / ١٠۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ابو سعید ابراهیم بن طهمان الهروي

لنډه پېژندنه:-

د اتباع التابعینو ستر محدث، وتلی عالم، منلی امام، ابو سعید ابراهیم الهروي د هرات په ولایت کې زېږېدلی او وروسته نیشاپور ته کوچېدلی، بیا بغداد ته تللی او هلته یې د احادیثو مینوالو ته حدیث بیان کړي او په مکه کې د هستوګنې پر مهال نوموړی مړ شوی.

ابو سعید د صحاحو د راوي ویاړ لري او پوهانو یې د نسب لړۍ داسي ذکر کړې:

إبراهیم بن طهمان بن شعبة الخراساني أبو سعید الهروی.

زوکړه:-

ابو سعید د کوچنیو اصحابو په وروستي دور کې نړۍ ته راغلی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

ابو سعید هغه مهال زېږېدلی چې لا د علومو بېلا بېلو فنونو سر نه وو را څرګند کړی، هغه مهال عالي زده کړو ته د وزګارېدا په لار کې دومره ستر خنډونه نه ول، په پیل کې د قران زده کړه، نحو، صرف، عربیت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـو څـو نـورو فنونـو بسـنه كولـه، نـور بـه نـو د پـوهي مينوالو له قران او نبوي احاديثو څخه خبرې كـولې، بېلا بېل قراءات يې زده كول، د تفسير په اړه يې د وخت له پوهانو زده كړې كولې او هم به يې نبوي احاديثو ته پوره پاملرنه كوله.

په روايت و درايت به يې ځان خبراوه، هم به يـې د مؤتلف او مختلف په اړه معلومات چمتو كـول، د هغـه مهال زده كوونكو شعوري تحصيلات كول، داسي نه وو چې كه به هـر يـوه لـه كـوم اسـتاذ سره زده كـړې كـړې وې، نو به يې خپلې سيمې ته همغه فكر رانقلاوه.

ابو سعيد هم يو له دې هوښيارو، پوهو او ښه فكر لرونكو زده كوونكو څخه وو، ځكه يې نـو د ارجـاء هغـه عقيده چې يو وخت ورته معتقد وو تر څېړنې او پلټنـې وروسته ايله كړه.

نوموړي د خپلو زده كړو پر مهال د اسلامي نړۍ له دې وتليو، منـل شـويو، ځلانـده او مشـهورو پوهـانو زده كړې وكړې:

إبـرَاهِيم بـن مسـلم الهجـري، آدم بـن علـي، أيـوب السـختياني (خـت)، بـديل بـن ميسـرة العقيلـي (د س)، ثابت بن أسلم البناني، جـابر بـن يزيـد الجعفـي، الجعـد، أبو عثمان (خت)، الحجـاج بـن الحجـاج البـاهلي، الحسـن بن عمارة، حسين بن ذكوان المعلم (خ د ت ق) ، حميد الطويـل، حنظلـة بْـن أَبـي صـفية، خالـد ابـن ميمـون، سَـعِيد بـن أَبـي عَرُوبَـة، أبـو مسـلمة سَـعِيد بـن يزيـد، سـفيان الثـوري، أبـو حـازم سـلمة بـن دينـار المـدني، سُلَيمان التَّيْمِيّ، سُلَيمان الأعمش (س)، سُـلَيمان أبـي إسـحاق الشـيباني (خـت س)، سـماك بـن حـرب (م د)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شَرِيك بن عَبد اللَّهِ بن أَبي نمر، شعبة بن الحجاج (خت س)، صفوان بن سليم، عاصم بن بهدلة، عاصم ابن سُلَيمان الأحول، عبد الله بن دينار، عبد الأعلى بن عامر الثعلبي (عس)، عبد الرحمن بن إسحاق المدني (د س)، وعبد العزيز بن رفيع (د س)، عبد العزيز بن صهيب (خت)، أبي حصين عثمان بن عاصم الأسدي (م)، عطاء بن السائب، عطاء بن أَبي مسلم الخراساني، علي بن عبد الاعلى (د ت)، عُمَر بن سَعِيد بن مسروق الثوري (س)، عَمرو بن دينار المكي، أبو إسحاق عَمرو بن عَبد الله السبيعي (س)، عَمرو بن يحيى بن عمارة بن أَبي حسن المازني (ق)، العلاء بن عَبد الرحمن بن يعقوب مولى الحرقة، محمد بن إسحاق بن يسار، محمد بن أَبي حفصة (س)، محمد بن ذكوان (ق)، محمد ابن زياد الجمحي (خ س)، أبو الزبير مُحَمَّد بن مسلم المكي (م د ق)، مطر الوراق (د)، مغيرة بن مقسم الضبي (س)، منصور بن المعتمر (سي)، مهران بن حكيم بن معاوية بن حيدة القشيري، موسى بن عقبة (عس)، أبي جمرة نصر بن عِمران الضبعي (خ د)، هشام بن حسان (د)، هشام الدستوائي، يحيى بن سَعِيد الأَنْصارِيّ (س)، يعقوب بن زيد بن طلحة التَّيمِيّ (سي)، يونس بن عُبَيد، أبو عثمان صاحب أنس بن مالك (س) .

د نومونو په لړ کې چې په حروفو کومې اشارې شوې هغه د راويانو حالت څرګندوي چې د حديثو به کتابونو کې ترې چا روايات کړي.

په شاګردانو کې يې د دې پوهانو نومونه د يادولو وړ دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـو منصـور إسـمَاعِيل بـن عَبـد المَلِـك الزئبقـى، الحسـين بـن الوليـد النيسـابوري، حفـص بـن عَبـد الله السـلمي النيسـابوري (خ د س ق) ، خالـد بـن نـزار بْـن المغيرة بن سليم الأيلي (خد)، سفيان بن عُيَيْنَة، شيبان بن عَبد الرحمن النحوي، (دا تر ده لوى وو)، صفوان بـن سليم(دا يې استاد هـم دئ)، عبـد الله بـن المبـارك (خ)، زوى يـې عَبـد الخـالق بـن إبـرَاهِيم بـن طهمـان، عبـد الرحمن بن سلام الجمحي، عبد الرَّحمَنِ بن عَبد اللَّهِ بن سعد الدشـتكي الـرازي، عبـد الـرحمن بـن مهـدي، عبـد الملك بن إبرَاهِيم الجدي (سي)، أبو عامر عَبد المَلِك بن عَمْرو العقـدي (خ م د ت س)، عُمَـر بـن عَبـد اللَّـهِ بـن رزين السلمي (م)، غسان بـن سُلَيمان الهـروي، فضـل بـن سُـلَيمان النميـري، مالـك بـن سُـلَيمان الهـروي(د غسـان هـروي ورور)، محمد بـن جعفـر بـن أبـي كثيـر المدني (عس) (دا يـې هـم سنه وو)، محمد بـن الحسـن بـن الزبيـر الأسـدي (خ)، محمد بـن سـابق البغـدادي (م د سي)، محمد ابن سنان العـوقي (د)، أبـو أحمـد مُحَمَّد بـن عَبد اللَّهِ بن الزبير الزبيري (د), محمد بن محبب أبو همام الدلال، المعافى بـن عِمران الموصـلي (س)، معـن بـن عيسى القـزاز (خ د)، أبـو حذيفـة موسى بـن مسـعود النهدي (ق)، أبو حنيفة النعمان بـن ثابـت (دا هـم تـر ده ستر وو)، وكيع بن الجراح، يحيى بن أبي بكيـر الكرمـاني (م د س)، يحيى بن الضريس البجلي الرازي (م) .

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال نوح أبو عمرو المروزى ، عن سفيان بن عبد الملك عن ابن المبارك : صحيح الحديث .

نـوح ابـو عمـرو لـه سـفيان بن عبد الملک هغه له ابن المبارکـه پـه حوالـه ويـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

و قال عبد الله بن أحمد بن حنبل عن أبيه و أبو حاتم : ثقة .
و قال عبد الله بن أحمد عن يحيى بن معين : لا بأس به .
و كذلك قال العجلى .
و قال أبو حاتم : صدوق ، حسن الحديث .
و قال عثمان بن سعيد الدارمى : كان ثقة فى الحديث ، لم يزل الأئمة يشتهون حديثه ، و يرغبون فيه و يوثقونه .
و قال صالح بن محمد الحافظ : ثقة حسن الحديث ، يميل شيئا إلى الإرجاء فى الإيمان ، حبب الله حديثه إلى الناس ، جيد الرواية .
و قال إسحاق بن راهويه : كان صحيح الحديث ، حسن الرواية ، كثير السماع ، ما كان بخراسان أكثر حديثا منه ، و هو ثقة .
و قال أبو الصلت عبد السلام بن صالح الهروى : سمعت سفيان بن عيينة يقول : ما قدم علينا خراسانى أفضل من أبى رجاء عبد الله بن واقد الهروى .
قلت له : فإبراهيم بن طهمان ؟
قال : كان ذاك مرجئا .
و قال الدارقطنى : ثقة إنما تكلموا فيه للإرجاء .
و قال البخارى فى " التاريخ "

چې صحيح الحديث دئ.
عبد الله له خپل پلار احمد او ابو حاتم څخه په حواله وايي: ثقه دئ.
عبد الله له يحيى څخه په حواله وايي: باک پرې نه شته.
عجلي هم دا ويلي، ابو حاتم ويل: رښتنى او حسن الحديثه دئ.
عثمان بن سعيد الدارمي ويل: په حديثو کې ثقه وو، امامانو يې تل د حديثو هيله کوله، ده ته يې خلګ مايل کول او باوري يې بالى.
صالح بن بن محمد ويل: ثقه حديث يې حسن دي، په ايمان کې يې د ارجا لور ته ميلان وو، الله يې حديث خلګو ته خوښ کړي، روايات يې جيد دي.
اسحاق بن راهويه ويل: صحيح الحديثه وو، روايت يې حسن، د زياتې اورېدنې خاوند، په خراسان کې تر ده د زياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

: حدثنا رجل حدثنى على بن الحسن بن شقيق سمعت
ابن المبارك يقول : أبو حمزة السكرى و إبراهيم بن طهمان صحيحا العلم و الحديث .
قال البخارى : و سمعت محمد بن أحمد يقول : سألت أبا عبد الله أحمد بن حنبل عن إبراهيم فقال : صدوق اللهجة .
و قال ابن حبان فى " الثقات " : قد روى أحاديث مستقيمة تشبه أحاديث الأثبات
و قد تفرد عن الثقات بأشياء معضلات .
قلت : الحق فيه أنه ثقة صحيح الحديث إذا روى عنه ثقة ، و لم يثبت غلوه فى الإرجاء و لا كان داعية إليه بل ذكر الحاكم أنه رجع عنه و الله أعلم .

حديثو خاوند نه وو او دى ثقه دئ.
ابو الصلت عبد السلام بن صالح الهروي ويل: له سفيان بن عيينه مي واورېدل ويل يې: له خراسانه مور ته تر ابو رجاء عبد الله بن واقد الهروي غوره كس نه دئ راغلى، ما ورته وويل: نو ابراهيم بن طهمان؟، ده وويل: هغه مرجئ وو. دارقطني ويل: ثقه دئ، خلگو د ارجاء له امله پكې خبرې كړې.
امام بخاري په تاريخ كې وايي: ما ته يو كس بيان وكړ ده ويل ما ته علي بن الحسن بن شقيق بيان وكړ ده ويل له ابن المباركه مي واورېدل ويل يې: ابو حمزه السكري ابو ابراهيم بن طهمان د صحيح علم او حديثو خاوندان ول.
امام بخاري ويل له محمد بن احمده مي وارېدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويـل بـه يـې ابـو عبـد الله احمد بن حنبل څخه مي د ابــراهيم پــه اړه پوښــتنه وکــړه، ده وويـل: پـه وينـا کې رښتنی وو.
ابـن حبـان پـه الثقـات کـې وايــي: کلــه يــې مســتقيم روايات راوړي چې د باوري راويانو له احاديثو سره يـې مشـابهت وو، خـو کلـه يـې له ثقه راويانو ګډوډ شيان راوړي.
ابن حجر وايـي: حقـه خبـره پــه کــې دا ده چــې ثقــه حديث يـې صحيح دي کـه ثقه راوي تـرې روايـت وکـړ، پــه ارجــاء کــې يــې زياتــه غلوه نه ده ثابته او نه يـې ورته بلنه کوله بلکـې امـام حاکم ويلي چې رجوع يـې ترې وکړه.
په « من تکلم فيـه وهـو موثـق » نـومي کتـاب کـې ذهبي وايي:

صدوق مشهور وثقه.

ژباړه: رښتنی، مشهور او ثقه دئ.

مړينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه (۱۵۸ یـا هـم ۱۶۳هــ) کـې یـې لـه دې نـړۍ سترګې پټې کړې؛ خطيب په تاريخ بغداد کې وروستی قول غوره بللی دی.

مراجع:-

۱) طبقات خليفة: ۳۲۳
۲) التاريخ الكبير: ۱/ ۲۹۴
۳) الضعفاء: خ: ۱۹
۴) مشاهير علماء الأمصار: ۱۹۹ الفهرست: المقالة السادسة الفن السادس
۵) تاريخ بغداد، (۳۱۴۳) راوي: ۶ / ۳ ۱۰۳ - ۱۱۰
۶) الكامل لابن الأثير: ۶ / ۶۲
۷) تهذيب الكمال: خ: ۵۷ - ۵۸
۸) تذهيب التهذيب: خ: ۱/ ۳۷
۹) تذكرة الحفاظ: ۱/ ۲۱۳
۱۰) ميزان الاعتدال: ۱/ ۳۸
۱۱) تهذيب التهذيب: ۱/ ۱۲۹ - ۱۳۱
۱۲) طبقات الحفاظ: ۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ح)

(۷) امام ابوسليمان الخطابي ﷫

لنډه پېژندنه:-

ابـو سـليمان د افغانسـتان د هلمنـد ولايـت د وتلـو پوهانو او علمـاؤ پـه زرينـه لـړۍ کـې د سـر و زرو ديـوې ښې قيمتې کړۍ حيثيت لري. نومـوړی د وخـت لـه ډېـر و سترو محدثينو ګڼل کېدی. په تاريخ کـې يـې د نسـب لړۍ داسي راغلې ده:

سـتر پوهانـد، حـافظ، د ګڼـو ليکنـو څښـتن او لغـت پوه أبو سليمان حمـد بـن محمد بـن إبـراهيم بـن خطـاب البستي الخطابي.

بسـت د بـاء پـه پـېښ او سـين وتـاء پـه غړونـدي د افغانستان د جنوبي ولايت هلمندپه مرکز کـې د يـوې سـيمې نـوم دئ. امـام خطـابي ﷫ د همـدې سـيمې اوسـېدونکی وو، همـدې سـيمې تـه پـه نسـبت بسـتي بلـل کېـږي او خطـابي ورتـه ځکـه وايـي چـې د زيـد بـن خطاب له اولادې څخه دئ.

زوکړه:-

امــام ابــو ســليمان پــه څــه دپاســه درې ســوه لس(۳۱۰هـ) کې زېږېدلی دئ. زرکلي(۱۳۹۶ کـې مړ) پـه اعلام کې ۳۱۹ تاريخ د زوکړې ياد کړی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

امـام خطـابي ﷫ د افغانســتان د جنــوبي ولايــت هلمند اوسېدونکی وو، په ماشومتوب کې يې د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيمې پر وتلو علماؤ زده کړه وکړه او وروسته يې د نورو زده کړو په موخه دې سيمو ته سفرونه وکړل:

حجاز، عراق، بصره،کوفه، شام، مصر او نور...

امام خطابي ﷬ د خپلې تعليمي دورې پر مهال پر دې استاذانو مختلف علوم ولوستل:

أبو سعيد بن الأعرابي، إسماعيل بن محمد الصفار ، أبو بكر بن داسة، أبو العباس الأصم، أبو عمرو بن السماك، مكرم القاضي، د ثلعب غلام أبو عمر، حمزة بن محمد العقبي،أبو بكر النجاد، جعفر بن محمد الخلدي، أبو بكر القفال الشاشي، أبو علي ابن أبي هريرة او نور...

د شاګردانو په سلسله کې يې د دې اشخاصو نومونه د يادولو وړ دي:

ابو عبد الله الحاكم (دا د نوموړي له همزولو بلل کېږي)، امام أبو حامد الإسفراييني، أبو عمرو محمد بن عبد الله الرّزجاهي، علامة أبو عبيد أحمد بن محمد الهروي، أبو مسعود الحسين بن محمد الكرابيسي، أبو ذر عبد بن أحمد، أبو نصر محمد بن أحمد البلخي الغزنوي، جعفر بن محمد بن علي المروزي المجاور، أبو بكر محمد بن الحسين الغزنوي المقرئ، علي بن الحسن السجزي الفقيه، محمد بن علي بن عبد الملك الفارسي الفسوي، أبو الحسين عبد الغافر بن محمد الفارسي او نور...

ليکنې:

نوموړي د خپل عمر په اوږدو کې يو شمېر ګټور کتابونه ليکلي چې نوملړ يې په دې ډول دئ:

۱) معالم السنن - دوه جلده د ابوداؤد غوره شرحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) بيان إعجاز القرآن
۳) إصلاح غلط المحدثين اصل نوم يې داسي دئ: إصلاح خطأ المحدثين، اما په وفيات کې (غلط) دی، زرکلي بيا په اعلام کې دويم نوم سم بللی دی.
۴) غريب الحديث، د دې کتاب په اړه ميمني په خپلو يادښتونو کې ويلي:

قال الميمني في مذكراته: منه مخطوطة كاملة كتبت سنة ۴۸۸ في خزانة عاشر أفندي باستنبول، الرقم۲۳۴ . (اعلام، د زرکلي:۲/ ۲۷۳)

ميمني په خپل يادښت کې ويلي: د دې يوه کامله مخطوطه نسخه په (۴۸۸ هـ) کې ليکل شوې، د استنبول د عاشر افندي په کتابتون کې شته، شمېره يې: (۲۳۴)ده.

۵) شرح البخاري چې وفيات الاعيان کې يې د اعلام السنن في شرح البخاري په نوم ياد کړی دی؛ اما زرکلي د تفسير احاديث الجامع الصحيح البخاري نوم ور کړی دئ.
۶) شرح أسماء الله الحسنی
۷) كتاب الغنية عن الكلام وأهله
۸) كتاب العزلة
۹) كتاب الشّحاح
۱۰) شأن الدعاء
په اړه يې د پوهانو نظرونه:-

وَذكره الإِمَام أَبُو المظفر بن السمعاني فى كتاب القواطع فى أصُول الْفِقْه عِنْد الْكَلَام على الْعلَّة وَالسَّبَب وَالشّرط وَقَالَ قد كَانَ من الْعلم بمَكَان عَظِيم وَهُوَ إِمَام من أَئِمَّة السّنة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام ابو المظفر بن السمعاني په خپل کتاب القواطع فی اصول الفقه د علت، سبب او شرط په بحث کې ذکر کړی ويلي يې دي: په علم کې يې ستر مقام درلود او د سنتو له امامانو څخه ګڼل کېدی.

د طبقات الشافعيه ليکوال السبکې ليکې:

كَانَ إِمَامًا فى الْفِقْه والْحَدِيث واللغة.

ژباړه: دی په فقه، حديثو او ژب پوهنه کې امام وو.

د « انباة الرواة على أنباة النحاة » ليکوال جمال الدين القطفي وايي:

كان يشبّه فی عصره بأبی عبيد القاسم بن سلّام علما وأدبا، وزهدا وورعا، وتدريسا وتأليفا.

ژباړه: دی په خپل وخت کې د علم، ادب، زهد، تقوا، تدريس او ليکنې له مخې له ابو عبيد القاسم بن سلام سره مشابه وو.

امام زرکلي په الاعلام کې وايي:

فقيه محدّث، من أهل بست.

ژباړه: فقيه، محدث او د بست اوسېدونکی وو.

مړينه:-

امام خطابي رحمه الله د ربيع الاخير درې سوه اته اتيا (۳۸۸هـ د بل قول له مخې ۳۸۶هـ) پر مهال په بست کې وفات شو. زرکلي ليکلي دي چې د هيرمند(هلمند) د رود پر څنګ مړ شو.

د تفصيلي پېژندنې لپاره يې دا کتابونه کتلای شئ:

1) تحفة ذوي الأرب: ۱۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢) الوفيات ١: ١۶۶
٣) التبيان - خ.
۴) ومجلة المجمع العلمي ١۵: ٣۴١
۵) إنباه الرواة ١: ١٣۵ وسماه (أحمد)
۶) خزانة الأدب ١: ٢٨٢ نوم يې (أحمد) ورکړی
٧) يتيمـة الـدهر ۴: ٢٣١، دلتـه د (أحمـد) تـر نـوم لاندي راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(س)

(۸) سعيد بن يعقوب الطالقاني

لنډه پېژندنه:-

سعيد ستر ثقه عالم، حديث پوه، د ګڼو حديث پوهانو استاد وو چې د اوسني افغانستان له شمالي برخې سره يې تړاؤ درلود. د مسلم(۲۶۱ کې مړ) پر الکنى نومي کتاب محقق عبد الرحيم محمد القشقري ليکلي دي چې سعيد طالقان ته منسوب دی چې د مروالروذ(د هغه وخت له نوم سره سم) او بلخ ترمنځ د يوه ښار نوم دی.

زوکړه:-

تر ډېري هڅې وروسته هم په دې ونه توانېدم چې د نوموړي امام د زوکړي دقيقه نېټه معلومه کړم.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

د هغه وخت له دود سره سم نوموړي لومړی د خپلې سيمې له پوهانو زده کړې وکړې، مروج علوم يې ولوستل، د هغو فنونو له ويلو يې ډډه ونه کړه چې د يوه عالم لپاره يې هغه مهال لوستل اړين وو.

د خپلو زده کړو پر مهال يې د اسلامي نړۍ ډېري سيمې ګز - وپل کړې، بې شمېره ښارونه يې وغوښتل د بغداد، شام او حجازپه شان له سترو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مرکزونو يې ليدنه وکړه او له دې استاذانو يې زده کړې وکړې:

حماد بن زيد، خالد بن عبد الله، ابن المبارك، معتمر بن سليمان،أبو تميلة، يزيد بن زريع، عثمان بن يمان، هشيم، عبد السلام بن حرب، يحيى بن الضريس، أيوب بن جابر او نور...

کله چې يې د زده کړو لړۍ پاي ته ورسوله او د يوه استاذ په حيثيت را څرگند شو نو د نړۍ له ليرو او نژدې سيمو څخه د زده کوونکو بهير ورته را مات شو، چې د مشهورو شاگردانو نومونه يې په لاندي توگه دي:

أبو داود، ترمذي، نسائي، أبو بكر الأثرم، أبو زرعة، أبو حاتم، موسى بن هارون، يعقوب بن سفيان، عباس الدوري، الحارث بن أبي أسامة، عبد الله بن أحمد، محمد بن إسحاق السراج او نور...

له نوموړي امام څخه په ابوداؤد، ترمذي او نسائي کې روايات شوي، له دې معلوميږي چې د سننو ليکوالانو يې پر رواياتو پوره باور کاوه او دې ټولو محدثينو هم باروي و ثقه کس بالی.

د ده په اړه د حديث پوهانو نظرونه:-

قال الأثرم رأيته عند أحمد يذاكره الحديث وقال أبو زرعة والنسائي ثقة وقال أبو حاتم صدوق وذكره ابن حبان في الثقات وقال ربما أخطأ.

وقال الحاكم في تاريخه هو محدث خراسان في عصره قدم نيسابور قديما وحدث بها فسمع منه الذهلي وأقرانه ومن زعم أن بن خزيمة سمع منه فقد وهم وقال مسلمة والدارقطني ثقة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام اثرم ويل: له احمد بن حنبل سره
مي وليد چې د حديثو په اړه يې بحث کاوه، ابو زرعه او نسائي ويل: ثقه دئ، امام ابوحاتم ويل: رښتنی دئ. ابن حبان په ثقاتو کې ذکر کړی ويل يې چې کله ناکله تېروتی.
او حاکم په خپل تاريخ کې ويل: دی په خپل وخت کې د خراسان محدث وو، يوځل نيشاپور ته راغی او هلته يې حديث بيانول چې امام ذهلي او د ده هم عصرو ترې واورېدل او چا چې دا ګومان کړی ابن خزيمه له ده اورېدنه کړې نو بې شکه خطا شوی. مسلمه او دارقطني ويل: باوري شخص وو.
سعيد ته د امام احمد ليک:-

عن سعيد بن يعقوب قال: كتب إلـيِّ أحمد: من أحمد بن محمد إلى سعيد بن يعقوب، أمّا بعد، فإنّ الّدنيا داء والسّلطان داء، والعالِم طبيب. فإذا رأيتَ الطبيب يجرُ الدّاء إلى نفسه فاحْذرْه، والسّلام عليك. (اكمال تهذيب الكمال (۲۰۶۶) راوي: ۳۷۶/۵.)

ژباړه: سعيد ويل: ما ته احمد وليکل د احمد بن حنبل له لوري سعيد ته، اما بعد: دنيا مرض دئ او پاچا هم او عالم طبيب دئ، که تا وليدل چې طبيب ځان ته مرض را کشوي نو ځان ترې وساته، والسلام عليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر معاویه په اړه هم نوموړي د خپل استاذ ابن المبارک وينا په دې ټکو نقل کړې:

قَالَ سَعِيدُ بْنُ يَعْقُوبَ الطَّالْقَانِيُّ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُبَارَكِ يَقُولُ: تُرَابٌ فِي أَنْفِ مُعَاوِيَةَ أَفْضَلُ مِنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ.(البداية والنهاية: ٨/ ١٤٨، سنة ستين من الهجرة النبوية ترجمة معاوية)

ژباړه: سعيد ويل له ابن المبارکه مي واوريدل ويل يې: د معاويه په پزه کې خاورې تر عمر بن عبد العزيز غوره دي.

مړينه:-

نوموړی د (٢٤٤ هـ) پر مهال په بغداد کې ومړ او بخاري همدا رايه خوښه کړې. امام ذهبي(مړينه٧٤٨) په تاريخ الاسلام و وفيات المشاهير و الاعلام کې دوه قوله راوړي چې په يوه کې (٢٤١) او بل کې (٢٥٠) ذکر شوي دي.

مراجع:-

د لا زياتو معلوماتو لپاره لاندينيو کتابونو ته رجوع کولای شئ:

١) تاريخ البخاري الكبير: ٥٢٢/٣، الترجمة ١٧٤٨،
٢) وتاريخه الصغير: ٢ / ٣٨٠
٣) الكنى لمسلم حرف الباءمخ: ١٣٣/١
٤) الجرح والتعديل: ٤ / الترجمة ٣٢٠
٥) ثقات ابن حبان: ١/ مخ ١٦٤
٦) تاريخ أصبهان: ١/ ٣٢٨
٧) تاريخ بغداد: ٩ / ٨٩
٨) شيوخ أبي داود للجياني، مخ ٨٢
٩) المعجم المشتمل، الترجمة ٣٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٠) تاريخ الاسلام، د (٢٠٧) كس معرفي:١١٤٥/٥
١١) تذهيب التهذيب: ٢ / مخ ٣١
١٢) تذكرة الحفاظ: ٢ / ٤٦٠
١٣) الكاشف: ١ / الترجمة ٢٠٠٣
١٤) إكمال مغلطاي: ٢ / مخ ١٠١
١٥) نهاية السول، مخ ١٢١
١٦) تهذيب ابن حجر: ٤ / ١٠٣
١٧) خلاصة الخزرجي: ١ / الترجمة: ٢٥٦٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹) سعيد بن منصور

لنډه پېژندنه:-

ښاغلی امام د هيواد په سطح د يوه ستر دين پوه، محدث، مفسر او مورخ په توګه پېژندل کېږي.

نوموړی د شمالي ولايت جوزجان اوسېدوونکی خو په مکه مکرمه کې د زياتې اوسېدنې له کبله ورته مجاور هم وايي، د نسب لړۍ يې په تاريخونو کې داسي راغلې:

سعيد بن منصور بن شعبة الحافظ الإمام الحجة شيخ الحرم أبو عثمان المروزي، الخراساني، ثم البلخي المجاور صاحب السنن.

زوکړه:-

د امام سعيد بن منصور الجوزجاني رحمه الله د زوکړې صحيح تاريخ مالوم نه دئ البته دومره ويل کېدای شي چې نوموړی امام تر يونيم سل(۱۵۰) هجري لړ مخکې د افغانستان په مشهور شمالي ښار جوزجان کې نړۍ ته سترګې پرانيستې دي او دې ته په څېرمه ښار بلخ کې ستر شوی دئ. امام ذهبي په سير اعلام النبلاء کې ويلي دي چې د اتيا(۸۰) يا تر دې د زياتو کلو وو چې ومړ، د مرګ په نيټه کې يې اختلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، که یې اخیري ۲۲۹ سهي وبولو نو هم باید تر ۱۵۰ هجري مخکې پیدا شوی وي.

زده کړه او استاذان:-

امام چې له علمي پلوه په یوه ښه غني سیمه کې نړی ته سترګې غړولې وې او له ماشومتوبه یې له زده کړو سره مینه درلوده نو ځکه یې له پخواني دود سره سم لومړی په خپلو سیمه کې پر پوهانو زده کړې پیل کړې.

د عمر په زیاتېدو سره یې علمي احساس په خپل ښار کې تم نه کړ بلکې د پوهي په لټون یې د اسلامي نړی زیات ښارونه وکتل.

تاریخي لاسوندونه ثابتوي چې نوموړي جزیرې، خراسان، مصر، عراق، حجاز، کوفې، بصرې، شام، مکې، مدینې او ... ته سفرونه کړي او هلته یې پر ډېرو پوهانو زده کړې کړې دي.

نوموړی د وخت له درسي نظام سره سم په نحو، صرف، قرات، تفسیر، حدیث پوهنه، لغت، تاریخ او ... کې زده کړې وکړې او د علم حدیث په میدان کې نوموړی د نورو ډګرونو په نسبت ښه وځلېد.

سعید بن منصور ګڼ استاذان لري د ځینو نومونه یې داسي دي:

مالك، فلیح بن سلیمان، لیث بن سعد، أبو معشر السندي، عبید الله بن إیاد بن لقیط، أبو عوانة الوضاح، الولید بن أبي ثور، فرج بن فضالة، هشیم، حماد بن زید، حزم بن أبي حزم، أبو الاحوص، خالد بن عبد الله، إسماعیل بن عیاش، خلف بن خلیفة، فضیل بن عیاض، مهدي بن میمون ، حدیج بن معاویة، عبد الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بــن جعفــر المــديني، ســفيان بــن عيينــة، جريــر بــن عبدالحميد، يحيى ابن أبي زائدة، أبو شهاب الحناط، شريك القاضي، إسماعيل بن زكريا، حماد بن يحيــى الابح، عتــاب بن بشيــر، عبد العزيز بــن محمـــد، أبو معاوية، داود العطار، عبد العزيز بن أبي حازم او نور...

شاگردان:-

د زده کړو تر پای ته رسولو وروسته دا درونـد امام په سیمه کې د یوه ستر استاذ او دینـي رهبـر پـه توګـه وپېژنــدل شــو او ګڼــو خلکــو یــې لــه پــوهي د ونــډې اخیستنې سیالۍ پیل کړې.

نومـوړي ډېـر شـاګردان روزلـي د ځینـو نومونـه یـې دادي:

أحمـد بـن حنبـل، أبـو بكـر الأثرم، مسـلم، أبـو داود، بشر بن موسى، محمدبـن علـي الصـائغ، أبـو ثـور الكلبـي، أبو محمد الدارمي، سلمة بن شبيب، إسـماعيل سـمويه، محمد بــن يحيــى الــذهلي، محمد بــن علــي الصــائغ، أبــو شعيب عبد الله بن الحسن الحراني، بهلول بـن إسـحاق الانباري، أبـو زرعـة الدمشـقي، أبـو حـاتم الـرازي، عثمـان بن خرزاذ، أبو الموجه محمد بـن عمـرو المـروزي، العبـاس الاسفاطي، علي بـن عبـد العزيـز البغـوي، الحسـين بـن إسحاق التسـتري، خلـف بـن عمـرو العكبـري، سـعيد بـن مسعدة العطار، عمير بن مرداس او نور...

د نوموړي په اړه د علماؤ نظرونه:-

قـال سـلمة بـن شـعيب: ذكـرت سـعيد بـن منصـور لأحمد بن حنبل فأحسن الثناء عليه وفخم أمره.

وقــال أبــو حــاتم: ثقــة مــن المتقنــين ممــن جمــع وصنف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال حرب الكرماني: أملى علينا نحوا من عشرة آلاف حديث من حفظه.
قال حنبل بن إسحاق : قال أبو عبد الله : كان سعيد من أهل الفضل والصدق .

ژباړه: سلمه وايي: سعيد مي د امام احمد په وړاندي ياد کړ، نو هغه وستايه او دده شان يې ستر وبالی.

ابوحاتم وايي: امام سعيد رښتنی، پياوړی او د هغو پوهانو له ډلې وو چې ليکنې يې کړې او زيات معلومات يې راغونډ کړي.

حرب وايي: موږ ته يې لس زره (۱۰۰۰۰) حديث له حافظې وليکل.

ابن اسحاق وايي امام ابوعبد الله ويل : سعيد غوره او رښتنی کس وو.

ليکنې:-

امام ابو عثمان سعيد بن منصور رحمه الله د خپل ژوند اکثره برخه په ديني خدمتونو کې تېره کړه، نوموړي له ګڼو علمي بوختياوو سره – سره د ليکنې لوری هم هېر نه کړ خو له دې ستر امام سره تاريخي پاڼو بې انصافی کړې، نه يې دده په اړه پوره، کره او جوت مالومات په خپله غېږه کې ساتلي او نه يې د ده ليکنې او تاليفات خوندي کړي دي.

ان په دې اړه موږ صرف دومره ويلای شو چې نوموړي په تفسير کې د تفسير القران او په احاديثو کې د السنن په نوم کتابونه ليکلي او بس . په دې اړه هم تاريخ چوپه خوله دئ چې د ده تفسير په څه ډول ليکل شوی وو؟، صرف د ايتونو تفسير وو او که يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضمن کې احکام ، مسائل، د بلنې اصول او ... هم تشريح کول؟.

د السنن په اړه يې په دې نه پوهېږو چې چا ترې روايت کړی، څومره احاديث يې پکې راغونډ کړي او د احاديثو په کتابونو کې کومه رتبه لري؟، البته له تاريخي لاسوندونو دا خبره په پوره يقين سره کولای شو چې تفسير القران او السنن د امام سعيد اثار دي.

مړينه:-

امام سعيد د روژې په مياشت د دوه سوه اووه ويشت پرمهال د مکې په سپېڅلي ښار کې د څه دپاسه اتيا کالو په عمر له نړۍ وکوچېد. انا لله وانا اليه راجعون!

مراجع:-

د زياتو معلوماتو لپاره وګورئ:

١) تهذيب الکمال ، مخ : ۵۰۸
٢) طبقات ابن سعد ٧ / ٣٠٧
٣) التاريخ الکبير ٨ / ٧٢، ٧٣
۴) التاريخ الصغير ٢ / ٣۵٧
۵) الجرح والتعديل ٨ / ۴٣٨
۶) الاکمال ٧ / ٢۴٩
٧) الجمع بين رجال الصحيحين ٢ / ۵٢٢
٨) تذکرة الحفاظ الطبقة الثامنة:۵/٢
٩) سير اعلام النبلاء(١٧۴۴) کس:١٢/٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰) امام ابو داؤد ﷬

لنډه پېژندنه:-

امام ابو داؤد د افغانستان له وتلو علماؤ، محدثينو، فقهاؤ او مشهورو عابدانوګڼل کېدی. د وخت علماؤ زيات ستايلی دی او زيات شمېر ليکنې لري.

د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

ابو داؤد سليمان بن الاشعث بن اسحاق بن بشيربن شدادبن عمرو بن عمران الازدي السجستاني.

ازد په يمن کې مشهوره قبيله ده امام ابو داؤد ﷬ همدي قبيلې ته منسوب دئ ځکه نو ازدي ورته ويل کيږي.

سجستان دامام ابو داود ﷬ د وطن نوم دئ او د ده نسبت هماغه ته شوی دی خو دا چې سجستان چېرته واقع دئ؟ نو په دې اړه مورخ ابن خلکان وايي:

دی سجستانة ته منسوب دی او دا د بصرې يوکلی دی. خو امام ذهبي ﷬ وايي: د سند او هرات تر منځ سيمه ده چې کندهار ته نژدې پرته ده.

زما په اند سجستان کې اوسنی هلمند او نيمروز ولايتونه دواړه داخل دي چې امام ابو داؤد ﷬ هماغې ته منسوب دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مورخينو په اند دا وروستی قول راجح دئ لوی مـورخ علامـه يعقـوبي هـم پـه تـاريخ البلـدان کـې سجسـتان يـوه پراخـه سيمه بـولي او وايـي بسـت او د ننني نيمروز ولايت مرکز زرنج يې مرکزي سيمې دي.

ابن الفقيه ليکي:

ومن كرمان إلى سجستان مائة وثمانون فرسخا. ولها من المدن : زالق وكركويه وهيسوم وزرنج وبست وناشروذ والقرنين ... ونهرها المعروف بالهندمند.

(البلدان الجانب الشرقی: ۱/ ۴۱۶)

ژباړه: له کرمانه تر سجستانه يو سل اتيا فرسخه واټن دئ، د سجستان ښارونه: زالق، کرکويه، هيسوم، زرنج (د اوسني نميروز مرکز)، بست (په اوسنی لښکرګا کې د يوې سيمې نوم دئ)، ناشروذ او القرنين... بيا وروسته کاري: د سجستان رود د هندمند(هلمند) په نوم مشهور دئ.

لـه دې جـوتېږي سجسـتان يـوه پراخـه سـيمه وه، د اوسـني هلمنـد، نيمـروز، کنـدهار، بلوچسـتان او ان تـر زابله (زابلسـتان) يـې سـيمې پـه خپلـه پراخـه غېږه کـې رانغښتې دي.

د المسـالک ليکـوال د سجسـتان دننـه ښـارونه او سيمې يادوي چې ځيني يې د نوم په لير تبديلي اوس هم پر همغه حال پاتې دي لکه دا:

وامّا مدنها وما يقع فى اضعافها ممّا يحتاج الى معرفته فلها من المدن زرنج وكسّ ونه والطاق والقرنين وخواش وفره وجزه وبست وروذان وسروان وصالقان وبغنين ودرغش وتلّ وبشلنك

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبنجواى وكهك وغزنة والقصر وسيوى واسفنجاى وجامـان.(المسـالک والممالـک سجسـتان د ابـو اسحاق ابراهيم الكرخي ليكنه)

ژباړه: د سجستان ښارونه او هغه چې په دننه کې يې واقع دي او مور يې پېژنـدنې تـه اړتيـا لـرو دا دي: زرنـج، کـس ونـه، طـاق، قـرنين، خـواش، فـره (اوسـنۍ فـراه)، جـزه، بسـت، روذان(اوسـنی روزګـان)، سـروان (سپېروان) صالقان، بغنين (باغران)، درغش، تـل، بنجواى(پنچـوايي)، کهـک، غزنـه(غزنی)، قصـر، سـيوى(اوسـنۍ سـيوۍ)، اسفنجاى(پنجپای) او جامان (اوسنی دامان چې د کندهار هوايي ميدان ته نژدې د پرتې سيمې نوم دئ.)

دی په همدې ځای کې بيا وايي:

ومدينتها العظمى تسمّى زرنج.

ژبـاړه: د سجسـتان مرکـزي سـتر ښـار پـه زرنج نومول کېدی.

نوموړی د سجستان په پېژندنه کې وړاندي ليکي:

وارضها سبخة ورمال وهى حارّة بها نخيل ولا يقع بها ثلوج وهى ارض سهلة لا يرى فيها جبل واقرب جبالها بناحية فره وتشتدّ رياحهم.

ژباړه: ځمکه يې ښرنه (تروه) او ريګنه ده، ډېره ګرمه او خورماوې لـري البتـه واوره پـرې نه کېږي، دا ځمکه نرمه ده چـې غـر پـرې نـه شته تر ټولو نژدې غـر يـې د فـراه پـه سـيمه کې دئ خو سخت بادونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټولي نښې بيا هم د هلمند، کندهار، فراه او نيمروز په سيمه کې پوره دي، ربګ خو يې په نړۍ کې مشهور دئ، ان له يوه ځايه بله ته روان وي او په ليږ وخت کې دلته بيا هلته د غونډيو په شان کوټې جوړ وي، دا له هلمنده پيل او بيا تر کندهاره غزېدلی دئ، دښتونه يې دومره پراخ دي چې د سيمې په کچه مشهور دي، ګرمه هوا لري، ځمکه يې رښتيا هم نرمه ده، زيات غرونه نه لري او بادونه يې ګرم او تېز دي.

ابو القاسم عبيد الله الخرذدابه هم په خپل کتاب المسالک والممالک کې ليکي:

وتلى كرمان من جهة المشرق سجستان وقصبتها تعرف بزرنج. (المسالک والممالک الباب السادس فی مملکة الاسلام: ۱/ ۲۴۲)

ژباړه: کرمان (ايرانی ښار) د ختيځ له پلوه سجستان ته نږدې دئ او مرکزي ښار يې زرنج نومېږي.

د المسالک ليکوال د کهک او خج نومي سيمې د پنجوايي معرفي کوي او الداور بيا د باغران او غور بولي. نوموړی وايي چې د دې سيمو اوسېدونکې زياتې غلې تر لاسه کوي او له دې امله ښه غوره ژوند لري.

د معجم البلدان ليکوال يې په اړه وايي:

وأهل تلك الناحية يسمونها زمنداور ومعناه أرض الداور. (معجم البلدان داور: ۲/ ۴۳۴)

ژباړه: د دې سيمې اوسېدونکې يې زميند‌اور بولي او معنا يې دا ده چې د داور ځمکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــو دا ســيمه ښــايي اوس پــه همــدې زمينــداور مشهوره وي او خلکو يې پخوانی نـوم لـه پامـه اچـولی وي، د همـدې معجـم ليکـوال وايـي چـې د سجسـتان سيمه د عمر په خلافت کې عاصم بـن عـدي التميمـي فتح کړه.

ښاغلی ليکوال يو بل ځای زياتوي:

> زِمِنْدَاوَر: بکسر أوّله وثانيـه، ونـون، وفتح الـواو، والـراء: ولايـة واسـعة بـين سجسـتان والغـور، وهـو المسمّى بالداور، وهذا اللفظ معناه أرض الداور.
>
> (معجم البلدان زمنداور: ٣/ ١٥١)
>
> ژبـاړه: د لـومړي حـرف او دويـم حـرف پـه زيـر، سـاکن نـون لـري، د واو او راء پـه زور د سجستان او غور ترمنځ پراخ ولايت دئ چـې داور هم ورته ويل کېږي او د دې توري معنـا دا ده چې د داور ځمکه.

دارنګه د مسالک ليکوال د تل او درغش ښـارونه د هلمند سيمې بولي او بيا څو نوري سيمې هـم يـادوي چې ځينو خلګو يې اسلام منلـی وو او نـورو يـې سـوله کړې وه.

بيا وايي: بست د سجستان په ښارونو کې تـر زرنـج وروسته لوی ښار وو، قرنين بست ته د تللې لارې چپـه اړخ ته کوچنی ښار ګوټی وو.

بالس د يوې سيمې نوم بولي او مرکـز يـې سـيوی معرفی کوي، طاق هم وړوکی ښار ګڼـي او وايـي چـې زرنج ته نژدې موقعيت لري، چې زياتره ميوه يـې انګـور ده. خواش، قرنين ته بيخي قريبه يوه علاقه ده چې لـه بست څخه نـيم فرسخ واټـن لـري، تـر قـرنين سـتر، ونـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او خورماوې هم پکې شته، وايي: قرنين او خـواش دواړه روانې اوبه لري.

فراه بيا ستر ښار بولي او وايي چې خورماوې، کښتونه او ډېري مېوې لري، ان پر شپېتو کليو محيطه سيمه ده، ځمکه يې نرمه او يو رود هم لري. جزه له سجستانه چې خراسان ته ځې نو د تلونکې کيڼ اړخ ته د پاتېدونکې وړوکې ښار نوم دئ چې له خټو جوړ شوی دئ.

سپېروان بيا د قرنين په شان کوچنی ځای دئ، زياتې مېوې لکه انګور، خورما او نوري لري، ښه زراعتي ځمکې يې شته، له بست څخه ډېره ليرې نه ده او ترمنځ يې پر يوه مرحله د فيروزقند په نوم سيمه هم پرته ده.

فيروزقند ته نژدې روزګان ګڼي، وايي له دې سيمې زياتره نورو علاقو ته مالګه وړله کېږي، خو له دې سره مېوې هم لري او د زراعت ځمکې يې هم شته، صالقان هم بست ته نژدې سيمه ده چې اوبه يې له والو څخه دئ د قرنين په شان ستر دئ او ميوې هم لري. (المسالک والممالک سجستان ۲۸۳)

خو پاتې دوه نور ښارونه بيا په « حدود العالم من المشرق الی المغرب » نومي کتاب کې معرفي شوي:

4- کش:مدينة عامرة ذات نعم ومياه جارية طيبة الهواء وهي علی ساحل نهر هيذمند.

5- نه:مدينة عامرة ذات زروع وفواکه کثيرة، ولا يکون بها البعوض. (ياد شوی کتاب ۸ خواش ۱/ ۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم ښار کش دئ چې اباد دئ، څاروي لري، اوبه يې جاري او ښه هوا لري، د هلمند سيند پر غاړه پروت دئ.

پنځم ښار « نه » دئ چې ودان، د زياتو کښتونو او ميوو لرونکی دئ او هلته غوماش هم نه شته.

دا د سجستان سيمه وه چې د المسالک ليکوال په خپل کتاب کې معرفي کړې وه.

دې ته په کتلو موږ ويلای شو چې سجستان د اوسني افغانستان پراخه سيمه ده چې ان بلوچستان هم پکې داخل دئ او دا سيمه (بلوچستان) د ګران افغانستان يو ولايت او سيمه وه خو وروسته د ډيورنډ منحوسې کرښې دا سيمه له ګران هيواده بېله کړه.

د تحقيق ما للهند ليکوال د کنوج د ښار په پېژندنه کې ليکي:

> وأرض «السند» منها في غربها والوصول من عندنا إلى السند من أرض «نيمروز» أعنى أرض «سجستان» وإلى الهند من جانب «كابل».
>
> (تحقيق ما للهند من مقولة مقبولة ۱/ ۱۴۰)
>
> ژباړه: او د سند ځمکه ځيني يې د کنوج لوېديځ ته ده او زموږ له لوري سند ته رسېدل د نيمروز ياني د سجستان له ځمکې کېدای شي او هند ته د کابل له لوري.

له دې هم داسې برېښي چې اوسنی نميروز مخکېنی سجستان دئ، البته ساحه يې کمه شوې.

زوکړه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ابو داؤد ﷺ د (۲۰۲هـ) پر مهال همدلته دسجستان په سيمه کې پيدا او لوی شو.

زده کړه:-

لومړنۍ زده کړې يې په خپله وطن کې وکړې، وروسته يې د علم حديث په زده کړه پسې ډيرو اسلامي هيوادونو لکه: عراق ، خراسان ، شام ، مصر ، حجاز ، جزيرې او... ته سفرونه وکړل .

استاذان:-

د علومود زده کړې پرمهال يې پر زياتو مشهورو محدثينو زده کړې وکړې، د ټولواستاذانوشمېرېې نږدې درې سوو ته رسېږي، د ځينو مشهورو نومونه يې په لاندي ډول دي:

امام احمدبن حنبل، قتيبة بن سعيد بغلاني، يحي بن معين، عبدالله بن مسلمة القعنبي، عثمان بن ابي شيبة، ابو الوليد الطيالسي، احمدبن يونس، ابو جعفر بن نفيلي،مسلم بن ابراهيم، مسدد بن مسرهد او نور...

شاګردان:-

د تفسير، علم حديث، فقهې او نورو فنونو تر زده کړې وروسته چې کله امام ابو داؤد ﷺ د فراغت سند تر لاسه کړ نو په ښوونه او روزنه يې پيل وکړ چې لاندي لوی شخصيتونه يې هم شاګردان دي:

زوی يې ابو بکر بن ابي داؤد، امام ابو عبد الرحمن النسائي، امام ابو عيسي الترمذي، احمدبن محمد الخلال ، ابو عوانة، ابو بشرالدولابي، امام احمدبن حنبل ترې د عتيرې حديث اورېدلی دی، ابو سعيد الاعرابي، ابو علي اللؤاؤي، ابو بکر بن داسة، ابو سالم بن محمد بن سعيد الجلودي، ابو عمرو احمد بن علي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سنن ابی داؤد د تالیف انګېزه:-

د امام ابـو داؤد ﷫ پـه زمانـه کـې خلـک د تعصـب اوعصـبیته لـه املـه پـر دوو ډلـو محـدیثینو او فقهـاوو تقسیم شوي ول، محـدثین د حـدیث پـوهنې پـه روایـت او درایـت بوخـت ول او فقهـاوو د مسـائلو حـل تـه پـام اړولی وو چې ډېری یې په شخصي او مسلکې تعصب اخته ول، له همدې امله یـې پـر حـدیث پوهـانو تورونـه لګول او ویل یې:

فلانی محدث فقیه نه دئ او په درایـت نـه پـوهېږي او د ده یې له حدیث او فقهې سره څه؟.

همـدې لاملونو تـه پـه پـام د وخـت دې سـتر امـام، مفسر، حدیث پوه او مجتهد د سنن ابي داؤد پـه لیکلـو پیل وکړ او په داسي ډول یې ترتیب کړ چې د متعصـبو فقهاوو تهولې نیـوکې یـې لـه منځـه یـووړې او ثابتـه یـې کړه چې محدثین نه یـوازي د حـدیثو پـه روایـت پـوهېږي بلکې په درایت او فقه کې هم تـر تـش پـه نـوم فقهـاوو په څو چنـده لـوړ دي بلکـې دا حقیقـت پـه سرچپه ډول خلګو ته وړاندي کېږي چې د حدیثو او فقهې تر منځ یـو لوی واټن دئ او کوم څوک چې محـدث وي هغـه فقیـه نه شي بلل کېدای او څوک چې فقیـه وي هغـه محـدث نه شي بلل کېدای.

حقیقت داسي نـه دئ کـوم څـوک چـې محـدث وي هغه فقیه هم کېدای شي ځکه د مسـائلو د استنباط سرچېنې قرآن او حـدیث دي، مجتهـدین لـه همـدې دوو سرچېنو په خپل فهم او ادراک اخذ کوي کوم څوک چـې په حدیثو کې پوهه ونه لري پـه هـیڅ صـورت هـم فقیـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي بلل کېدای نو ويلای شو چې محدث له خپل مسلک سره فقيه هم کېدای شي.

د سنن ابی داؤد ټول احاديث:-

تر شيخينو(صحيح البخاري او صحيح مسلم) وروسته سنن ابي داؤد د علماؤ په اند د حديثو معتبر کتاب دئ.

د ابو بکر داسة ﷬ په وينا امام ابوداؤد﷬ په خپل سنن کې (۴۸۰۰) احاديث راغونډ کړي دي.

د سنن ابی داؤد ځانګړتياوې:-

امام ابو داؤد ﷬ په خپل سنن کې يوه ځانګړې لاره او سبک غوره کړی چې ځيني امتيازات يې په دې ډول دي:

۱) کوم حديث چې متروک ول او حديث پوهانو پرېيښي دي، ده هم نه دي روايت کړي.

۲) د متن دوه سندونه سره يوځای کوي، خو وروسته يې توپير بيانوي.

۳) کله – کله ډير سندونه اوزيات متنونه يوځای کوي، د حديث تر روايت وروسته وايي چې د حديث دا برخه فلاني روايت کړې، دا برخه فلاني روايت کړې او...

۴) ځيني وختونه د راوي نسب هم ذکرکوي څو شکوک ختم کړي.

۵) د ترجمة الباب موافق يو حديث روايت کوي بل يې مخالف روايت کوي څو خلګ وپوهيږي چې د دې مسئلې په دواړو خواوو کې حديثونه شته.

۶) کله – کله تر ترجمة الباب وروسته مخالف حديث روايت کوي، د ترجمة الباب د مسئلې يادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښ نه وي، مطلب يې داوي چې که د هغې مسئلې حکم داسي وي نو د دې مسئلې حکم همدغه دئ.

٧) ځينـي وختونـه د اوږده حـديث هغـه ټوټـه پـه باب کښ ذکر کوي چې تعلق ورسره لري، بيا وايي: دا د اوږده حديث ټوټه ده څو اشتباهات پيدا نه شي.

٨) د عن پر روايت د تحديث روايت مخته کوي.

٩) کلـه – کلـه لـه دوو يـا درو سـندو سـره يـو مـتن ذکـر کـوي، بيـا وايـي :عـن فلان کـذا، و عـن فلان کـذا مطلـب دا چـې دا حصـه لـه دې او دا حصـه لـه هغـه روايت شوې ده.

د سنن ابی داؤد راويان:-

د ابـو داؤد مـتن د څلـورو راويـانو لـه لارې مـوږ تـه رسېدلی دئ:

١) محمد بن احمد بـن عمـرو اللؤلـؤي، همـدا نسـخه په ختيځ هند، پاکستان او افغانستان کښ مشهوره ده.

٢) ابو بکر محمد بن عبد الرزاق بـن داسـة، دانسـخه په لوېديځ کښ شـهرت لـري او لـومړۍ نسـخې تـه نـژدې بلله کېږي.

٣) ابو سعيد احمد بن محمد بن زيـاد بـن الاعرابي، دا نسخه ناقصه ده کتاب الفتن او نور پکښ نه شته.

۴) ابو عيسی اسحاق بن موسی بن سعيد الرملي، دانسخه مهشوره نه ده.

د سنن ابي داؤد دا څلور راويان مشهور دي، که نـه نورو هم روايـت کـړی دئ،البتـه تـر ټولـو سـيي نسخه د اللؤلؤي ده، ځکه ده تر ټولو وروسته روايت کړی دئ، د تغير او نقصان احتمال پکښ نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو داؤد شرحې:-

پر سنن ابي داؤد ګڼو پوهانو شرحې کړې دي چې ځيني يې دادي:

۱) معالم السنن:- دسليمان احمد بن محمد بن ابراهيم بن الخطاب الخطابي(مړينه۳۸۸) شرحه ده. د حلب د المطبعة العلمية له لوري په (۱۹۳۲) کې چاپ شوې ده.

۲) امام نووي هم پرې شرحه ليکلې، خوپوره کړې يې نه ده.

۳) انتحاءالسنن واقتفاء السنن:- د شهاب الدين ابو محمد بن محمد بن ابراهيم هلال المقدسي شرحه ده.

(۴) مرقاة الصعودالی سنن ابي داؤد:- د ستر ليکوال او ګڼو تصنيفاتو د څښتن علامه سيوطي شرحه ده.

ليکنې:-

له سنن ابي داؤد پرته ځيني نور تاليفات هم لري؛ لکه:

۱) المراسيل
۲) الردعلی القدرية
۳) الناسخ والمنسوخ
۴) ما تفرد به اهل الامصار
۵) فضائل الانصار
۶) مسند مالک
۷) المسائل
۸) معرفة الاوقات
۹) کتاب بدء الوحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينه:-

امام ابو داؤد ﷺ د ور پېښې ناروغۍ له امله په (۲۷۴يا ۲۷۵هـ) کې وفات شو؛ چې دا مهال يې عمر ۷۳ کاله وو. انالله وانااليه راجعون!

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

مراجع:
۱)د امام ذهبي تاريخ الاسلام، حرف السين، د (۳۹۲) کس معرفي: ۲/ ۳۵۷
۲)البدايه والنهايه، د ابوداؤد معرفي: ۶۴/۱۱
۳)شذرات الذهب في اخبار من ذهب، ۲۷۵ کال: ۳۱۳/۳
۴)تاريخ بغداد د خطيب(مړينه ۴۶۳) باب السين، د (۴۶۳۸)کس معرفي: ۵۶/۹
۵)معجم البلدان:۳/ ۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ع)

(۱۱) ابو النصر عبد الرحمن الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات وتلی محدث، ثقه، امام او باوري راوي دئ، د نسب لړۍ يې په دې توګه ده:

الحافظ أبو النصر عبد الرحمن بن عبد الجبار بن عثمان بن منصور الهروي محدث هراة.

زوکړه:-

ابو النصر په هرات کې د (۴۷۲ هـ) پر مهال پيدا شوی.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

نوموړي په اولني عمر کې زده کړو ته مخه کړه، له يو شمېره غوره استاذانو يې زده کړې وکړې او په دې لار کې يې ډېر سفرونه او ستونزې وګاللې، د تحصيلاتو پر مهال يې له دې نښاغلو علم زده کړی:

أبو عبد الله محمد بن علي العميري، نجيب بن ميمون الواسطي، أبو عامر محمود بن القاسم الأزدي، شيخ الإسلام أبو إسماعيل الأنصاري، أبو القاسم بن الحصين، هبة الله بن علي البخاري او نور...

په شاګردانو کې يې دوه حافظان ابن عساکر او سمعاني او هم ابو روح عبد المعز الهروي د يادولو وړ دي.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې او ليکنې:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمعاني په خپل تاريخ کې د ده په اړه وايي:

نوموړی په بغداد کې اوسېدی، ښه اخلاق او غوره سيرت يې وو، ډېر لمونځ، ذکر او خيراتونه يې کول، متواضع او خاکساره انسان وو، په حديثو او ادب کې يې لوی لاس درلود.

سـمعاني نومـوړی پـه ثقـه او مـامون القـابو او همدارنګه په ثقة الدين ياد کړی، دی وايي: ما په هرات کې ترې حديث ليکلي.ده يې د « تاريخ الصغير » په نوم يو کتاب هم ياد کړی او په اړه يې نور تفصيلات نه دي ذکر کړي.

مړينه:-

ښاغلی امام د ذي الحجې پر (۲۵) د (۵۴۶ هـ) پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) العبر: ۴/ ۱۳۴

۲) طبقات الحفاظ: ۴۸۳

۳) شذرات الذهب: ۴/ ۱۴۰

۴) النجوم الزاهرة: ۵/ ۳۱۰

۵) هدية العارفين: ۱/ ۵۱۸

۶) الأنساب: ۹/ ۲۳۴، ۲۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲) ابو روح عبد المعز الهروي

لنډه پېژندنه:-

د خراسان مسند، ستر عالم، د هرات محدث ابو روح عبد المعز الهروي د خپل وخت ستر امام وو، په تاريخ كې يې د نسب لړۍ داسې راغلې:

أبـو روح الشـيخ الجليـل الصـدوق المعمـر مسـند خراسان حافظ الـدين أبـو روح عبـد المعـز بـن محمد بـن أبـي الفضـل بـن أحمـد بـن أسـعد بـن صـاعد الساعدي الخراساني الهروي البزاز.

زوكړه:-

نـومړی په ذي القعـده كـې د (۵۲۲ هـ) پرمهال پـه خپل همدې هرات ښار كې پيدا شوی.

زده كړه، استاذان او شاګردان:-

د وخـت لـه دود سره سـم يـې لـومړۍ زده كـړې د خپلې علاقې پر پوهانوكړې او وروسته يې نـورو سيمو تـه سفرونه وكړل او لـه لانـدينيو علمـاوو يـې پوهـه تـر لاسه كړې:

عبيد الله بن أبـي عاصـم (دا يـې مـورنی نيكـه دئ)، تميم بن أبي سعيد الجرجاني، زاهر بن طـاهر، محمد بـن إسماعيل الفضيلي، يوسف بن أيوب الهمذاني الزاهـد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن علي المضري، عبد الرشيد حفيد أبي عمر المليحي او نور...

د تدريس پر مهال دې شاګردانو ترې علمي ګټه پورته کړې:

البرزالي، الضياء، ابن النجار، المرسي، البکري، عبد الحق المنبجي، الصريفيني او مشهور النرباني.

مړينه:-

ضياء وايي: نومړی ترکانو په ربيع الاول کې د (۶۱۸ هـ) پر مهال قتل کړ.

مراجع:-

۱) ذيل التقييد فی معرفة رواة السنن والمسانيد د (۱۳۳۲) راوي پېژندنه.

۲) التقييد لمعرفة رواة السنن والمسانيد د (۵۰۷) راوي پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳) ابو الموفق عبد الواسع الهروي

لنډه پېژندنه:-

د ښاغلي امام په اړه په تاريخ کې ډېر تفصيلات نه موندل کېږي، البته دومره څه يې په اړه تر لاسه کېږي چې د يو محدث په صفت يې را وپېژني، د نوموړي امام د نسب سلسله سمعاني په دې ډول ذکر کړې:

أبو الموفق عبد الواسع بن عبد الرحمن بن الموفق بن عبد الله بن محمد بن أحمد بن إبراهيم بن السري بن المغلس السقطي الهروي.

زوکړه:-

نوموړی په ذی الحجه کې د (۴۸۵ هـ) پر مهال په هرات کې زېږېدلی.

استاذان او شاګردان:-

د ښاغلي امام په اړه دا نه دي ويل شوي چې کومو ښارونو ته يې سفرونه کړي البته د ګوتو په شمار استاذانو نومونه يې ياد شوي:

أبو عطاء عبد الأعلى بن عبد الواحد المليحي، أبو محمد حاتم بن محمد الحاتمي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام سمعاني وايي ما په هرات کې ترې حديث اورېدلي، نور شاګردان يې نه دي ذکر شوي.

مړينه:-

دی په ربيع الاخر کې د (۵۴۹ هـ) پر مهال د درې نۍ (سې شنبې) په ورځ وفات شوی.

مراجع:-

١) المنتخب من معجم شيوخ السمعاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴) ابو الخير عبد الله الهروي

لنډه پېژندنه:-

امام، محدث ابو الخير هراتی عالم او په خپل وخت کې د زياتو سفرونو له امله په الرحال مشهور وو، دی د شيخ الاسلام ابو اسماعيل الانصاري مربيی وو، د نسب سلسله يې په دې ډوله ده:

الإِمَامُ، المُحَدِّثُ، الرّحَّالُ، أَبُو الخَيرِ عَبدُ اللهِ بنُ مَرزُوق الهَرَوِيّ، مَوْلَى شَيخِ الإِسلاَمِ أَبِي إِسمَاعِيْلَ الأَنصَارِيّ.

زوکړه:-

ذهبي يې د زوکړې په اړه کاږي:

وُلِدَ سَنَةَ إِحْدَى وَأَرْبَعِيْنَ وَأَرْبَعِ مائَةٍ.

ژباړه: د (۴۴۱) هجري پر مهال پيدا شوی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

ښاغلي امام د علم د تر لاسه کولو لپاره له پيله ډېري هڅې کړې، سفرونه يې کړي او له خپل وس سره سم يې پوره کوښښ کړی، د ډېرو استاذانو په وړاندي يې د شاګردی منډون وهلی، هر ځای چې به يې د يوه عالم او محدث په اړه څه اورېدل هلته ورتلی او خپله علمي تنده يې ترې ماتوله، خو له دې ټولو سره – سره يې ليک او خط ډېر کمزوري ول، د ده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذانــو په فهرست کــي دا کسان مشهــور او نـوم وتي دي:

أَبَو عُمَرَ المَلِيْحِي، مُحَمَّد بن عَبْدِ العَزِيْزِ الفَارِسِيّ، أَبَو مَعْمَرٍ أَحْمَد بن عبد الوَاحِد البَانكِي، عبدَ الرَّحْمَن بن مَنْدَه، (ورور يې) أَبَو عَمْرٍو، أَبَو القَاسِمِ بن البُسْرِيّ او نور...

په شاګردانو کې يې هم د دې ښاغلو نومونه د ياد او ذکر وړ دي:

القَاضِي يَعْقُوْبُ بن إِبْرَاهِيْمَ إِمَام الحنَابلَة، هِبَةُ اللهِ بن السَّقَطِيّ او نور...

نوموړی د هرات اوسېدونکی خو بيا په اصفهان کې اوسېدی.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

امام ذهبي په سير اعلام النبلاء کې داسي وايي:

قَالَ ابْنُ النَّجَّار: قرَأَ العِلْم، وَرُزِقَ الفَهم، وَسَمِعَ الكَثِيْرَ، وَسَافَرَ وَكَتَبَ وَحصَّل، وَكَانَ مَوْصُوَفاً بِالحِفْظ وَالمَعْرِفَة، وَحُسْنِ السِّيْرَةِ، وَكَانَ خطُّه رديئاً، ثَقُلَ سَمعُهُ بِأَخَرَةٍ.

ژباړه: ابن النجار ويل: علم يې زده کړ، ښه فهم يې در لود، له ډېرو يې واورېدل، سفرونه يې وکړل، ليکنې يې وکړې او علوم يې ترلاسه کړل، دی په حفظ او ښې پېژندنې مشهور وو، غوره اخلاق يې ول، خو خط يې کمزوری وو او په وروستي وخت کې يې د اورېدلو قوه هم درنه شوه.

قَالَ السِّلَفِيّ: سَمِعْتُ إِسْمَاعِيْلَ بن مُحَمَّدٍ الحَافِظ يَقُوْلُ: أَبُو الخَيْرِ الهَرَوِيّ حَافظٌ لِلْحَدِيْثِ مُتْقِن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام سلفي ويل له اسماعيل بن محمد الحافظه مي واورېدل ويل يې: ابو الخير الهروي د حديثو حافظ او باوري وو.

قَالَ أَبُو مُوْسَى المَدِيْنِيّ فِي (مُعْجَمه) :حَدَّثَنَا الحَافِظُ الزَّاهِد عَبْدُ اللهِ بن مَرْزُوْق الهَرَوِيّ، وَكَانَ ثقيلَ الأُذُنِ.

ژباړه: ابو موسى المديني په خپل معجم کې ويل: موږ ته حافظ، زاهد عبد الله بن مرزوق الهروي حديث بيان کړ او د ده په غوږو کې دروند والى وو.

مړينه:-

وَمَاتَ فِي جُمَادَى الآخِرَةِ، سَنَةَ سَبْعٍ وَخَمْس مائَة.

امام ذهبي وايي: دى په جمادى الاخير کې د (۵۰۷) پر مهال مړ شو.

مراجع:-

١) مختصر طبقات علماء الحديث: الورقة ٢٢٣
٢) تاريخ الإسلام: ۴ / ١٨١
٣) تذكرة الحفاظ: ۴ / ١٢۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵) عبد الله بن محمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

د خراسـان شـيخ، سـتر محـدث، د رسـول الله ρ د صحابي ابو ايوب الانصاري له اولادې څخه وو، لـه دې امله يې په نسب کې انصاري هـم شـته، تـاريخ پوهـانو يې نسبي لړۍ داسي راوړې:

الإمام القدوة، الحافظ الكبير أبو إسماعيل، عبد الله بن محمد بن علي بن محمد بـن أحمـد بـن علـي بـن جعفـر بن منصور بن مت الأنصاري الهروي.

زوکړه:-

نومـوړی امـام د درې سـوه شـپږ نـوي (۳۹۶ هــ) پـر مهال دې نړۍ ته سترګې پرانيستې.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نومـوړي امـام د خپلـو زده کـړو پـر مهـال د ډېـرو پوهـانو پـه وړانـدي ګونـډه ماتـه کـړه، هلتـه - دلتـه يـې سفرونه وکړل، ډېري سيمې يې د پوهي په لټه کې ګز وپل کړې، د اسلامي نـړۍ لـه سـترو دينـي پوهـانو يـې خپل عالي تحصيلات وکـړل چـې د يـو شـمېر اسـتاذانو نومونه يې په دې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد الجبار بن محمد الجراحي، القاضي أبو منصور محمد بن محمد الأزدي، أبو الفضل محمد بن أحمد الجارودي الحافظ، أبو سعيد عبد الرحمن بن أحمد بن محمد السرخسي، أبو الفوارس أحمد بن محمد بن أحمد بن الحويص البوشنجي الواعظ، أبو الطاهر أحمد بن محمد بن حسن الضبي، أحمد بن محمد بن مالك البزاز، أبو عاصم محمد بن محمد المزيدي، أحمد بن علي بن منجويه الأصبهاني الحافظ، أبو سعيد محمد بن موسى الصيرفي، علي بن محمد بن محمد الطرازي، أبو نصر منصور بن الحسين بن محمد المفسر، أحمد بن محمد بن الحسن السليطي، أبو بكر أحمد بن الحسن الحيري (خو روايات يې ترې نه دي کړي)، محمد بن جبرائيل بن ماحي، أبو منصور أحمد بن محمد بن العالي، عمر بن إبراهيم الهروي، علي بن أبي طالب، محمد بن محمد بن يوسف، الحسين بن محمد بن علي، يحيى بن عمار بن يحيى الواعظ، محمد بن عبد الله بن محمد بن إبراهيم الشيرازي، أبو يعقوب القراب الحافظ إسحاق بن إبراهيم بن محمد الهروي، أحمد بن محمد بن إبراهيم الوراق، سعيد بن العباس القرشي، غالب بن علي بن محمد، محمد بن المنتصر الباهلي المعدل، جعفر بن محمد الفريابي الصغير، محمد بن علي بن الحسين الباشاني، منصور بن رامش، أحمد بن أحمد بن حمدين، الحسين بن إسحاق الصائغ، محمد بن إبراهيم بن محمد بن يحيى المزكي، علي بن بشرى الليثي، محمد بن محمد بن يوسف بن يزيد، أبو صادق إسماعيل بن جعفر، محمد بن محمد بن محمود، علي بن أحمد بن محمد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خميرويه، محمد بن الفضل بن محمد بن مجاشع، محمد بن الفضل الطاقي الزاهد او نور...

د شاگردانو په لړ کې يې دا ځېرې مشهورې او نوموتې دي:

المؤتمن الساجي، محمد بن طاهر، عبد الله بن أحمد بن السمرقندي، عبد الله بن عطاء الإبراهيمي، عبد الصبور بن عبد السلام الهروي، أبو الفتح عبد الملك الكروخي، حنبل بن علي البخاري، أبو الفضل محمد بن إسماعيل الفامي، عبد الجليل بن أبي سعد المعدل، أبو الوقت عبد الأول السجزي د ده خادم.

د ده په اړه د پوهانو اندونه:-

موتمن الساجي يې په اړه وايي:

يروي في مجالس وعظه الأحاديث بالإسناد ، وينهى عن تعليقها عنه . قال : وكان بارعا في اللغة ، حافظا للحديث ، قرأت عليه كتاب "ذم الكلام".

ژباړه: د نصيحت په مجلس کې يې احاديث په سند راوړل او له دې يې منعه کوله چې له ده معلق روايت نقل شي، ده ويل: دی ښه لغت پوه او د حديثو حافظ وو، ما پر ده ذم الكلام لوستی.

قال أبو سعد السمعاني: سألت إسماعيل بن محمد الحافظ عن عبد الله بن محمد الأنصاري ، فقال : إمام حافظ.

ژباړه: ابوسعد السمعاني ويل له اسماعيل بن محمده مې د عبد الله بن محمد په اړه پوښتنه وکړه نو ويې ويل: امام او حافظ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال عبد الغافر بن إسماعيل : كان أبو إسماعيل الأنصاري على حظ تام من معرفة العربية والحديث والتواريخ والأنساب ، إماما كاملا في التفسير.

ژباړه: عبد الغافر بن اسماعيل ويل: اسماعيل الانصاري په عربيت، حديث پوهنه، تاريخ او نسب کې ښه پوره علم درلود او په تفسير کې خو بشپړ امام وو.

ليکنې او کړاوونه:-

امام ته د وخت جابرانو د خپل علم او غوره ايمان له امله تکلفيونه ور کول، نوموړي به خپل اعتقاد په ډاګه اعلاناوی، يو عالم يې په اړه کاږي:

قال شيخ الإسلام في "ذم الكلام" ، في أوله عقيب حديث الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ونزولها بعرفة : سمعت أحمد بن الحسن بن محمد البزاز الفقيه الحنبلي الرازي في داره بالري يقول : كل ما أحدث بعد نزول هذه الآية فهو فضلة وزيادة وبدعة.

ژباړه: شيخ الاسلام د « ذم الکلام » په لومړي سر کې د « اليوم اکملت لکم دينکم » تر حديث او د دې ايت چې پر عرفه نازل شوی وروسته ليکې: له احمد بن الحسن بن محمد البزاز چې حنبلي فقيه وو په رې ښار کې د ده پر کور واورېدل ويل يې: د دې ايت تر نزول وروسته چې هر څه پېښېږي هغه فضله، زيادت او بدعت دئ.

له دې په ډاګه کې کېږي چې نوموړي يوازې قران او سنت ته عقيده درلوده او نور شيان يې په دين نه ور ګڼول، دا عقيده چې هر چا ساتلې نو ډېرو خلګو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره كلك مخالفت كړى او په لار كې يې ډېر خنډونه ورته اچولي.

مورخينو د ده په اړه ليكلي چې پنځه كتابونه يې ليكلي او نومونه يې په دې ډول نقل شوي:

١) ذم الكلام
٢) الاربعين د توحيد په اړه
٣) او يو بل الاربعين د سنتو په اړه
۴) منازل السائرين
۵) او د امام احمد سيرت ځكه نوموړى په فقهي فروعو كې د ده په مذهب وو.

البته د «الفاروق » په نوم يې د حديثو يو بل كتاب هم شته چې نه پوهېږم د اولني دويم نوم به وي كه بېل كتاب دئ؟، په دې كې نوموړي د الله پر عرش د استوا په اړه سخت دريځ غوره كړى او ډېر دلائل يې راوړي چې الله پر عرش دئ، ان كه به څوك له دې منكر وو نو ده پر هغه چا لعنت وايه چې د الله له استوا به يې انكار كاوه. نوموړى په اخير كې له خپل ښار څخه هجرت ته اړ شو.

مړينه:-

نوموړى امام د (٨۴) كالو او يو څو مياشتو په عمر په ذى الحجه كې د (۴٨١ هـ) پر مهال ومړ.

مراجع:-

١) طبقات الحفاظ مخ/۴۴٠
٢) تذكرة الحفاظ ١١٨٣/٣
٣) طبقات المفسرين ٢۵۵/١
۴) طبقات المفسرين للسيوطي مخ/٢۵
۵) سير اعلام النبلاء ۵٠٣/١٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) شذرات الذهب ۳/۳۶۵
۷) الوافي بالوفيات ۱۷/۵۹۷
۸) التقييد لمعرفة رواة السنن والمسانيد د (۳۸۶) راوي پيژندنه
۹) دمية القصر ۲ / ۸۸۸
۱۰) طبقات الحنابلة ۲ / ۲۴۷ - ۲۴۸
۱۱) المنتظم ۹ / ۴۴ - ۴۵
۱۲) الكامل ۱۰ / ۱۶۸ - ۱۶۹
۱۳) دول الإسلام ۲ / ۱۰
۱۴) العبر ۳ / ۲۹۷ - ۲۹۸
۱۵) تذكرة الحفاظ ۳ / ۱۱۸۳ - ۱۱۹۱
۱۶) البداية والنهاية ۱۲ / ۱۳۵
۱۷) النجوم الزاهرة ۵ / ۱۲۷
۱۸) طبقات الحفاظ: ۴۴۱ - ۴۴۲
۱۹) طبقات المفسرين للداوودي ۱ / ۳۴۹ - ۳۵۰
۲۰) طبقات المفسرين للادنه وي(۱۷۴) كس معرفي: ۱/۱۳۷
۲۱) تاريخ الخميس ۲ / ۳۶۰
۲۲) كشف الظنون ۱ / ۵۶، ۴۲۰، ۸۲۸، و۲ / ۱۸۲۸، ۱۸۳۶
۲۳) شذرات الذهب ۳ / ۳۶۵ - ۳۶۶
۲۴) إيضاح المكنون ۱ / ۳۱۰ و۲ / ۱۱۸
۲۵) هدية العارفين ۱ / ۴۵۲ – ۴۵۳
۲۶) الرسالة المستطرفة: ۴۵
۲۷) طبقات السبكي ۴ / ۲۷۲ - ۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۶) عبد الله بن سليمان بن اشعث السجستاني

لنډه پېژندنه:-

ابـــو بكـــر عبـــد الله ســـتر علمـــي شخصـــيت، د افغانسـتان وتلـی محـدث او مفسر، د نبـوي حـديثو پـه ننګه يې له خپل پلار امام ابـو داؤد سره ستر سـفرونه كړي، يو شمېر ليكنې يې كړې چې زياتره يې پر همدې حديثي او تفسيري فن راڅرخي.

مورخانو يې د نسب لړۍ په دې ډول ذكر كړې:

عبـد اللّـه بـن سـليمان بـن الأشـعث بـن إسـحاق بـن بشير بن شداد بن عمرو بن عمران أبو بكر بن أبِي داود الأزدي السجستاني.

زوكړه:-

نوموړی امام د دوه سوه دېرش (۲۳۰هـ) پر مهال زېږيدلی دئ، نوموړی د خپلې زوكړې په اړه وايي:

أَخْبَرَنِـي الطنـاجيري، قَـالَ: حَـدَّثَنَا عمـر بـن أَحْمَـد الواعظ، قَالَ: سمعت عبد اللَّه بن سليمان بن الأشعث، يَقُول: ولدت سنة ثلاثين ومائتين.

طناجيري له عمر بن احمد څخه نقل كړی ده ويـل چـې عبـد الله ويـل: زه د دوه سـوه دېرش پر مهال زېږدلی يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړې او سفرونه:-

عبد الله له خپل پلار سره زياتو اسلامي ښارونو ته سفرونه وکړل، زده کړې يې وکړې، د وخت له پوهانو سره يې ملاقاتونه وکړل.

مورخين يې په اړه وايي:

رحل به أبوه من سجستان يطوف به شرقًا وغربًا، وسمعه من علماء ذلك الوقت، فسمع بخراسان، والجبال، أصبهان، وفارس، والبصرة، وبغداد، والكوفة، والمدينة، ومكة، والشام، ومصر، والجزيرة، والثغور واستوطن بغداد.

ژباړه: پلار يې له سجستانه ختيځ و لوېديځ ته بوتلی، د همدې وخت له علماؤ يې حديث واورېدل، په خراسان، جبال، اصفهان، فارس، بصره، بغداد، کوفه، مدينه، مکه، شام، مصر، جزيره او ثغور کې يې زده کړې وکړې او بيا يې په بغداد کې هستوګنه غوره کړه.

عبد الله د خپلو زده کړو د پيل په اړه داسي وايي:

وأول ما كتبت سنة إحدى وأربعين عن مُحَمَّد بن أسلم الطوسي، وكان بطوس، وكان رجلًا صالِحًا وسر بي أبي لَما كتبت عنه، وقَالَ لي: أول ما كتبت كتبت عن رجل صالح.

ژباړه: ما په لومړي ځل د يوڅلوېښت (يعني ۲۴۱هـ) پر مهال له محمد بن اسلم الطوسي څخه ليکل وکړل او هغه په طوس کې وو، دی ډېر نېک سړی وو، کله چې مې له ده ليکنه وکړه پلار بوتلم راته ويې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـومړۍ ليكنـه دي لـه نيـک او صـالح سـړي وکړه.

استاذان او شاګران:-

د اسلامي نړۍ دومره ښارونو ته د ورتګ پر مهال نوموړي له ډېرو علماوو د پوهي لاس ته راوړلو ویاړ تر لاسه کړی، حديث يـې تـرې ويلـي او لـه دې سـره اړونـد علـوم يـې تـرې لـاس تـه راوړي، د مشـهورو اسـتاذانو نومونه يې په دې ډول دي:

علي بن خشرم الْمَرْوَزِيّ، أَبو داود سليمان بن معبد السنجي، سلمة بن شـبيب، مُحَمَّد بـن يَحْيَـى الـذهلي، أَحْمَـد بــن الـأزهر النيسـابوري، إسـحاق بــن منصــور الكوسـج، مُحَمَّـد بـن بشـار بنـدار، مُحَمَّـد بـن المثنـى، عمـرو بـن علـي، نصـر بـن علـي، إسـحاق بْـنُ إِبْـرَاهِيمَ النهشلي، زياد بن أيوب، مُحَمَّد بن عبد اللَّـه المخرمـي، يعقوب الدورقي، يوسف بـن موسى القطـان، عبـاد بـن يعقوب الرواجني، أبو سعيد الأشج، مُحَمَّد بـن مصـفى الحمصي، المسيب بن واضح السلمي، علـي بـن حـرب الموصلي، عيسى بن حماد زغبـة، أَحْمَـد بـن صـالح، أبـو طاهر بن السرح، مُحَمَّد بـن سـلمة المـرادي، أبـو الربيـع الرشديني.

څه وخت چې يې د زده کړو لړۍ ودروله او نورو تـه يـې د ترلاسـه شـوي علـم انتقـال پيـل کـړ، نـو ډېـر زده کوونکې يې په وړانـدي را غونـډ شـول، پـه لويـه پيمانـه شـاګردان يـې د تـدريس پـه حلقـه کـې کښېنسـتل، د اسـلامي دنيـا ډېـرى علمـي مينـه وال لـه دې چېنـې د خپلې تندې د ماتولو لپاره را وړاندي شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يې د شاګرانو ټول نوملړ وليکل شي نـو زيـاتوب به يې د لوستونکو د ستومانی سبب شي، يوازي د څو مشهورو شاګردانو په يادولو يې بسنه کوم:

أبـو بكـر بـن مُجاهـد المقـرئ، عبـد البـاقي بـن قـانع، دعلج بن أَحْمَد، عبد العزيز بـن مُحَمَّد بـن الواثـق باللّـه، أبو بكر الشـافعي، مُحَمَّد بـن إِسْمَاعِيل الـوراق، مُحَمَّد بن عبد اللّه بن الشخير، أبو عمر بن حيويـه، أبـو بكـر بـن شاذان، الدارقطني، ابن شاهين، أبو القاسـم بـن حبابـة، مُحَمَّد بـن عبـد الـرحمن المخلـص، عيسی بـن الـوزير او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

له ابو حامد بن الاسد څخه د ده په اړه نقل شوی:

أَخْبَرَنَا عبيد الله بن عمر المروروذي، قَالَ: حَدَّثَنَا أبي، قَالَ: سمعت أبا حامد بن أسد المكتب، يَقُول: مـا رأيت مثل عبد الله بن سليمان بن الأشعث، يعنـي فـي العلـم وذكـر كلامًـا كثيـرًا مـا ضـبطته، إلا إِبْـرَاهِيم الحربـي وأحسـب أنـه قَـالَ: مـا رأيـت بعـد إِبْـرَاهِيم الحربي مثله، أو كلامًا يشبه هذا.

ژباړه: عبيد الله ويل ما تـه مـي پلار بيـان وکړ چـې لـه ابـو حامـده مـي واورېـدل ويـل يې: د عبد الله بـن سـليمان پـه شـان علمـي شخصـيت مــي نــه دئ ليــدلی، ده زيــاتې خبرې وکړې ما يادې نـه کړې مګر ابراهيم حربــي ګومـان کـوم ويــې ويـل: تـر ابـراهيم الحربي وروسته مي د ده پـه شـان کـس نـه دئ ليدلی او يا دې ته ورته خبرې.

امام خطيب بغدادي يې په اړه داسي نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَخْبَرَنَـا أبـو منصـور مُحَمَّـد بـن عيسـى الهمـذانـي، قَالَ: حَدَّثَنَا أبو الفضل صـالِح بن أَحْمَد الحـافظ، قَـالَ: أبو بكر عبد اللَّه بن سليمان إمـام العراق، وعلـم العلم في الأمصار، نصب لـه السلطان المنبر فحدث عليـه لفضله ومعرفته، وحدث ديمًـا قبل التسعين ومـائتين، قدم همذان سنة نيف وثمـانين ومـائتين، وكتب عنـه عامة مشايخ بلدنا ذلك الوقت، وكان في وقته بالعراق مشايخ أسند منه، ولم يبلغوا في الآلة والإتقان مـا بلـغ هو.

ژباړه: ابو منصور ويل ما ته ابـو الفضـل صـالح بيـان وكـړ چـې ابـو بكـر عبـد الله بـن سليمان د عراق امام وو، ښارونو ته يې پـوه ور وړه، پاچـا د ده د فضـل او غـوراوي لـه امله منبر ورته كېښود او ده پرې بيـان وكـړ، تر دوه سوه نوي(۲۹۰ هـ) مخكې يې حـديث بيان كړل، همـذان تـه تـر دوه سـوه اتيـا ليـږ مخكـې راغـى او د دې وخـت مشـايخو تـرې ليكنې وكړې، د ده پر مهال په عراق كـې تـر ده باوري مشايخ ول، خو په تقـوا او غـوراوي كې د ده ځاى ته نه وو رسېدلي.

بيا هم خطيب ليكي:

سمعت الْحَسَن بن مُحَمَّد الخلال، يَقُول: كان أبو بكر بن أبي داود أحفظ من أبيه.

ژباړه: له حسن بن محمد الخلال څخـه مـي واورېـدل ويـل يـې: ابـو بكـر تـر خپـل پلـار ابوداؤد په حافظه كې زيات وو.

له امام دارقطني څخه نقل شوى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذكر أبو عبد الرحمن السلمي أنه سأل الدارقطني، عن أَبِي بكر بن أَبِي داود، فَقَالَ: ثقة إلا أنه كثير الخطأ في الكلام على الحديث.

ژباړه: ابو عبد الرحمن السلمي ويل له دارقطني مي د ابو بكر بن ابى داؤد په اړه وپوښتل نو ويې ويل: باورى دئ خو پر احاديثو په كلام كې ډېر تېروتى.

په تاريخ بغداد او نورو كې د ده په اړه ليكل شوي دي:

من كبار حفاظ الحديث. له تصانيف. كان إمام أهل العراق، وعمي في آخر عمره. ولد بسجستان، ورحل مع أبيه رحلة طويلة، وشاركه في شيوخه بمصر والشام وغيرهما، واستقر وتوفي ببغداد.

ژباړه: د حديثو له سترو حافظانو څخه وو، زياتې ليكنې يې كړې، د عراقيانو امام وو، په وروستي عمر كې ړوند شوى، په سجستان كې پيدا شوى او له خپل پلار سره يې اوږده سفرونه كړي، د مصر او شام دواړو په استاذانو كې ور سره شريک دئ، په بغداد كې اوسېدلى او هملته مړ شوى دئ.

ليكنې:-

نوموړي امام په يو شمېر فنونو كې ليكنې كړې او اسلامي امت ته يې د خپلو ګټورو ليكنو يوه غوره او ګټوره زېرمه په مېراث پرې ايښې، مورخين يې د لاندي كتابونو نومليږ يادوي:

١) المصاحف
٢) المسند

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) السنن
۴) التفسير
۵) القرآآت
۶) الناسخ والمنسوخ

خطيب يې په اړه ليکي:

وصنف المسند، والسنن، والتفسير، والقراءات، والناسخ والمنسوخ، وغير ذلك وكان فهمًا عالِمًا حافظًا.

ده مسند، سنن، تفسير، قراءات، د ناسخ و منسوخ او نورو پــه اړه ليکنــې کــړې، هوښيار، پوه او د حديثو حافظ وو.

اولادونه:-

امـام خطيـب بغـدادي يـې د نـورو معلومـاتو تـر وړاندي کولو وروسته د اولادونو په اړه هم مختصر څه ليکلي دي:

وخلـف ثمانيـة أولاد أَبُـو داود ومحمد وأبـو معمـر وعبيـد الله وأبـو أَحْمَـد عبـد الأعلـى وخمـس بْنـات أكبرهن فاطمة وحدثت.

ژباړه: شا ته يې اته اولادونه ايله کړل، ابو داؤد محمد، ابـو معمـر عبيـد الله، ابـو احمـد عبـد الاعلى او پنځـه لـوڼې چـې مشـره يـې فاطمه وه او له ده يې روايات هم کړي دي.

مړينه:-

نوموړی د درې سوه شپاړلس (۳۱۶هـ) د ذي الحجې پر دولس يا اتلس تاريخ وفات شوی، دا مهال يـې عمـر (۸۷) کاله وو.

خطيب بغدادي ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَخْبَرَنَا القاضي أبو بكر مُحَمَّد بن عمر الداودي، قال: أَخْبَرَنَا مُحَمَّد بن عبد الله بن الفتح بن الشخير الصيرفي، قَالَ: مات أبو بكر بن أَبِي داود يوم الأحد لاثنتي عشرة بقيت من ذي الحجة من سنة ست عشرة وثلاث مائة، وصلى عليه مطلب صاحب الصلاة، ومات وهو ابن سبع وثَمانين سنة قد مضى له منها ثلاثة أشهر، ودفن في مقبرة باب البستان، وصلى عليه زهاء ثلاث مائة ألف إنسان وأكثر، وصلي عليه في أربعة مواضع، وأخرج صلاة الغداة، ودفن بعد صلاة الظهر.

ژباړه: قاضي ابو بکر محمد بن عمر ويل چې محمد بن عبد الله بن الفتح خبر راکړ ويل يې چې ابو بکر بن ابي داؤد د پيلنۍ د ذي الحجې پر دولس تاريخ ومړ چې درې سوه شپاړس سنه وه. لمنځونو ته ټاکلي امام مطلب الهاشمي پرې لمونځ وکړ دا مهال يې عمر (۸۷) کاله وو چې درې مياشتې يې تېري شوې وې، د باب بستان په هديره کې ښخ شو او له درې لکو څخه زياتو انسانانو پرې د جنازې لمونځ وکړ، د جنازې لمونځ يې څلور ځايه وشو، سهار يې جنازه وايستل شوه او ماپښين تر لمانځه وروسته ښخ کړل شو.

مراجع:-

د تفصيلي پېژندنې لپاره يې دې کتابونو ته رجوع کولای شئ:

۱) تذکرة ۲: ۲۹۸

۲) الوفيات ۱: ۲۱۴ د ده د پلار په پېژندنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣) غاية النهاية ١: ٤٢٠
٤) ميزان الاعتدال ٢: ٤٣
٥) ابن عساكر ٧: ٤٣٩
٦) لسان الميزان ٣: ٢٩٣
٧) تاريخ بغداد(٥٠٩٥) كس معرفي ٩: ٤٧١
٨) طبقات الحنابلة ٢: ٥١
٩) المنتظم، لابن الجوزي ٢٧٥/٣
١٠) تاريخ أصبهان ٦٦/٢
١١) طبقات العبادي ٦٠
١٢) الفهرست ٣٢
١٣) وفيات الأعيان ٢١٤/١
١٤) الرسالة المستطرفة ٤٦
١٥) طبقات السبكي ٣٠٧/٣
١٦) طبقات ابن الجزري ٤٢٠/١
١٧) الأعلام ٩١/٤
١٨) شذرات الذهب ٢٧٣/٢
١٩) مرآة الجنان ٢٦٩/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

(١٧) ابو ذر عبد بن احمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

ابو ذر د هرات له نوموتو پوهانو او ليکوالو علماؤ څخه ګڼل کېدی، له مستملي، الحموي او کهشماني هر يوه څخه يې په حرم کې صحيح روايت کړی، نوموړی ثقه راوي، ستر محدث، غوره ليکوال او د يو شمېر کتابونو مصنف هم دئ، مورخين يې د نسب لړی په دې ډول راوړي:

الحافظ الإمام المجود، العلامة، شيخ الحرم، أبو ذر، عبد بن أحمد بن محمد بن عبد الله بن غفير بن محمد، المعروف ببلده بابن السماك، الأنصاري الخراساني الهروي المالكي، صاحب التصانيف.

دی په فقهي تګلاره کې د امام مالک پلوی وو ځکه يې مالکې بولي، خراسان د همدې سيمې پخوانی نوم دئ له دې امله خراساني هم دئ او د هرات اوسېدونکی دئ ځکه يې نو نسبت هرات ته کېږي.

زوکړه:-

ده په خپلو ليکنو د خپل پيدائښت په اړه هم ليکلي دي:

ولدت سنة خمس أو ست وخمسين وثلاث مائة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په درې سوه پنځه یا شپږ پنځوست کې پیدا شوی یم.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړي له ماشومتوبه زده کړو ته مخه کړه، اول یې د هرات پر ځینو استاذانو زده کړې وکړې او وروسته یې د اسلامي نړۍ نورو ښارونو ته هم سفرونه وکړل، بلخ، بغداد، دمشق، سرخس، مکه، بصره او نور ښارونه یې د علم په موخه ولټول، په هرات کې یې له دې استاذانو زده کړې وکړې:

ابو الفضل محمد بن عبد الله بن خمیرویه، بشر بن محمد المزني او نور...

په بغدا کې:

عبید الله بن عبد الرحمن الزهري، أبو عمر بن حیویه، علي بن عمر السکري، أبو الحسن الدارقطني او نور...

په بصره کې:

أبو بکر هلال بن محمد بن محمد، شیبان بن محمد الضبعي بالبصرة او نور...

په دمشق کې:

وعبد الوهاب الکلابي او نور...

په مصر کې:

أبو مسلم الکاتب او د ده له امثالو...

په سرخس کې:

زاهر بن أحمد الفقیه.

په بلخ کې:

أبو إسحاق إبراهیم بن أحمد المستملي.

په مکه کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـو إسـحاق إبـراهيم بـن محمد بـن أحمـد بـن عثمـان الدينوري او نور...

وألـف "معجمـا" لشـيوخه ، وحـدث بخراسـان وبغداد والحرم.

ژبـاړه: د خپلـو اسـتاذانو پـر نومونـو يـې معجـم وليکـه او پـه خراسـان، بغـداد و حـرم کې يې حديث بيان کړي.

د تدريس پـر مهـال دې شاګردانو تـرې خپلـه علمـي تنده خړوبه کړه:

زوی يــې أبــو مکتــوم عيســی، موســی بــن علــي الصـقلي، علـي بـن محمد بـن أبـي الهـول، القاضـي أبـو الوليد الباجي، أبو عمران موسی بن أبـي حـاج الفارسي، أبو العباس بن دلهاث، محمد بن شريح، أبـو عبـد الله بـن منظور، عبد الله بن الحسـن التنيسي، أبـو صـالح أحمـد بن عبد الملك المؤذن، علي بن بكار الصوري، أحمد بن محمد القزويني، أبو الطاهر إسماعيل بن سعيد النحوي، عبـد الله بـن سـعيد الشـنتجالي, عبـد الحـق بـن هـارون السهمي، أبو الحسين بن المهتدي بالله، علـي بـن عبـد الغالب البغـدادي، أبـو بكـر أحمـد بـن علـي الطريشيثـي، أبو شاكر أحمد بن علي العثمانی.

په اجازه بيا دې پوهانو ترې نقل کړی:

أبو عمـر بن عبــد البر، أبو بكر الخطيـــب، أحمد بن عبـد القـادر اليوسـفي، أبـو عبـد الله أحمـد بـن محمد بـن غلبون الخولاني.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال عبد الغافر بن إسماعيل في "تاريخ نيسـابور" : كـان أبـو ذر زاهـدا ، ورعـا عالمـا ، سـخيا لا يـدخر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيئا ، وصار من كبار مشيخة الحرم ، خرّج على "الصحيحين" تخريجا حسنا ، وكان حافظا ، كثير الشيوخ.

ژباړه: عبد الغافر بن اسماعيل د نيشاپور په تاريخ کې وايي: ابو ذر زاهد، متقي، پوه، سخي چې هيڅ يې نه زيرمه کول، د حرم له سترو شيخانو وو، پر صحيحينو يې غوره تخريج کړی، حافظ او له ډېرو شيخانو يې زده کړې کړې.

قال أبو بكر الخطيب : قدم أبو ذر بغداد ، وحدث بها وأنا غائب ، وخرج إلى مكة ، وجاور ، ثم تزوج في العرب ، وأقام بالسروات ، فكان يحج كل عام ، ويحدث ، ثم يرجع إلى أهله ، وكان ثقة ضابطا دينا.

ژباړه: خطيب بغدادي وايي: ابو ذر بغداد ته راغی او حديث يې بيان کړل خو زه ترې وتلی وم، بيا مکې ته ولاړ او هلته واوسېدی، بيا يې په عربو کې نکاح وکړه او سروات کې يې هستوګنه غوره کړه، هر کال به يې حج کاوه او حديث به يې بيانول بيا به خپل کور ته راګرزېدی، دی باوري، ساتونکی او د ديانت خاوند وو.

د ترتيب المدارک ليکوال وايي:

كان رحمه الله، مالكي المذهب، إماماً في الحديث حافظاً له، ثقة ثبتاً.

دی مالکي مذهبه، په حديثو کې امام او حافظ وو، د ثقاهت او ثبت مرتبه يې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنې:-

قاضي عياض يې د کتابونو نوملړ په دې ډول بيانوي:

١) مستدرك على الصحيحين
٢) السنة
٣) الجامع
۴) الدعاء
۵) فضائل القرآن
۶) دلائل النبوة
٧) شهادة الزور
٨) العيدين
٩) فضائل مالك
١٠) الصحيح المسند المخرج على الصحيحين
١١) مسانيد الموطأ
١٢) كرامات الأولياء
١٣) المناسك
١۴) الربا
١۵) اليمين الفاجرة
١۶) مشيخته

خو له دې پرته دا کتابونه هم ده ته منسوب شوي:

١) كتاب الدواة
٢) كتاب القرآن - کېدای شي دا هم د فضايلو په اړه وي.
٣) كتاب فضائل يوم عاشوراء
۴) كتاب الرؤيا والمنامات
۵) كتاب بيعة العقبة
۶) حديث الجعرانة وخيبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) شهادة النبي وأصحابه
۸) ما روي في بسم الله الرحمن الرحيم

مړينه:-

نومـوړي امـام پـه ذي العقـده كـې د (۴۳۴ هــ) پـر مهال له دې نړۍ سترگې پټې کړې، يـو روايـت د (۳۵) هم راغلی خو سهي (۳۴) دئ.

مراجع:-

۱) تاريخ بغداد ۱۱/ ۱۴۱
۲) والمنتظم لابن الجوزي ۱/ ۱۱۵
۳) والعبر ۳/ ۱۸۰
۴) وتذكرة الحفاظ ۳/ ترجمة ۹۹۷
۵) والنجوم الزاهرة لابن تغرى بردي ۵/ ۳۶
۶) وشذرات الذهب لابن العماد الحنبلي ۳/ ۲۵۴
۷) المنتظم لابن الجوزي ۲۸۷/۱۵
۸) سير أعلام النبلاء ۱۷ / ۵۵۹
۹) ترتيب المدارک وتقريب المسالک ابو ذر الهروي ۷/ ۲۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۸) امام عثمان بن سعيد الدارمي

لنډه پېژندنه:-

امام سعيد ستر دين پوه، وتلی محدث، د حديثو په زده کړو او را غونډولو کې هڅاند او د افغانستان په لوېديځ کې د پراته ښار هرات اوسېدونکی وو، د نومړي د نسب سلسله مورخين داسي بيانوي:

الإمام الحافظ الناقد عثمان بن سعيد بن خالد بن سعيد التميمي الدارمي السجستاني، المكنى بأبي سعيد، صاحب "المسند" الكبير والتصانيف.

زوکړه:-

نوموړی امام تر دوه سوه (۲۰۰ هـ) مخته زېږېدلی.

زده کړې، استاذان او شاگردان:-

نومړی امام د زده کړو او نبوي حديثو د راټولولو په هدف په زياتو سفرونو مشهور دئ، مصر، عراق، حرمينو، شام، جزيره او نورو ډېرو سيمو ته يې اوږده او لنډ سفرونه کړي، د سيمو له سترو پوهانو يې زده کړې کړې او نبوي حديث يې ترې روايت کړي.

امام عثمان په سنتو کې امام او په مناظره کې رسېدلی وو، له ګڼو خلګو سره يې په ځينو مسايلو کې نظرياتي اختلاف در لود او د ځينو په رد کې يې د قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څوکه کاغذ هم رنګولی چې د ليکنو په بحث کې به يې نومونه هم ياد کړو.

لنډه دا چې هروي د وخت وتلی امام او محدث وو، د خپل وخت له دوود سره سم يې هغه اړين علوم چې د يوه عالم لپاره يې ويل او لوست ضروري وو پر دې استاذانو ولوستل:

أبو اليمان، يحيى بن صالح الوحاظي، سعيد بن أبي مريم، مسلم بن إبراهيم، عبد الغفار بن داود الحراني، سليمان بن حرب، أبو سلمة التبوذكي، نعيم بن حماد، عبد الله بن صالح، د ليث كاتب، محمد بن كثير، مسدد بن مسرهد، أبوتوبة الحلبي، عبد الله بن رجاء الغداني، أبوجعفر النفيلي، أحمد بن حنبل، يحيى بن معين، علي بن المديني، إسحاق بن راهويه، فروة بن المغراء، أبوبكر بن أبي شيبة، يحيى الحماني، سهل بن بكار، أبوالربيع الزهراني، محمد بن المنهال، الهيثم بن خارجة.

يو مورخ د نومړي په اړه داسې کاږي:

> وتلقى علوم اللغة العربية على يد ابن الاعرابي (شيخ اللغويين والنحاة)، وعلم الفقه على المذهب الشافعي على يد أبي يعقوب البويطي، وعلم الحديث النبوي على يد يحيى بن معين وعلي بن المديني وأحمد بن حنبل وتقدم في هذه العلوم، وصار في كل منها إماماً. كما كان من أشهر رواة المسائل عن يحيى بن معين في علم الرجال.
>
> إشتهر بكثرة أسفاره، وسمع من علماء الحجاز والشام (مثل هشام بن عمار) ومصر (مثل نعيم بن حماد) والعراق وشبه الجزيرة العربية وبلاد العجم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د عربي لغت علوم يې له ستر لغت پوه او نحوي ابن الاعرابي څخه ولوستل، له ابو يعقوب البويطي څخه يې شافعي فقه زده کړه، نبوي حديث يې له يحيى بن معين، على بن المديني او امام احمد بن حنبل څخه زده کړل او په دې کې ښه وځلېدى او په دې هر فن کې امام شو لکه چې له ابن معين څخه يې د حديثي راويانو په اړه د هغه اقوال نقل کړي.

په زياتو سفرونو مشهور شو، د حجاز او شام لويو پوهانو يې حديث واورېدل لکه هشام او عمار، همدارنګه د مصر لکه نعيم بن حماد، عراق، عربي جزيره او د عجمو نور ښارونه.

نومړى محدث د علم او عمل يوه ژوندۍ بېلګه وه، له همدې امله يې له بدعتيانو ډېر نفرت کېدى، د ده په اړه مورخين وايي چې د کراميه په شان ډلو څخه يې چې په دين کې يې بدعات ايجادول سخت بد وړل، يو مورخ ليکي:

كما عرف بشدته على الكرامية، فهو الذي قام وأنكر عليهم حتى طرد محمـــد بن كـــرام -رأس الكرامية- مـن مدينة هراة.

دى پر کراميه وو ډېر سخت وو، ده يې مقابله وکړه او نيوکې يې پرې وکړې؛ ان محمد بن کرام چې د کراميه وو مشر وو له هراته وشاړى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې له زده کړو فارغ شو، د زده کړي علم د انتقال چاره يې پيل کړه نو د اسلامي نړۍ له هر لوري د علم مينه وال ور ته را مات شول، د علمي ډېوې پتنګانو خپل همدې هدف ته په راتلو کې تلوار کاوه او په لېږ وخت کې يې شهرت د اسلامي نړۍ ګوټ ګوټ ته ورسېد، د شاګردانو په لړ کې يې د مشهورو نومونه په دې ډول دي:

أبو عمرو أحمد بن محمد الحيري، محمد بن إبراهيم الصرام، مؤمل بن الحسين، أحمد بن محمد بن الأزهر، محمد بن يوسف الهروي، أبو إسحاق بن ياسين، محمد بن إسحاق الهروي أحمد بن محمد بن عبدوس الطرائفي، أبو النضر محمد بن محمد الطوسي الفقيه، حامد الرفاء، أحمد بن محمد العنبري، أبو الفضل يعقوب القراب، و خلق كثير من أهل هراة، وأهل نيسابور.

يعني په ټوله کې د هرات او نيشاپور زياتو پوهانو ترې ګټه پورته کړې.

د ده ليکنې، په اړه يې د پوهانو ويناوې او د حديثو په کتابونو کې يې روايات:-

قال عنه ابن حبان في كتابه الثقات: "إمام من أئمة الدنيا"، وروى له ابن حبان حديثاً في صحيحه، كما روى عنه الحاكم النيسابوري في "المستدرك على الصحيحين" والبيهقي في سننه العديد من الأحاديث.

ژباړه: په کتاب الثقات کې ابن حبان ليکي: د نړۍ له امامانو يو امام دئ. ابن حبان په خپل صحيح کې ترې يو روايت کړی، لکه چې امام حاکم په خپل مستدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

على الصحيحين او بيهقي په خپل سنن کې ترې يو شمېر روايات کړي.
د ليکنو په اړه يې داسي کښل شوي:

صنف كتاب "المسند الكبير" (المعروف بمسند الدارمي هذا غير "مسند الدارمي" المشهور الذي صاحبه هو أبو محمد عبد الله الدارمي) كما صنف كتاباً في الرد على بشر المريسي اسمه نقض عثمان بن سعيد على المريسي الجهمي العنيد فيما افترى على الله في التوحيد، والمشهور باسم "النقض على المريسي" أو "نقض الدارمي"، كما صنف كتاب الرد على الجهمية، للرد على تلك الفرقة المعروفة.

يو ستر مسند چې (د مسند الدارمي په نوم مشهور دئ ليکلی داله هغه مشهور مسند الدارمي چې ابو محمد عبد الله الدارمي ليکلی بېل دئ) او يو بل کتاب يې د بشر المريسی په رد کې چې نوم يې « نقض عثمان بن سعيد على المريسي الجمهي العنيد فيما افترى على الله فى التوحيد» دئ ليکلی، خو په نقض المريسي او يا نقض الدارمي مشهور دئ همدارنګه يې بل کتاب د مشهورې ډلې جهميه پر رد کې د الرد على الجهمية په نوم ليکلی دئ.

قال الحاكم : سمعت محمد بن العباس الضبي , سمعت أبا الفضل يعقوب بن إسحاق القراب يقول : ما رأينا مثل عثمان بن سعيد.

امام حاکم ويل له محمد بن العباس الضبي څخه مي واورېدل ده ويل له ابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفضل يعقوب بن اسحاق څخه مي واورېدل ويل يې: ما د عثمان بن سعيد په شان څوک نه دئ ليدلی.

وقال أبو حامد الأعمشي : ما رأيت في المحدثين مثل محمد بن يحيى وعثمان بن سعيد , ويعقوب الفسوي.

ابو حامد الاعمشي ويل: ما په محدثينو کې د محمد بن يحيى، عثمان بن سعيد او يعقوب الفسوي په شان کسان نه دي ليدلي.

وقال أبو عبد الله بن أبي ذهل : قلت لأبي الفضل القراب : هل رأيت أفضل من عثمان بن سعيد الدارمي ؟ فأطرق ساعة , ثم قال : نعم , إبراهيم الحربي , وقد كنا في مجلس الدارمي غير مرة , ومر به الأمير عمرو بن الليث , فسلم عليه , فقال : وعليكم , حدثنا مسدد . . . . ولم يزد على رد السلام.

ابو عبد الله بن ابی ذهل ويل ما ابو الفضل القراب ته وويل: ايا د عثمان بن سعيد الدارمي په شان کس دي ليدلی؟ لږ وخت چوپ شو بيا يې وويل: هو! ابراهيم الحربي، موږ تر څوځلې د دارمي په مجلس کې وو هلته به امير عمرو بن الليث تير شو سلام به يې ورته وکړ ده به ورته ويل: وعليکم، موږ ته مسدد حديث بيان کړ او يوازي يې سلام ځواباوی.

قال عثمان بن سعيد : من لم يجمع حديث شعبة وسفيان ومالك , وحماد بن زيد , وسفيان ابن عيينة , فهو مفلس في الحديث -يريد أنه ما بلغ درجة الحفاظ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عثمـان بـن سـعيد ويـل: څـوک چـې د شـعبه، سـفيان، مالـک، حمـاد بـن زيـد او سـفيان بـن عيينـه حديث را غونـډ نـه کړي هغـه پـه حـديثو کـې مفلـس دئ، يعنـي پـه حـديثو کـې د حفـظ درجـې تـه نـه شـي رسېدلای.

بيا وايي:

وبـلا ريـب , أن مـن جمـع علـم هـؤلاء الخمسـة , وأحـاط بسـائر حـديثهم , وكتبـه عاليا ونـازلا , وفهم علله , فقد أحاط بشطر السنة النبويـة , بل بـأكثر مـن ذلك.

لـه شـک پرتـه کـه چـا د دې پنځـو علـم يوځـای کـړ او د دوئ پـر ټولـو احـاديثو يـې احاطه وکړه عالي او نازل يـې نويشـته کړل د حـديثو علـل يـې وپېژنـدل نـو هغـه پـر نيمايي سنتو احاطه وکړه بلکې تـر دې هـم پر زياتو.

قـال محمد بن إبراهيم الصرام : سمعت عثمـان بـن سعيد يقول : لا نكيف هذه الصفات , ولا نكذب بها , ولا نفسرها.

محمد بن ابراهيم الصرام ويل له عثمان بن سعيد څخه مي واورېدل ويل يې: نه مـوږ د دې(الهـي) صـفاتو کيفيـت بيـانوو، نـه يـې دروغ ګڼو او نه يې تفسير وو.

ومن كلام عثمان -رحمه الله- في كتـاب" النقض" له : اتفقت الكلمـة من المسلمين أن الله -تعـالى- فوق عرشه , فوق سماواته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عثمـان رحمـه الله پـه الـنقض نـومي کتاب کې خپله وينا ده: ټول مسلمانانو پـه يـوه خولـه دي چـې الله پـر عـرش لـوړ او تـر اسمانو هم لوړ دئ.

وقال الحسن بن صاحب الشاشي : سألت أبا داود السجستاني عن عثمان بن سعيد , فقال : منه تعلمنا الحديث.

حسـن بـن صـاحب الشاشـي ويـل لـه ابـو داؤد السجسـتاني مـي د عثمـان بـن سـعيد په اړه پوښتنه وکړه، نـو وې ويـل: لـه همـده مو حديث زده کړي.

مړينه:-

نوموړی امام په دوه سوه اتيا (۲۸۰ هـ) کـې لـه دې نړۍ وکوچېد.

مراجع:-

د لـا زيـاتو تفصـيلاتو لپـاره دې کتـابونو تـه رجـوع کولای شئ:

١) سير أعلام النبلاء (١٣ /٣١٩)
٢) تاريخ مدينة دمشق لابن عساكر (٣٨ /٣٦١)
٣) الجرح والتعديل لابن أبي حاتم (۶ /١٥٣)
۴) الثقات لابن حبان (۴۵۵/۸)
۵) عقيـدة السـلف وأصـحاب الحـديث للصـابوني/ تحقيق: أبو اليمين المنصوري (ص١١٢-١١٣)
۶) طبقات الشافعية الكبرى (٢ /٣٠٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹) علامه ملا علي قاري

لنډه پېژندنه:-

ملا علي قارى د هرات وتلى محدث، مذهب يې حنفي، د ډېرو كتابونو ليكوال، غوره قاري چې له همدې امله ورته قاري يا هم په ځينو مواضعو كې مقرئ ويل شوي دي، تاريخ پوهانو يې د نسب سلسله داسي ښودلې ده:

الامام، المحدث، المفسر، الفقيه، المقرئ نور الدين ابو الحسن على بن سلطان محمد القارئ الهروي المكې چې په ملا على قاري شهرت لري.

قاري يې ځكه بولي چې په علم القراءت كې يې ښه مهارت درلود، له همدې كبله يې ځيني وختونه په ليكنو كې د قاري پر ځاى مقرئ هم ليكلى وي، هروي يې له دې امله بولي چې د افغانستان په لوېديځ كې مشهور ښار هرات ته يې نسبت كېږي او نوموړى د دې ښار اوسېدونكى وو، مكې ته يې ځكه نسبت شوى چې هلته اوسېدى او هملته وفات شوى دئ.

زوكړه:-

نوموړى امام په هرات ښار كې د نهه سوه دېرش (۹۳۰ هـ) پر مهال زېږېدلى دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړه او سفرونه:-

ملا علي قاري په همدې ښار کې ستر شوی، دلته يې لومړۍ زده کړې کړې او قران يې هم حفظ کړی وو، علم تجويد يې د هرات ښار له مشهور مقرئ معين الدين بن الحافظ زين الدين الهروي څخه لوستی وو، اولنۍ زده کړې يې د خپل وخت پر سترو ښوونکو وکړې او بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره مکې مکرمې ته سفر وکړ.

نومړي په مکه کې د سترو علماؤ له حلقوي غونډو ښه استفاده وکړه، هلته له شته علماؤ يې خپله ديني تنده خړوبه کړه، مکه د وخت علمي مرکز وو له دې امله امام هم بل لور ته سفر ونه کړ، په همدې ځای کې له عالي زده کړو فارغ او همدلته يې د ليکنو او نورو ته د زده کړو لړۍ هم پيل کړې ده.

نومړي په مکه کې د هستوګنې پر مهال دا ليکنې کړې:

۱) فتح باب العنايه بشرح النقاية په (۱۰۰۳) هجري کې.

۲) په (۱۰۰۶) هجري کې د شرح شرح نخبة الفکر له تکملې هم فارغ شو.

۳) په (۱۰۰۸) کې يې مرقاة المفاتيح شرح مشکوة المصابيح شرح هم بشپړه کړه.

۴) په همدې کال کې يې جمع الوسائل فی شرح الشمائل هم وليکله.

۵) دارنګه له رفع الجُناح وخفض الجَناح باربعين حديثا فی فضل النکاح ليکنې څخه هم د (۱۰۱۰ هجري) پر مهال وزګار شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) پـه (۱۰۱۱) هجـري کـې د الضـابطية للشـاطبية اللامية له ليکنې هم فارغ شو.

فقهي مذهب:-

په دې کې شک نـه شـته چـې نومـوړی امـام حنفـي مذهبه وو، دا خبره په خپله امام په خپلو ليکنو کې ګڼ ځايونه کړې ده، لکه چـې د « البسـملة » پـه (۳۵) مـخ کې ليکې:

وانا افقر عبـاد الله الغنـي المغنـى علـى بن سلطان بن محمد الهروي القاري الحنفي.

دارنګه يې په مرقاة(۲/ ۵۰۵) کې ليکلي:

فان الفاتحـة والسورة واجبتـان فـى مذهب سـاداتنا الحنفية.

نوموړي د خپل ژوند پر مهال په ليکنو کـې د حنفـي مـذهب خـدمت هـم کـړی دئ، بـې بيلګـي يـې « فـتح باب العنايـة بشرح النقايـة، والاثمـار الجنيـة فـى اسـماء الحنفية» ليکنې دي.

امـام د خپـل مـذهب د مسـائلو پـه اثبـات، تاييـد او ليکلو کې هم پوره ونډه اخيستې په دې ميدان کې يې غوره مثـال د ده بـې جـوړې کتـاب « مرقـاة المفـاتيح » دئ.

استاذان:-

په خپل ښار هـرات کـې چـې ده پـر کومـو اسـتاذانو زده کـړې کـړې د هغـو نومونـه نـه دي تـر لاسـه شـوي يـوازې د يـوه اسـتاذ نـوم چـې ده پـرې قـراءت لوسـتی نومـوړي پــه خپلــه رســاله « شــم العــوارض فــى ذم الروافض » کې ياد کړی چې معين الدين نومېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام په مکه کې د مختلفو فنونو پر بېلا بېلو استاذانو زده کړې وکړې، چې د مشهورو نومونه يې دادي:

ابو العباس احمد بن محمد بن على الهيتمي الشافعي، نوموړي ملا على قاري په سترو القابو نازولی چې د ده پر ښه علميت او ستر شان دلالت کوي.

يو شمېر ليکنې هم لري لکه « تحفة المحتاج فى شرح النهاج، والزواجر عن اقتراف الکبائر، الفتاوى الحديثية».

علاء الدين علي بن حسام الدين الهندي چې په علي المتقي الهندي شهرت لري، ملا على قاري په مرقاة کې ښه ستايلی او ګڼې ليکنې لري چې مشهور تاليف يې کنز العمال دئ.

زين الدين عطية بن علي بن حسن السلمي الشافعي ملا علي قاري په مرقاة کې په « عمدة المفسرين » لقب ياد کړی.

مير کلان محمد سعيد الحنفي الخراساني ستر عالم او محدث وو.

عبد الله السندي الحنفي، غور او تکړه عالم وو؛ دا هم په مکه کې مړ شوی.

مفتي محمد بن علاء الدين مشهور په قطب الدين النهروالي الهندي الحنفي، په فقه، تفسير، عربيت نظم او شعر کې يې لوی لاس در لود، د ملا علي قاري په وينا چې دا هم په مکه کې وفات شوی.

مشهور شاګردان:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ښار هرات کې يې تدريس نه دئ کړی، البته په مکه کې ډېرو د علم مينه والو خپله علمي تنده پرې ماته کړه، په لاندي کرښو کې يې مشهور شاګردان يادوم:

محی الدين عبد القادر بن محمد بن يحيی الحسينی الطبري الشافعي المکي، د مکې امام او خطيب د يو شمېر ليکنو ليکوال لکه الاصداف السنية فی الاوصاف الحسينية، الايات المقصورة فی الابيات المقصوره، حسن السريره فی حسن السيرة او نور...

عبد الرحمن بن عيسی بن مرشد العمري المرشدي الحنفي د مسجد حرام خطيب او د احنافو مفتي، مشهور تاليفات يې براعة الاستهلال فيما يتعلق بالشهر والهلال، تعميم الفائده بتتميم السورة المائده، صفوة الراح من مختار الصحاح دي.

ابو عبد الله محمد بن عبد العظيم مشهور په محمد بن فروخ الموروي، د القول السديد فی بعض مسائل الاجتهاد والتقليد په نوم يې مشهوره رساله هم ليکلې.

زيات نور شاګردان يې هم شته چې په راوړلو يې ليکنه اوږدېږي.

ليکنې:-

نوموړي د تدريس تر څنګ د تاليف ميدان هم تش نه وو ايله کړی، په دې ميدان کې يې هم بې جوړې ليکنې کړې او نن هم ور څخه اسلامي نړۍ ګټه پورته کوي، يو شمېر ليکنو ته يې مونږ مخکې هم اشاره وکړه خو دلته به يې بيا هم د ده د ليکنو په نوملړ کې يادې کړو:

۱) الاثمار الجنية فی اسماء الحنفية

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) الاحاديث القدسية والكلمات الانسية
۳) الادب فى رجب
۴) ادلة معتقد ابى حنيفة فى ابوى الرسول
۵) الاستدعاء فى الاستسقاء
۶) الاسرار المرفوعة فى الاخبار الموضوعة
۷) الاعتناء بحكم الغناء
۸) اعراب القاري على اول الابواب البخاري
۹) انوار الحُجج فى أسرار الحِجج
۱۰) انوار القران و اسرار الفرقان
۱۱) بيان فعل الخير اذا دخل مكة مَن حج عن الغير
۱۲) البينات فى بيان الايات
۱۳) تبعيد العلماء عن تقريب الامراء
۱۴) التجرين فى اعراب كلمة التوحيد وما يتعلق بمعناها من التمجيد
۱۵) تخريج قراءات البيضاوي
۱۶) التدهين للتزيين على وجه التبيين
۱۷) تزيين العبارة لتحسين الاشاره
۱۸) تسليم الاعمى عن بلية العَمى
۱۹) التصريح فى شرح التسريح
۲۰) تطهير الطوية بتحسين النية
۲۱) توضيح المباني شرح مختصر المنار
۲۲) جمع الوسائل فى شرح الشمائل
۲۳) حاشية الجمالين على تفسير الجلالين
۲۴) الحذر فى امر الخضر
۲۵) الحرز الثمين للحصن الحصين
۲۶) الحزب الاعظم والورد الافخم
۲۷) الحظ الاوفر فى الحج الاكبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸) الدرة المضية فى الزيارة المصطفوية الرضية
۲۹) الذخيرة فى رجاء المغفرة للكبير
۳۰) الرد على القائلين بوحدة الوجود
۳۱) رد الفصوص، المسمى : مرتبة الوجود ومنزلة الشهود
۳۲) رسالةٌ فى بيان افراد الصلاة عن السلام
۳۳) رفع الجُناح وخفض الجَناح
۳۴) الروضة البهية فى شرح احاديث القدسية الاربعينية
۳۵) سلالة الرسالة فى ذم الروافض من اهل الضلالة
۳۶) شرح رسالة الفاظ الكفر لبدر الرشيد
۳۷) شرح الشاطبية
۳۸) شرح شرح نُخبة الفكر
۳۹) شرح الشِفا فى حقوق المصطفى
۴۰) شرح عين العلم وزين الحلم
۴۱) شرح الفقه الاكبر
۴۲) شرح كتاب الموطأ برواية محمد بن الحسن الشيباني
۴۳) شرح مسند ابى حنيفة
۴۴) شفاء السالک فى ارسال مالک
۴۵) شم العوارض فى ذم الروافض
۴۶) صلاة الجوائز فى صلاة الجنائز
۴۷) الضابطية للشاطبية اللامية
۴۸) ضوء المعالي لبدء الامالى
۴۹) فتح الاسماع فى شرح السماع
۵۰) مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥١) الصنيعة الشريفة في تحقيق البقعة النيفة
٥٢) الطواف بالبيت ولو بعدم الهدم
٥٣) العفاف عن وضع اليد في الطواف
٥٤) العلامات البينات في فضائل بعض الآيات
٥٥) عمدة الشمائل
٥٦) فتح الاسماع في شرح السماع
٥٧) فتح باب الاسعاد في شرح قصيدة بانت سعاد
٥٨) فتح باب العناية لشرح كتاب النقاية
٥٩) فتح الرحمن بفضائل شعبان
٦٠) فرائد القلائد على أحاديث شرح العقائد
٦١) فر العون ممن يدعي ايمان فرعون
٦٢) الفصل المعول في الصف الاول
٦٣) فصول المهمة في حصول المتمة
٦٤) فيض الفائض في شرح الروض الرائض
٦٥) قوام الصوام للقيام بالصيام
٦٦) القول الحقيق في موقف الصديق
٦٧) القول السديد في خلف الوعيد
٦٨) كشف الخدر عن حال الخضر
٦٩) لب لباب المناسك في نهاية المسالك
٧٠) لسان الاهتداء في بيان الاقتداء
٧١) مبين المعين في شرح الاربعين
٧٢) المختصر الاوفى في شرح الاسماء الحسنى
٧٣) المرتبة الشهودية في منزلة الوجودية
٧٤) المسلك الاول فيما تضمنه الكشف للسيوطي
٧٥) المسلك المتقسط في المنسك المتوسط

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۶) المسألة في شرح البسملة
۷۷) المشرب الوردي في مذهب المهدي
۷۸) مصطلحات اهل الاثر على نخبة الفكر لابن حجر
۷۹) معرفة النساك في معرفة السواك
۸۰) المقالة العذبة في العمامة والعذبة
۸۱) المقدمة السالمة في خوف الخاتمة
۸۲) منح الروض الازهر في شرح الفقه الاكبر
۸۳) المنح الفكرية على المقدمة الجزرية
۸۴) المورد الروي في المولد النبوي
۸۵) المعدن العدني في فضل اويس القرني
۸۶) الناموس في تلخيص القاموس للفيروزابادي
۸۷) نزهة الخاطر الفاتر في ترجمة الشيخ عبد القادر الحيلي
۸۸) النسبة المرتبة في المعرفة والمحبة
۸۹) النعت المرصع في المجنس المسجع
۹۰) هيئة السنيات في تبيين احاديث الموضوعات
۹۱) الهية السنية العلية على ابيات الشاطبية
۹۲) الرائية في الرسم

مړينه:-

د ملا علي قاري د وفات په نيټه کې هم ژور اختلاف تر سترګو کېږي، ځيني يې وفات د (۱۰۱۶ هـ) پر مهال بولي، ځيني يې د (۱۰۱۰) يو شمېر بيا د (۱۰۱۴) او نور بيا د (۱۰۴۴) سنه د ده د مړينې کال ګڼي.

خو تر ټول سيي او حق ته نژدې قول دا دئ چې نوموړی د (۱۰۱۴هـ) پر مهال په شوال کې وفات شوی؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا قول امام شوكاني(مړينه۱۲۵۰) هم غوره کړی دئ او په معلاة نومې هديره کې خاورو ته سپارل شوی دئ.

مراجع:-

۱) البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع، د(۲۱۷) كس معرفي: ۴۴۵/۱، د شوكانى ليكنه

۲) التعليقات السنية على فوائد البهية في تراجمه الحنفيه، د محمد عبد الحي ليكنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۰) عمر بن ابراهيم الهروي

لنډه پېژندنه:-

عمر د خپل وخت امام، حافظ او يو زاهد شخص او د شيخ الاسلام ابو عثمان الصابوني ماما وو، د هرات اوسېدونکی او د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

الحَافِظُ، القُدْوَةُ،عُمَرُ بنُ إِبْرَاهِيْمَ بنِ إِسْمَاعِيْلَ أَبُو الفَضْلِ الهَرَوِيُّ.

زوکړه:-

امام د (۳۴۵ هـ) پر مهال دې نړۍ ته سترګې غړولې دي.

البته خطيب په دې ځای کې هم بېل نظر لري، کېدای شي د خطيب خبره حق ته نژدې وي ځکه هغه يې شاګرد پاتې شوی دئ، دی ليکي:

وسئل عَن مولده، وأنا أسمع، فقال: ولدت فِي سنة ثمان وأربعين وثلاث مائة.

ژباړه: له ده څخه يې د پيدائښت په اړه پوښتنه وشوه او ما اورېده ده وويل: زه د (۳۴۸ هـ) پر مهال زېږېدلی يم.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

نوموړي عالم په ماشومتوب کې اول په خپله سيمه کې پر پوهانو زده کړې وکړې او بيا يې د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تندې د ماتولو لپاره سفرونه پيل کړل، د هرات مشهور استاذان يې ابو الفضل بن حميرويه، بشر بن محمد المزني او ابو منصور النصروي دي.

په مرو کې يې پر عبد الله بن عمر بن علک الجوهري او د ده د طبقې پر استاذانو زده کړې وکړې.

په بغداد کې يې پر حسين بن محمد بن عبيد العسکري او نورو سبقان وويل.

په کوفه کې يې پر علي بن عبد الرحمن البکائي تحصيلات وکړل، همدارنګه يې په جرجان کې پر ابو بکر الاسماعيلي.

په اسفرايين کې پر بشر بن احمد، په نشياپور کې پر ابو عمرو بن حمدان او نورو عالي تحصيلات بشپړ کړل.

له ده څخه د ديني ميراث په توګه دا شاګردان پاتې شوي دي:

خوربيى يې أَبُو عُثْمَانَ،أَبُو إِسْمَاعِيْلَ عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ الأَنْصَارِيُّ، مُحَمَّدُ بنُ عَلِيٍّ العُمَيْرِيُّ الزَّاهِدُ، عَبْدُ الأَعْلَى بنُ عَبْدِ الوَاحِدِ المَلِيْحِيُّ او نور...

د ده په اړه د ځينو پوهانو ويناوې:-

ذهبي په « سير اعلام النبلاء » کې ليکې:

وَكَانَ مُقَدَّماً فِي العِلْمِ وَالعَمَلِ وَالزُّهْدِ وَالوَرَعِ.

ژباړه: دی په علم، عمل، زهد او تقوا کې ړومبی وو.

وَكَانَ مُحَدِّثَ هَرَاة وَشَيْخَهَا.

بيا هم ذهبي وايي: نوموړی د هرات محدث او شيخ وو.

خطيب بغدادي ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

كتبنا عنه، وكان ثقة.

ژباړه: ليکل مو څنې وکړل، ثقه وو.

مړينه:-

ښاغلی امام د (۴۲۵ هـ) پر مهال د اتيا کالو په عمر ومړ.

خو خطيب په تاريخ بغداد کې وايي:

وبلغني أنه توفي بهراة في سنة ست وعشرين وأربع مئة.

ژباړه: او ماته رسېدلې چې دی په هرات کې د (۴۲۶) پر مهال وفات شو.

مراجع:-

۱) تاريخ بغدادد(۶۰۴۲)کس معرفي ۱۱ / ۲۷۳، ۲۷۴

۲) العبر ۳ / ۱۵۸

۳) شذرات الذهب ۳ / ۲۲۹

۴) المنتظم، لابن الجوزي ۲۵۲/۱۵

۵) سير اعلام النبلاء د(۳۰۱) کس معرفي:۱۷/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۱) عطاء الخراساني

د بلخ مشهور عالم او محدث عطاء الخراساني، د تاريخ په پاڼو کې يې د نسب لړۍ داسي خوندي شوې:

عطاء بن أبي مسلم الخراساني، أبو أيوب، يا: أبو عثمان، يا: أبو محمد، يا: أبو صالح البلخي.

زوکړه:-

د يوه قول له مخې نوموړی په (۵۰) هجري کې پيدا شوی.

استاذان او شاګردان:-

عطاء له هغو پوهانو څخه دئ چې د علم په زده کړه پسې يې خورا لوی او ستر سفرونه کړي، د ليرو سيمو له پوهانو يې حديث اورېدلي، د اسلامي نړۍ له ټولو علمي مرکزونو يې ليدنه کړې، ان د وخت له دې سترو پوهانو يې علم تر لاسه کړی:

ابن المُسَيّبِ، عُروَة، عَطَاء بنِ أَبِي رَبَاحٍ، ابن بُرَيدَةَ، نَافِع، عَمرو بن شُعَيْبٍ.

له دې سره – سره يې په شاګردانو کې د دې وتلو پوهانو نومونه هم راځي:

مَعمَرٌ، وَشُعبَةُ، وَسُفيَانُ، وَمَالِكٌ، وَحَمَّادُ بنُ سَلَمَةَ، وَإِسمَاعِيْلُ بنُ عَيَّاشٍ.

ذهبي په « ميزان الاعتدال » کې زياتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حَتَّى إِنَّ شَيْخَه عَطَاءً حَدَّثَ عَنْهُ.

ژباړه: ان شيخ يې عطاء هم ترې حديث بيان کړي.

عطاء په جهادي ډګر کې:-

عطاء له هغو ګوتو په شمار علماؤ څخه دئ چې د علم تر څنګ يې د جهاد ميدان ته هم دانګلي، د جهاد تودې او سړې يې هم پر ځان منلې، د سنګر ترخه او خواږه يې هملته په سنګر کې خپله تجربه کړي.

عطاء د هغو مجاهدينو په شان هم نه وو چې له خپل جهاد سره يې په عبادت کې کمبود راوستی، عطاء له دې سره چې په جهادي ميدان کې به وو، بيا به يې هم د شپې عبادت نه ايله کاوه، خپل ملګري يې دې ته هڅول او تل به يې د قيامت هېښوونکې منظر ور ياداوه.

ذهبي ليکي:

قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ يَزِيْدَ بنِ جَابِرٍ: كُنَّا نُغَازِي عَطَاءً الخُرَاسَانِيَّ، وَنَنـزِلُ مُتَقَارِبِيْنَ، فَكَانَ يُحْيِي اللَّيْلَ، ثُمَّ يُخْرِجُ رَأْسَه مِنْ خَيمَتِه، فَيَقُوْلُ:

يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ! يَا هِشَامَ بنَ الغَازِ! يَا فُلاَنُ! قِيَامُ اللَّيلِ، وَصِيَامُ النَّهَارِ أَيسَرُ مِنْ شُرْبِ الصَّدِيْدِ، وَلُبْسِ الحَدِيْدِ، وَأَكلِ الزَّقُّومِ، وَالنَّجَاءَ النَّجَاءَ!

ژباړه: عبد الرحمن بن يزيد بن جابر ويل: موږ له عطاء سره يو ځای جهاد کاوه او نژدې به مو اړول، نو ده به شپه رونوله بيا به يې له خيمې سر را بهر کړ ويل به يې: اې عبد الرحمانه! اې هشام بن الغازه! اې فلانيه! د شپې قيامه او د ورځې روژه د صديد(نونه يا ژړې اوبه) تر څښلو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپنې تر اغوستلو، د زقوم ونې تر خوراک ډېر اسانه دي، ځان ساتنه او نجات!.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

قَـالَ ابْـنُ حِبَّـانَ: أَصـلُه مِـنْ بَلْـخَ، وَعِـدَادُه فِـي البَصْرِيِّينَ، وَإِنَّمَا قِيْلَ لَهُ: الخُرَاسَانِيُّ؛ لأَنَّـهُ دَخَلَ إِلَـى خُرَاسَانَ، وَأَقَامَ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى العِرَاقِ، وَكَانَ مِنْ خِيَارِ عِبَـادِ اللهِ، غَيْـرَ أَنَّـهُ كَـانَ رَدِيْءَ الحِفْظِ، كَثِيْـرَ الـوَهمِ، فَلَمَّا كَثُرَ ذَلِكَ فِي رِوَايَتِه، بَطَلَ الاحْتِجَاجُ بِهِ.

ژباړه: ابن حبان ويـل: اصلا د بلـخ دئ خـو پـه بصـريانو کـې شـمېرل کېـږي، خراسـاني ورته ځکه وايـي چـې خراسـان تـه ولاړ هلتـه واوسېدی بيا بېرته ترې عراق ته سـتون شـو، دی د الله لـه غـوره بنـدګانو څخـه وو، البتـه حافظه يې کمزورې وه، وهم يې ډېـر کـاوه، نو کله چې يې په روايت کې دا زيات شـول دليل پرې نيول هم روا نه دي.

د دې په اړه امام ذهبي وايي:

قُلْتُ: هَذَا القَوْلُ فِيْهِ نَظَرٌ.

ژباړه: زه وايم: پـه دې وينـا کـې څـه خبـره شته.

وَقَالَ أَحْمَدُ: ثِقَةٌ.
وَقَـالَ يَعْقُـوْبُ بـنُ شَـيْبَةَ: ثِقَةٌ، مَعْرُوْفٌ بِالفَتْوَى وَالجِهَادِ.
وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: لاَ بَأْسَ بِهِ.
وَقَـالَ حَجَّـاجُ بـنُ مُحَمَّـدٍ: حَـدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَطَاءٌ الخُرَاسَانِيُّ، وَكَانَ نَسِيّاً.

احمـد ثقـه بـالی، يعقـوب بن شيبه ويل: ثقه، په فتوا او جهاد مشهور وو.
ابـو حـاتم ويـل: د لابـاس مرتبـه يـې وه، حجـاج بـن محمد ويـل مـوږ تـه شـعبه بيان وکړ ده وويل موږ تـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عطاء الخراساني بيان وکړ
او د ده حافظـه کمـزورې
وه.

امام تر مذي د امام بخاري تر دې جرحې وروسته چې عام روايات يې مقلوب دي داسې کاري:

قَـالَ التِّرْمِـذِيُّ: هُـوَ ثِقَـةٌ، رَوَى عَنْـهُ مِثْـلُ مَالِـكٍ، وَمَعْمَرٍ، وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَداً مِنَ المُتَقَدِّمِيْنَ تَكَلَّمَ فِيْهِ.

قِيْلَ: إِنَّ الَّذِي فِي تَفْسِيْرِ سُوْرَةِ نُوْحٍ مِنْ (صَحِيْحِ البُخَارِيِّ) هُوَ عَطَاءٌ الخُرَاسَانِيُّ، وَلَيْسَ بِجَيِّدٍ، بَلْ هُوَ عَطَاءُ بنُ أَبِي رَبَاحٍ فَعَلَى هَذَا لاَ شَيْءَ لِلْخُرَاسَانِيِّ فِي (صَحِيْحِ البُخَارِيِّ) .

ژباړه: ترمذي وايـي: ثقه دئ، لـه ده څخه مالک او معمر روايات کړي، د مخکېنيـو لـه يوه عالم څخه مي هم دې ته ورته خبرې نـه دي اورېدلې.

ذهبي کاري چا چې ويلي؛ د بخاري د نوح سورې په تفسير کې عطاء، خراساني دئ؛ دا قـول غـوره نـه دئ بلکې هغه عطاء بـن ابي رباح دئ، نو پر همدې بنسټ پـه بخـاري کې د خراساني هيڅ شی نه شته.

لکن د الارنوؤط په شمول نورو څېړونکو پرې ليکلي چې امام ذهبي خطا شوی، بلکې هغه دوه حديثونه چــې امــام بخــاري پــه کتــاب التفســير کــې راوړي د خراساني په سند دي، ځکه عبد الرزاق پـه مصـنف کې هم د ده په سند راوړي او دا عطاء بن ابي رباح نـه دئ خو حافظ په « تقريب التهذيب: ٣٩٢ » کې وايـي: لـم يصح أن البخارى أخرج له .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني دا قول نه دئ صحيح چې امام بخاري ترې روايت کړی.

البته حافظ په « تهذيب التهذيب » کې وايي چې امام بخاري عطاء په ضعفاؤ کې راوړی نو د هغه روايت به ولي په صحيح کې راوړي؟، بله دا چې د ده شيخ علي بن المديني په دې خبر وو چې نه ابن جريج له عطاء څخه اورېدنه لري او نه عطاء له ابن عباس څخه نو بيا به يې ولي روايت په صحيح البخاري کې ترې نقلاوه؟، کېدای شي چې دا روايات دواړه ابن جريج په خاص ډول له ابن ابي رباح څخه اورېدلي او هغه دي له تفسير پرته کوم بل مقام وي، په تفسير کې که له خراساني نقل وي دا خو د دې مانع نه ده چې بل ځای دي له ابن ابي رباح څخه هم ثبوت ولري.

قال الطبراني: لم يسمع من أحد من الصحابة إلا من أنس.

طبراني ويلي: له انس پرته يې له نورو اصحابو نه دي اورېدلي.

وَقَالَ الدَّارَقُطْنِيُّ: هُوَ فِي نَفْسِهِ ثِقَةٌ، لَكِنْ لَمْ يَلْقَ ابْنَ عَبَّاسٍ - يَعْنِي: أَنَّهُ يُدَلِّسُ-.

دارقطني ويلي: باوري کس دئ لکن له ابن عباس سره ملاقات نه لري، ياني تدليس کوي.

صلاح الدين العلائي په جامع التحصيل کې ليکي:

قال أحمد بن حنبل رأى بن عمر ولم يسمع منه ولم يسمع من بن عباس شيئا وقال أبو حاتم لم يدرك بن عمر وقال أبو زرعة لم يسمع من أنس وحديثه عن عثمان مرسل وفي التهذيب أنه أرسل أيضا عن أبي الدرداء والمغيرة بن شعبة ومعاذ بن جبل وأبي مسلم الخولاني وقال أبو موسى المديني لم يسمع من أبي هريرة وقال إسحاق بن منصور عن يحيى بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

معين لا أعلمه لقي أحدا من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم.

ژباړه: امام احمد ويل: ابن عمر يې ليدلی خو اورېدنه ترې نه لري او نه يې له ابن عباس څخه هيڅ اورېدلي، ابو حاتم ويل: ابن عمر يې بيخي موندلی نه دئ، ابو زرعه ويل: له انسه يې نه دي اورېدلي او له عثمانه احاديث يې مرسل دي، په تهذيب کې دي چې له ابو درداء، مغيره بن شعبه، معاذ بن جبل ابو مسلم الخولاني څخه يې هم ارسال کړی، ابو موسی المديني ويل: له ابو هريره يې هم نه دي اورېدلي، اسحاق بن منصور د يحيی بن معين په حواله ويل: زه خبر نه يم چې د رسول الله له يوه صحابي سره دي ملاقات کړی وي.

له دې بيانونو جوته شوه چې عطاء له اصحابو سره ملاقات نه لري، له دې امله يې ابن حجر په اړه ليکلي دي:

صدوق ، يهم كثيرا و يرسل و يدلس.

رښتنی دئ، ډېر وهم کوي، مرسل حديث راوړي او تدليس هم کوي.

له امام بخاري پرته نور ټولو پنځه ګوني کتابونه ترې روايات لري.

يوه لطيفه:-

له عطاء خراساني څخه نقل شوی چې ده ويل: له ځوانانو څخه څه غوښتل د بوډاګانو تر غوښتنې اسانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دليل کې يې دا ايت راوړی چې يوسف وروڼو ته داسي وايي:

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ؕ يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ ۫ (يوسف: ۹۲)

ژباړه: نن ورځ پر تاسو ملامتيا نه شته الله به در ته بخښنه وکړي.

او بيا يې د بوډاګانو په اړه د يعقوب υ دا وينا راوړې ده:

قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّیْ (يوسف: ۹۸)

ژباړه: ژر به تاسو ته له خپله ربه مغفرت وغواړم.

په دې کې وينو چې يوسف سمدستي وروڼه معاف کړل او يعقوب υ تر يوه وخته وځنډول.

يوه بله خبره دا هم ورته منسوبه شوې ده چې ويل به يې:

مکتوب فی التوراة : کل تزويج على غير هوى حسرة و ندامة إلى يوم القيامة .

ژباړه: په تورات کې ليکلي دي چې له خوښې پرته نکاح به تر قيامته د افسوز او پښيمانۍ سبب شي.

مړينه:-

نوموړی د (۱۳۵) پر مهال په اريحا کې وفات شوی، دا مهال يې عمر (۸۵) کاله وو او بيا وروسته په بيت المقدس کې خاورو ته وسپارل شو.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۷۹
۲) تاريخ خليفة (۴۱۰)
۳) طبقات خليفة (۳۱۳)
۴) التاريخ الکبير ۶ / ۴۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥) التاريخ الصغير ٢ / ٣٧
٦) كتاب المجروحين: ٢ / ١٣٠
٧) الجرح والتعديل ٦ / ٣٣٤ - ٣٣٥
٨) تهذيب الكمال (٩٤١)
٩) تاريخ الإسلام ٥ / ٢٧٩ - ٢٨٠
١٠) ميزان الاعتدال ٣ / ٧٣ - ٧٥
١١) العبر ١ / ١٨٢
١٢) تهذيب التهذيب(٣٩٥) كس معرفي ٧ / ٢١٢ - ٢٢٥
١٣) مقدمة فتح الباري (٤٢٤)
١٤) النجوم الزاهرة ١ / ٣٣١
١٥) طبقات الحفاظ (٦٠)
١٦) خلاصة تذهيب الكمال (٢٦٧)
١٧) العقد الثمين: ١ / ٣٧٩
١٨) شذرات الذهب ١ / ١٩٢ - ١٩٣
١٩) سير اعلام النبلاء د(٥٢)كس معرفي:١٤٠/٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ف)

(٢٢) فاطمه بنت ابى بكر

لنډه پېژندنه:-

فاطمه د امام ابو داؤد د زوی ابو بکر عبد الله لور ده، د ابوداؤد لمسۍ او یوه ستره محدثه ده، له خپل پلار څخه یې حدیث زده کړي او هم ترې روایات لري.

نه خو یې په تاریخونو کې د زوکړي نیټه لیکله شوې او نه یې هم د مړینې.

د استادانو او شاګردانو په اړه یې یوازي دومره څه موندل کېږي:

حدثت عن: أبيها. سَمع منها: أبو القاسم عبد الواحد بن زوج الحرة مُحمد بن جعفر، وغيره.

ژباړه: دې له خپل پلاره حدیث نقل کړي او له دې څخه ابو القاسم عبد الواحد د زوج الحره (محمد بن جعفر) زوی او نورو حدیث اورېدلي.

خطیب بغدادي لیکي:

قَرَأْتُ فِي كِتَابِ أَبِي الْقَاسِمِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بِخَطِّ يَدِهِ: حَدَّثَتْنَا أُمُّ سَلَمَةَ فَاطِمَةُ بِنْتُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ الأَشْعَثِ السِّجِسْتَانِيُّ، إِمْلاءً مِنْ حِفْظِهَا، فِي مَنْزِلِ أَبِي إِسْحَاقَ الْمُزَكِّي فِي سَنَةِ اثْنَتَيْنِ وَسِتِّينَ وَثَلاثِ مِائَةٍ، قَالَتْ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الأَقْمَرِ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا تَقُـومُ السَّــاعَةُ إِلا عَلَــى شِـرَارِ النَّــاسِ ". (انظــر الحديث في: صحيح مسلم، كتاب الفتن باب ٣٧، وفتح الباري ١٣/١٩، ٧٧، ٨٥، ٢٩۴)

ژباړه: د ابـو القاسـم عبـد الواحـد بـن محمد بـن جعفـر پـه کتـاب کـې مـي د ده خـط ولوسـت چـې مـوږ تـه ام سـلمې فـاطمې بنـت عبـد الله بـن سـليمان بـن الاشـعث السجسـتاني حـديث بيـان کړ د ابـو اسحاق المزکې په کور کې له حـافظې يـې راباندي املا کاوه دا درې سوه دېرش هجري وه، دې ويل: ما ته مي پلار حديث بيان کړ، ده ويـل: مـوږ تـه زمـا پلار حـديث بيـان کـړ، ده وويـل: موږ تـه مسلم بـن ابـراهيم حـديث بيـان کـړ، هغه له شعبه هغه له علي بن الاقمر هغـه لـه ابـو الـاحوص هغـه لـه عبـد الله بـن مسـعوده روايـت کـړی دئ ويـل يـې چـې رسـول الله وويـل: قيامـت بـه يـوازي پـر بـد ترينو خلګو راځي.

۱)تاريخ بغداد د(۷۸۱۸) کس معرفي:۱۴/ ۴۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ق)

(٢٣) قاسم بن سلام الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات نوموتی فقيه، حديث پوه، نحوي او په لغت پوهنه کې ماهر قاسم بن سلام الهروي چې امام بخاري ترې معلق روايات کړي خو ابوداؤد او ترمذي مسندا روايات ترې نقل کړي، مورخين يې د نسب سلسله داسي بيانوي:

الإِمَامُ، الحَافِظُ، المُجْتَهِدُ، ذُو الفُنُوْنِ، أَبُو عُبَيْدٍ القَاسِمُ بنُ سَلاَّمِ بنِ عَبْدِ اللهِ الهروي.

زوکړه:-

نومړی په هرات کې د (١٥٧) هجري پر مهال دې نړۍ ته سترګې غړولې، امام مزي وايي:

قال علی بن عبد العزيز البغوی : ولد أبو عبيد بهراة ، و كان أبوه سلام عبدا لبعض أهل هراة.

ژباړه: علي بن عبد العزيز البغوي ويل: ابو عبيد په هرات کې پيدا شوی، د ده پلار سلام د ځينو هراتيانو غلام وو.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړی په هرات کې پيدا شوی، هملته يې لومړۍ زده کړې کړې او بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره بغداد او نورو علمي مرکزونو ته سفرونه وکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي د خپلو زده کړو پر مهال له ډېرو ديني پوهانو زده کړې وکړې، د ډېرو پوهانو په وړاندي يې د شاګردۍ ګونډه وهلې، له ګڼو علماؤ څخه يې علم تر لاسه کړی چې ځيني مشهور يې دا دي:

أبو زيد الأنصارى، أبو عبيدة، الأصمعى، اليزيدى(دا ټول بصريان دي) ابن الأعرابى، أبو زياد الكلابى، الأموى، أبو عمرو الشيبانى، الكسائى، الأحمر، الفراء، إسماعيل بن جعفر، شريك بن عبد الله، هشيم، إسماعيل بن عياش، سفيان بن عيينة، أبو بكر بن عياش، عبد الله بن المبارك، سعيد بن عبد الرحمن الجمحي، عبيد الله الأشجعي، غندر، حفص بن غياث، وكيع، عبد الله بن إدريس، عباد بن عباد، مروان بن معاوية، عباد بن العوام، جرير بن عبد الحميد، أبو معاوية الضرير، يحيى القطان، إسحاق الأزرق، ابن مهدي، يزيد بن هارون، ان له خپل ملګري هشام بن عماره هم.

د شاګردانو په نوملړ کې يې دا مشهور دي:

نصر بن داود، أبو بكر الصاغاني، أحمد بن يوسف التغلبي، الحسن بن مكرم، أبو بكر بن أبي الدنيا، الحارث بن أبي أسامة، علي بن عبد العزيز البغوي، محمد بن يحيى المروزي، عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي، عباس الدوري، أحمد بن يحيى البلاذري.

د ده په اړه د پوهانو وينا وې:-

ذكره البخارى فى كتاب " القراءة خلف الإمام " ، قال : رأيت أحمد بن حنبل ، و على بن المدينى ، و إسحاق بن راهويه ، و أبا عبيد ، و عامة أصحابنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يحتجون بحديث عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده ماتركه أحد من المسلمين .

ژباړه: امام بخاري په القراءة خلف الامام کې ذکر کړی، ويلي يې دي: احمد بن حنبل، علي بن المديني، اسحاق بن راهويه، ابو عبيد او زموږ عام اصحاب(محدثين) مې وليدل چې د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده په روايت يې احتجاج کاوه هيڅ مسلمان نه دئ ايله کړی.

قال أبو حاتم الرازى : لم أر أهل الحديث عنده ، فلم أكتب عنه ، و هو صدوق .

ژباړه: ابو حاتم ويل: له ده سره مې اهل الحديث نه دي ليدلي نه ما ترې ليکل کړي، خو رښتنی وو.

و قال ابن حبان فى " الثقات " : كان أحد أئمة الدنيا ، صاحب حديث ، و فقه ، و دين ، و ورع ، و معرفة بالأدب ، جمع و صنف و اختار ، و ذب عن الحديث و نصره ، و قمع من خالفه.

ژباړه: ابن حبان په الثقات کې ويلي: دی له نړۍ والو امامانو څخه يو وو، د حديثو، فقهې، ديانت او تقوا خاوند وو، ښه ادب پېژاند وو، غونډېدل يې کړي، ليکنې او غوراوی يې کړی، د حديثو يې مرسته کړې او له سقيمو يې پاک کړي او د مخالفينو يې بيخ کېندی.

و قال الأزهرى فى كتاب " التهذيب " : كان أبو عبيد دينا ، فاضلا ، عالما ، فقيها ، صاحب سنة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ازهري په التهذيب کې ويلي: ابو عبيد د غوره دين، فضل، علم او فقاهت خاوند او د سنتو ښښتن وو.

قال محمد بن سعد : كان مؤدبا صاحب نحو و عربية .

ژباړه: محمد بن سعد ويل: دى اديب، د نحوې او عربيت پوهنې خاوند وو.

قال إبراهيم بن أبى طالب النيسابورى : سألت أبا قدامة عن الشافعى ، و أحمد بن حنبل ، و إسحاق ، و أبى عبيد ، فقال : أما أفهمهم فالشافعى إلا أنه قليل الحديث، و أما أورعهم فأحمد بن حنبل ، و أما أحفظهم فإسحاق ، و أما أعلمهم بلغات العرب فأبو عبيد.

ژباړه: ابراهيم بن ابى طالب ويل: له ابو قدامه مي د شافعي، احمد، اسحاق او ابو عبيد په اړه پوښتنه وکړه؟، ده وويل: په دوئ کې يې ځيرک شافعي وو خو حديث يې لېږ وو، پرهيزګار يې احمد وو، يادونکى يې اسحاق او عربي لغت پوهنه کې عالم يې ابو عبيد وو.

قال عبد الخالق بن منصور : سئل يحيى بن معين عن أبى عبيد ، فقال : ثقة.

ژباړه: عبد الخالق بن منصور ويل: له يحيى د ابو عبيد په اړه پوښتنه وشوه نو ده وويل: ثقه دئ.

قال أبو عبيد الآجرى : سئل أبو داود عن القاسم بن سلام ، فقال : ثقة مأمون . و قال أبو عبد الرحمن السلمى النيسابورى : سألت أبا الحسن الدارقطنى عن

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـى عبيـد ، فقـال : إمـام ثقـة جبـل ، و سـلام والـده رومى.

ژباړه: ابـو عبيـد الاجري ويـل چـې لـه ابـو داؤده د قاسـم بـن سـلام پـه اړه پوښـتنه وشـوه ده وويـل: ثقـه او بـاوري وو. ابـو عبـد الـرحمن السـلمي ويـل: لـه ابـو الحسـن الـدارقطني څخـه مـي د ابـو عبيـد پـه اړه پوښتنه وکړه نو ده وويل: امام، بـاوري او يـو غر وو، پلار سلام يې رومي وو.

قـال أحمـد بـن كامـل بـن خلـف القاضـى : كـان أبـو عبيد فاضـلا فـى دينـه ، و فـى علمـه ربانيـا مفتيـا فـى أصناف من علوم الإسلام ، من القرآن ، و الفقـه ، و الأخبار ، و العربية ، حسن الرواية ، صحيح النقل . لا أعلم أحدا من الناس طعن عليه فى شـىء من أمره و دينه .

ژبـاړه: احمـد بـن كامـل بـن خلـف القاضـي ويـل: ابـو عبيـد ښـه ديـن دوسـته وو، ربـاني علميت يې در لود، د اسلامي علومو په څو څانگو کې مفتي وو، زه نه يم خبر يو چا دي د ده په يو کار يا دين کې طعن ويلی وي.

د ځينو لغاتو په تشريح کې د ده ويناوې:-

ذكره الترمذى فى " الجـامع " فـى غيـر موضـع ، منها فى القراءات : و قرأ أبو عبيد " و العين بـالعين " ـ يعنى بضم النون .

ژباړه: امـام ترمـذي پـه جـامع ترمـذي کـې څو ځايه ياد کړی يـو يـې پـه قـراءت کـې دئ چـې ابـو عبيـد دا ايـت والعـينُ بـالعينِ وايـه، ياني د نون په پېښ سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و فى " الصحيح " أيضا فى الزكاة : و قال أبو عبيد : كل بستان عليه حائط فهو حديقة . و فى كتاب الرقاق من " الصحيح " : قال الفربرى : قال أبو جعفر ـ يعنى وراق البخارى ـ : سألت البخارى ، فقال : سمعت أحمد بن عاصم يقول : سمعت أبا عبيد يقول : قال الأصمعى ، و أبو عمرو ، و غيرهما : جذر قلوب الرجال الجذر الأصل من كل شىء .

ژباړه: په صحيح البخاري کې د زکات پر موضوع هم ترې نقل شوی چې ابو عبيد ويل: هر باغ چې پرې ديوال وي هغه حديقه (باغ يا باغچه) دئ. د صحيح البخاري په کتاب الرقاق کې هم فربري وايي چې ابو جعفر وراق البخاري ويل له امام بخاري مي وپوښتل ده وويل: له احمد بن عاصم څخه مي واورېدل ويل يې چې له ابو عبيده مي واورېدل ويل يې چې اصمعي، ابو عمرو، او نورو ويل: جذر قلوب الرجال، جذر د هر شي اصل ته وايي.

ليکنې:-

نوموړي يو شمېر کتابونه هم ليکلي، تر ټولو مشهور يې الغريب المصنف دئ، بل کتاب يې د الامثال په نوم دئ، په دې اړه بصريانو، کوفيانو، اصمعي او ابو زيد هم ليکنې کړې، دارنګه ابو عبيد، نضر بن شميل، المفضل الضبي هم، خو ابن الاعرابي دا ټول روايات راغونډ کړي او په خپل کتاب کې يې پر بابونو وېشلي او ښه ترتيب و اوډنه يې کړې.

په غريب الحديث کې معمر بن المثنى، قطرب، الاخفش او نضر هم ليکنې کړې وې خو سندونه يې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو راوړي، بیا ابو عدنان النحوي البصري کتاب ولیکی سندونه یې هم راوړل خو ترتیب او اوډنه یې د سننو او فقهې په شان وه، البته وړوکی وو، ابو عبید د دوئ ټول کتابونه په خپل کتاب کې راغونډ کړل، سندونه یې هم ور سره راوړل.

مسند یې ولیکی د هر صحابي او تابعي روایات یې راوړل، د دې نوې لیکنې ایجاد یې وکړ، نو محدثینو او فقهاؤ هم ورته پاملرنه وکړه.

یو بل کتاب یې د « معاني القران » په نوم لیکلی، په دې اړه هم مخکې معمر، قطرب، اخفش، له کوفیانو کسائي او فراء لیکنې کړې وې.

ابو عبید د دوئ ټول کتابونه راجمع کړل، اثار، سندونه ، د اصحابو، تابعینو او فقهاؤ تفسیرونه یې پکې راوړل، نیم کتاب یې روایت کړی وو چې ترې ومړ.

په فقه کې لیکلي کتابونه زیاتره د شافعي او مالک پر مذهب لیکلي، د هغو مسلک تاییدوي، دلایل یې راوړي، له لغت او نحوې ورته استدلال کوي.

په قراءت کې یې هم داسې لیکنه کړې چې په کوفیانو کې تر ده مخکې هیچا نه وه کړې، د الاموال په نوم کتاب په فقه کې ډېر غوره او ښه کتاب دئ.

خلګو له ده څخه څه د پاسه تر شل زیات کتابونه د قران ، فقهې، غریب الحدیث، الغریب المصنف، الامثال، معاني القران، معاني الشعر او نورو په اړه روایات کړي.

یو شمېر کتابونه یې شته چې تر موږ نه دي رسېدلي، خو د الطاهرینو په میراثو کې تر لاسه کېږي، دا د وخت امیر وو چې ده به هر کتاب لومړی هغه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي كاوه او هغه خپل زوی ته وصيت كړی وو چې د دې عالم درناوی وكړي.

يو بل عالم يې د كتابونو نوملړ داسي ذكر كوي:

" الغريب المصنف - ط " مجلدان، في غريب الحديث، ألفه في نحو أربعين سنة، وهو أول من صنف في هذا الفن، و " الطهور - " في الحديث، و " الأجناس من كلام العرب - " و " أدب القاضي " و " فضائل القرآن - " و " الأمثال - " و " المذكر والمؤنث " و " المقصور والممدود " في القراآت، و " الأموال - ط " و " الأحداث " و " النسب " و " الايمان ومعالمه وسننه واستكماله ودرجاته.

ژباړه: الغريب المصنف دوه ټوكه، د حديثو د نااشنا توريو په اړه دئ چې په څلويښت كاله كې يې ليكلی، دا لومړی كتاب دئ چې په دې فن كې ليكل شوی، الطهور نومی په حديثو كې، الاجناس د عربي كلام نومنې، ادب القاضي، فضائل القران، الامثال، المذكر والمونث، المقصور والممدود يې نور كتاونه دي چې وروستی يې د قراءاتو په اړه دئ، نور يې الاموال، الاحداث، النسب، الايمان معالمه وسننه واستكماله ودرجاته دي.

خو يو بل كتاب يې د ناسخ و منسوخ په نوم هم شته چې په المكتبة الاسلامية كې يې د ده په ليكنو كې راوړی وو. همدارنګه يې د ليكنو په ضمن كې د المواعظ يادونه هم كړې ده چې د ده غوره ليكنه يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ده غريب روايات:-

محمد بن مرزبان وايي:

قال : حدثنى العلاء بن أبى المغيرة الأندلسى ، قال : أخبرنا على بن بقاء الوراق بمصر ، قال : أخبرنا عبد الغنى بن سعيد الحافظ ، قال فى كتاب الطهارة لأبى عبيد القاسم بن سلام حديثان ما حدث بهما غير أبى عبيد ، و لاعن أبى عبيد غير محمد بن يحيى المروزى ، أحدهما حديث شعبة عن عمرو بن أبى وهب ، و الآخر حديث عبيد الله بن عمر عن سعيد المقبرى حدث به عن يحيى القطان عن عبيد الله ، و حدث به الناس عن يحيى القطان عن ابن عجلان .

ژباړه: ما ته علا حديث بيان كړ ده وويل موږ ته علي په مصر كې خبر راكړ، ده وويل: موږ ته عبد الغني خبر راكړ، ده ويل: د ابو عبيد په كتاب الطهارت كې دوه احاديث دي چې له ده پرته بل چا نه دي بيان كړي او نه له ابو عبيده بل شاګرد نقل كړي غير له محمد بن يحيى المروزي، يو يې د شعبه حديث دئ چې له عمرو بن ابي وهبه يې نقلوي، بل يې د عبيد الله بن عمر روايت دئ چې له سعيد المقبري يې بيانوي ده له يحيى القطان هغه له عبيد الله بيان كړى او خلګو له يحيى هغه له ابن عجلانه بيان كړى.

مړينه:-

نوموړى په مكه كې د دوه سوه څلرويشت (۲۲۴) پر مهال وفات شوى چې دا مهال يې عمر (۶۷) كاله

وو. امام مزي(مړينه۷۴۲) په تذهيب الكمال كې ويلي چې همدا قول بخاري، حارث بن ابي اسامه او نورو هم خوښ كړى دى؛ ځكه يو بل مرجوح قول دادى چې په ۲۲۳ كې وفات شوى دى.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۵۵
۲) تاريخ ابن معين: ۴۷۹، ۴۸۰
۳) التاريخ الكبير ۷ / ۱۷۲
۴) التاريخ الصغير ۲ / ۳۵۰
۵) المعارف لابن قتيبة: ۵۴۹
۶) الجرح والتعديل ۷ / ۱۱۱
۷) مراتب النحويين: ۹۳، ۹۴
۸) طبقات الزبيدي: ۲۱۷، ۲۲۱
۹) الفهرست لابن النديم: ۷۸
۱۰) تاريخ بغداد ۱۲ / ۴۰۳ - ۴۱۶
۱۱) طبقات الشيرازي: ۲۶
۱۲) طبقات الحنابلة ۱ / ۲۵۹
۱۳) تاريخ ابن عساكر ۳۵ / ۸۲ - ۱۱۰
۱۴) نزهة الالباء: ۱۳۶ - ۱۴۲
۱۵) صفة الصفوة ۴ / ۱۳۰
۱۶) معجم الأدباء ۱۶ / ۲۵۴ - ۲۶۱
۱۷) الكامل لابن الأثير ۶ / ۵۰۹
۱۸) إنباه الرواة ۳ / ۱۲ - ۲۳
۱۹) تهذيب الأسماء واللغات ۲ / ۲۵۷، ۲۵۸
۲۰) وفيات الأعيان ۴ / ۶۰ - ۶۳
۲۱) المختصر في أخبار البشر ۲ / ۳۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) تهذيب الكمال، باب القاف، من اسمه القاسم د(۴۷۹۲)كس معرفي.
۲۳) تذهيب التهذيب ۳ / ۱۴۶، ۱۴۷
۲۴) تذكرة الحفاظ ۱ / ۴۱۷
۲۵) ميزان الاعتدال ۳ / ۳۷۱
۲۶) البداية والنهاية ۱۰ / ۲۹۱، ۲۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۴) امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷬

لنډه پېژندنه:-

په افسوس سره بايدووايم چې زمورګران وطن افغانستان د مختلفو عواملو او بحرانونو له کبله په دې نه دئ توانېدلی چې په اقتصادي، سياسي او نظامي ډګرونوکې د سيمې د هيوادونو په څېر پر مختګ وکړي، خو له نېکه مرغه په علمي ډګر کې يو وخت دغني هيوادونو په کتار کې وو؛ له دې جملې کولای شو چې امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷬ ته ګوته ونيسو هغه چې د امام بخاري اوامام مسلم رحمهماالله استاذ او د علم حديث مشهور امام دئ، د نوموړي قبر دبغلان په نوي ښار کې دئ.

امام قتيبه بن سعيد بغلاني يا بلخي يوازينی شخصيت دئ چې په صحيح البخاري او صحيح مسلم کې يې چې د اسلامي نړۍ د علماؤ په اتفاق تر قرآن کريم وروسته صحيح کتابونه دي نوم نهه سوه څلور اويا(۹۷۴) ځله راغلی دئ.

همداراز امام قتيبه بن سعيدبغلاني ﷬ د هيواد له هغو نوموتو شخصيتونو ګڼل کېږي چې د علم او معرفت په تمه يې خپل اصل ټاټوبی بلخ پرېښود او د خپلې زمانې مختلفو علمي مرکزونو او هيوادونو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د علم په لټه سفرونه وکړل، اخير د خپل زيار او هڅو په پايله کې د حديث پوهنې د يو تکړه او منلي امام په حيث ومنل شو.

خو د ډېر افسوس ځای دئ چې زموږ هيوادوال په ځانګړي ډول لوستي اوباسواده خلګ د امام قتيبة بن سعيد بغلاني رحمه الله په څېر د علمي، فرهنګي او تاريخي شخصيتونو له ژوند، کړنو او کارنامو ناخبره دي.

سره له دې چې موږ بايد د هغوئ په ستر پوهنيز مقام، علمي هڅو، تاريخي پر مختګونو او لاسته راوړنو خبر وای، څو مو په ځان کې د دوئ هغه صفات اوځانګړتياوې پيدا کړې وای چې د ځو پېړيو په تېرېدويې لا هم د دوئ نومونه ژوندي وساتل.

هو! که موږ په لاس کې د علم ډېوه واخلو او د مطالعې فرهنګ پياوړی کړو؛ نو ناشوني نه ده چې موږ هم د خپلو اسلافو او هغو نېکونو مقام تر لاسه کړو چې نومونه يې تراوسه لاهم په ديني مراجعو (د حديثو په کتابونو)، د مسلمانانو په تاريخ او فرهنګ (د تراجمو او رجال الحديث په کتابونو) کې ثبت دي او ان شاء الله تر قيامته به همداسې ثبت وي، ځکه له مطالعې پرته د تېرو اسلافو له کړنو او کارنامو الهام اخيستل او د هغوئ لار تعقيبول؛ ناشونې برېښي.

دا ډول علمي څېړې پر موږ يو بل حق دا هم لري چې د هغوئ له نوم اوکارنامو سره اشنايي ولرو او نورو ته يې ور وپېژنو، ځکه د همدوئ په سر ښندنه او هڅو زموږ د سپېڅلي دين اساسي متون (علم حديث) تر اوسه ساتل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـوږ خپلـې ټـولنې تـه د علمـي شخصـیتونو پـه ورپېژندنه کولای شو چـې یـو لورتـه د هغـه مسـؤلیت له یوې برخې ځان خلاص کړو چـې دوئ یـې پـر مـوږ لري اوپـه ضـمن کـې خپـل ننني او راتلـونکې نسـلونه ددوئ له علمي اوفرهنګي خدمتونو خبر کړو چـې پـه همدې لړ کې یـو بـل علمـي او وتلـی شصخیت امـام قتیبه بن سعید بغلاني ﷬ درپېژنم.

نوم او نسب:-

د امام قتیبه ﷬ د نوم، نسب او کامـل شـهرت پـه اړه سپړت لیکونکو داسي ویلي دي:

قتیبة بن سعید بن جمیل بن طریـف بـن عبـد الله الثقفی مولاهم، أبو رجاء البلخی البغلاني.

د تاریخ لیکونکو له وینا سره سم د امام قتیبـه بـن سعید﷬ د نسب پـه لـړۍ کـې لـه ثقفـي مـراد هماغـه مشـهور ثقفـي حجـاج بـن یوسـف الثقفـي دی چـې د عبدالملک بن مروان له لوري د عراق او خراسان والـي ټاکل شوی وو.

مشهور محدث او مورخ امام خطیـب بغـدادي ﷬ د بغداد په تاریخ کې په دې اړه وایي:

قتیبـة بـن سـعید بـن جمیـل بـن طریـف مـولی الحجاج بن یوسف .

امام قتیبة بـن سـعید تـه لـه دې کبلـه ثقفـي ویـل کېږي چــي نیکه جمیـل یـې د حجـاج بـن یوسـف ازاد شوی غلام وو او د همـدې اړیکـو لـه کبلـه امـام قتیبـه بن سعید بغلاني ﷬ ثقفي بلل شوی دئ. له بلخي او بغلاني د تاریخ لیکونکـو مقصـد هماغـه دوه ولایتونـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې نن يې دافغانستان په جغرافيايي جوړښت کې مور پېژنو.

زوکړه:-

د امام قتيبه ﷺ د زوکړي په اړه درې قولونه يا روايتونه شته.

لومړی روايت وايي چې دی په (۱۴۸ هـق) کې زېږېدلی دئ، دويم روايت وايي چې په (۱۴۹ هـق) کې زېږېدلی دئ او درېيم وايي چې په (۱۵۰ هـق) کې زېږېدلی دئ.

د امام قتيبه بن سعيد يو شاګرد احمد بن سيار مروزي وايي:

ما له امام قتيبه ﷺ څخه واورېدل ويل يې : (ولدت سنة خمسين ومائة) معنی داچې زه په (۱۵۰ هـق) کې زېږېدلی يم.

همدا قول حافظ ابن حجر عسقلاني ﷺ هم په تهذيب التهذيب کې راجح ګڼلی دئ او پر هغو نورو به يې دراجح والي لامل دا بيانوي چې دا قول په خپله له امام قتيبه ﷺ څخه نقل شوی دئ او معلومه خبره ده چې يو انسان د خپلې زوکړې په نېټه تر نورو ښه پوهېږي.

مشهوراستاذان:-

امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷺ د ښه استعداد او د ډېري علمي مينې له کبله خپل اصلي ټاټوبی بلخ پرېښود او د هغه وخت مشهورو علمي مرکزونو بغداد، حجاز، مکې ، مدينې، بصرې، کوفې، شام او مصر ته يې سفرونه وکړل ،د علم حديث پر مشهورو استاذانو اوپوهانو لکه : امام مالک بن انس (په مدينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منوره کې د حديثومشهورامام) ليث بن سعدمصري، حمـادبن زيـد، ابـو عوانـه او د هغـه وخـت پـر نـورو مشهورو استاذانو يې زده کړې وکړې، د همدې هڅـو او زيار په پايله کې وتوانېد چې ځان په حديث پوهنه کې د يو منلي محدث په توګه مطرح کړي.

امام ذهبي ﷫ د ده د ځينو مشهورو استاذانو په يادولو وايي:

فحمـل الكثيـر عـن مالـک، والليـث، وشـريک، وحماد بن زيد، وأبى عوانـة، وابن لهيعة، وبكر بن مضـر، وكثيـر بـن سـليم صـاحب أنـس بـن مالـک، وعبثـر بـن القاسـم، وعبـد الواحـد بـن زيـاد، وأبـى الأحـوص سـلام بـن سـليم، ومفضـل بـن فضـالة . . . وخلق كثير.

ژبـاړه: نـو پـر امـام مالـک، ليـث، شـريک، حماد بن زيد، ابو عوانة، ابـن لهيعـة، بکـر بـن مضر، د امام مالک پر شاګرد کثير بن سليم، عبثـر بـن القاسـم، عبـد الواحـد بـن زيـاد، ابـو الاحوص سلام بن سليم، مفضل بن فضـالة او نورو ډېرو پوهانو يې تحصيلات وکړل.

مشهور شاګردان:-

څرنګـه چـې امـام قتيبـة بـن سـعيد بغلانـي ﷫ د حديث پوهنې په دواړو برخو روايت او درايت کې نـوم تر لاسه کړی وو، له همدې امله يـې د حـديث پوهـانو په منځ کې خورا لوړ، وتلی او اوچت ځای درلود.

د حـديث پـوهنې او روايـت پـه فـن کـې د ده دا سـتر علمـي مقام لامل شـو چـې د حـديث پـوهنې د ښوونځي زده کـوونکې پـر ده د شـاګردۍ او زده کـړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاړ تر لاسه کړي او موږ په عمل کې وینو چې د حدیث پوهنې ستر استاذان او د امت لوی امامان لکه: امام احمد بن حنبل، امام بخاري، امام مسلم، امام ابو داؤد، امام ترمذي، امام نسايي او نور مشهور شخصیتونه له ده روایت کوي او دی یې د مشهورو استادانو په کتار کې وتلی ځای لري، ان په صحیح بخاري، صحیح مسلم، سنن ابی داؤد، سنن ترمذي او سنن نسايي کې به ډېری بابونه او کتابونه د ده له یاده خالي نه وي چې د ژوند لیکونکو او رجال پېژندنې ټول کتابونه په ځانګړي ډول د وتلي امام او معتبر شخصیت حافظ ابو الحجاج مزي ﷫ مشهور کتاب (تهذیب الکمال فی أسماء الرجال) هم پر دې حقیقت شاهدي ورکوي، هلته د هغو ټولو علمي شخصیتونو نومونه یاد شوي چې له ده یې روایتونه کړي دي.

زموږ د پورتنۍ خبرې یو ښه لاسوند د امام ذهبي ﷫ هغه الفاظ هم دي چې د امام قتیبة بن سعید بغلاني ﷫ د یو شمېر مشهورو استادانو تر پېژندګلوي وروسته وايي:

> حدث عنه الحميدى، ونُعيم بن حماد، ويحيى بن عبد الحميد الحرانى، وأحمد بن حنبل – فأكثر -، ويحيى بن معين، وعلى بن المدينى، ومحمد بن عبد الله بن نُمير، وأبوبكر بن أبى شيبة، وطائفة ماتوا قبله.
>
> ژباړه : له امام قبية بن سعید ﷫ څخه حمید، نعیم بن حماد.... او نورو چې تر ده وړاندې مړه شوي روایات نقل کړي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو په پر تله امام احمد بن حنبل ﷬ ډېر روايات ترې کړي او بيا زياتوي:

وروى عنـه : البخـارى، ومسـلم، وأبـو داود، والنسائى، والترمذى فى كتبهم فأكثروا.

ژباړه : له ده امام بخاري، امام مسلم، امام ابوډود، امام نسايي او امام ترمذي په خپلو کتابونو کې ډېر روايات کړي دي.

د امام قتيبة بن سعيد ﷬ د احاديثو او رواياتو شمېر:-

د امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ ګڼو استاذانو او ډېرو علمي منډو - ترړو و سفرونو ته په کتلو هر سړي ته دا حقيقت په ډاګه کېداى شي چې دې ستر امام ګڼ روايات، مسموعات او علمي توکي لرل.

امام ذهبي ﷬ د ده د علمي سفرونو د يادولو په لړ کې د ده ګڼو رواياتو ته په نغوته ليکي:

وكتب ما لايوصف كثرته.

ژباړه : امام قتيبة بن سعيد ﷬ دومره ډېرې ليکنې کړې چې بيان يې نه شي کېداى.

که څه هم په دقيق ډول د ده د ټولو رواياتو شمېر مالومول ګران کار دئ، خو بيا هم ځينو ژوند ليکونکو او څېړونکو لکه امام ذهبي ﷬ د يوې واقعې په ترڅ کې د امام قتيبة ﷬ د ټولو رواياتو او مسموعاتو شمېر يو لک احاديث او اثار بللي دي، دى وايي:

وكان شيخ صدق ، قد روى نحوا من مئة ألف .

ژباړه : قتيبة بن سعيد ﷬ يو رښتنى شخص وو چې نژدې تر يو لک زيات روايات يې نقل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده د ډېرو رواياتو يو بل ژوندی ثبوت په صحيح البخاري او صحيح مسلم کې د قتيبة بن سعيد ﷬ د نقل شويو رواياتو په اړه د ځينو علماوو احصايه ده، حافظ ابن حجر ﷬ د زهرةکتاب د ليکوال په نقل ليکي:

روى عنه البخاری ثلاثمائة وثمانية أحاديث، ومسلم ستمائة وثمانية وستين.

ژباړه : امام بخاري ﷬ له ده (۳۰۸) او امام مسلم ﷬ (۶۶۸) احاديث ترې روايت کړي دي.

د صحيحينو ټولو رواياتو ته په پام دا خورا لوړه شمېره ده.

له بلخه يې د وتلو او په بغلان کې يې د مېشتېدو سبب:-

د سېرت او ژوند ليکونو د کتابونو له مطالعې په ډاګه کېږي چې امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ بلخ په خپله خوښه نه وو پرېښې بلکې د مجبوريت له امله يې خوشي کولو ته اړشوی وو، امام ذهبي ﷬ په خپل کتاب کې له حافظ ابو يعلی ﷬ نقل کړی چې د بلخ په وتلو او مشهورو فقهاوو کې يو تن ابراهيم بن يوسف بلخي يوه ورځ د امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ په حضور کې له امام مالک ﷬ څخه دا حديث (کل مسكر خمر) واورېد چې له دوئ دوو پرته بل چا ترې نه وو اورېدلی، امام قتيبه ﷬ امام مالک ﷬ ته وويل : دا سړی يعنی ابراهيم بن يوسف د ارجاء عقيده لري، مانا د مرجئه ډلې ګروهې ته ژمن دئ، امام مالک ﷬ په غوسه شو او د بلخ دا مشهور عالم و فقيه يې له خپله مجلسه وايستی، له همدې امله

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه بلخي له امام مالک ﷺ او امام قتيبة بن سعيد ﷺ څخه خپه شو او په زړه کې يې له هغوئ سره يو ډول کرکه پيدا شوه چې په پايله کې يې بلخ ته په ستنيدو امام قتيبة بن سعيد ﷺ له بلخه وشاړی، ځکه هغه په دې سيمه کې پراخ نفوذ درلود او امام قتيبة ﷺ مجبور شو چې خپل پلرنی ټاټوبی بلخ خوشي کړي او په بغلان کې مېشت شي، ده له بلخه بغلان ته تبعيد د قدر او قضا پرېکړه بللې او دا حالت يې په خپلو دوو بيتونو کې داسي انځور کړی دئ:

لولا القضاءُ الذی لابد مدرکه
والرزقُ يأكله الإنسانُ بالقدر
ماكان مثلی فی بغلان مسكنه
ولا يمُرُّ بها إلا على سفر

ژباړه: که الهي قضا چې وجود يې حتمی دئ نه وای او همدارنګه هغه رزق او اوبه چې خوړل يې اوله ورځ د هر انسان په تقدير او ازل کې نوشته دي نه وای نو بغلان له مسافر پرته د بل چا استوګنځای نه وو.

د امام قتيبه بن سعيد ﷺ علمي سفرونه:-

په لومړيو پېړيو يعني د صحابه کرامو، تابعينو، تبع تابعينو او تر دوئ وروسته پېړيو کې د علم او پوهي د تر لاسه کولو غوره وسيله علمي سفرونه بلل کېدل.

نن هم علمي سفرونه خورا ارزښتمن دي چې د علم مينه وال د خپلې سيمې له ښوونکو تر زده کړې وروسته نورو سيمو ته د پوهي او علم د تر لاسه کولو په موخه سفر کوي. په لومړيو پېړيو کې د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړنې ښښتنان تر ډېره محدثين وو لکه حافظ ابن الصلاح ﷺ دې وصف ته ګوته نيسي او ليکې:

وإذا فرغ من سماع العوالى والمهمات التى ببلده فليرحل إلى غيره.

ژباړه: محدث يا روايت ليکوونکى چې کله د لوړو سندو او د حديثو او رواياتو تر اورېدنې او زده کړې وروسته فارغ شي د نورو رواياتو د اخيستنې په موخه بلې سيمې ته سفر کوي.

علمي سفرونه د علمي ذخيرې په بډايه کولو کې مهم رول لري همدې اهميت ته په پام هغه محدث چې د خپلې سيمې پر استاذانو به يې بسنه کوله او د رواياتو و علم په موخه به يې نورو سيمو ته سفرونه نه کول علمي وړتيا او شخصيت به يې تر پوښتنې لاندي راتلى، خلګو به يې علميت او علمي پانګې ته د شک او ترديد په سترګو کتل .

لکه څرنګه چې د پنځمې پېړۍ مشهور ژوند ليکونکى خطيب بغدادي په خپل کتاب (الرحلة فى طلب الحديث) کې د حديث پوهنې له وتلي او ستر عالم يحى بن معين څخه په نقل کاږي:

أربعة لاتؤنس منهم رشدا . . . ورجل يكتب فى بلده ولايرحل فى طلب الحديث.

ژباړه: له څلورو بايد د خير تمه ونه شي د دوئ له ډلې يو هغه دئ چې د خپلې سيمې پر علمي کړيو تر زده کړې وروسته نورو سيمو ته د حديثو د ترلاسه کولو او علم موندلو په موخه سفر نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطيب بغدادي ﷬ د علمي سفرونو د اهميت تر روښانولو وروسته د دې سفرونو موخه او هدف هم بيانوي ، ليکې:

والمقصود بالرحلة فى الحديث امران: أحدهما تحصيل علو الإسناد وقدم السماع. والثانى: لقاء الحفاظ، والمذاكرة لهم، والاستفادة عنهم.

ژباړه: علمي سفرونه چې د حديث پوهنې د زده کړې په موخه ترسره کېږي دوه عمده او اساسي هدفونه لري (١) د لوړ سند تر لاسه کول او له مخکېنيو خلګو اورېدنه دا په تېره زمانه کې د محدثينو مهم هدف وو. (٢) د حديثو له حفاظو سره ليدل ، له هغوئ سره په علمي مجلسونو کې ګډون کول او د هغوئ له علمي پانګې ګټه اخيستل .

د علمي سفرونو اهميت او پکې نغښتو پټو اهدافو ته په پام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷬ د(٢٣) کلنۍ پر مهال د حديثو د زده کړې، د علمي پانګې د بډاينې، له سترو استاذانو د ګټې اخيستنې او ليدنې په موخه د خپل وخت مهمو علمي مرکزونو ته سفر پيل کړ، له همدې کبله امام ذهبي نوموړی د (جوال) يا ډېر ګرزېدونکې په نوم ياد کړ.

خطيب بغدادي ﷬ د هغو عملي مرکزونويادونه کوي چې قتيبه بن سعيد ﷬ سفرونه ورته کړي، له دې لړليکه د يو څو مهمو نومونو په يادولو خطيب بغدادي ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحـل إلـى العـراق، والمدينـة، ومكـة، والشـام، ومصر، وقدم بغداد، وحدث بها.

ژباړه : قتيبه بـن سـعيد د عـراق ، مـدينې منورې، مکې مکرمې ، شام، مصر او بغـداد لور ته سفرونه وکړل ، همالته يې په عملـي ډول د استاذ دنده پر غاړه واخيسـته لـه زده کړې سره – سره د حديثو پر تدريسي مسند کښېناسـت او د پـوهي د مينـه والـو پـام ور واووښت .

کله چې قتيبـه بـن سـعيد بغلاني ﷬ بغـداد تـه د زده کړې په موخه ولاړ نـو سـترو محـدثينو هڅـه وکـړه چـې د ده لـه علمـي پـانګې ګټـه واخلـي، لـه همـدې کبلـه نومـوړي همالتـه لـه زده کـړې سـره – سـره د استاذئ دنده هم پر مخ وړله .

امــام ذهبــي ﷬ د قتيبــه بــن ســعيد د علمــي سـفرونو ټـاکلې او محـدوده نښـه پـه ګوتـه کـوي او د نوموړي علمي سرمايې او زياتو سفرونو تـه پـه اشـاره وايي:

نعـم، وارتحـل قتيبـة فـى طلـب العلـم وكتـب مـا لايوصف كثرة. وذلک فی سنة ثنتين وسبعين ومائة، فحمل الکثير عن مالـک، والليث، وشريـک، وحماد بن زيد، وأبی عوانة، وابن لهيعـة، وبكـر بـن مضـر، وكثير بن سليم، صاحــــب أنس بن مالـک.

ژباړه: هو ! قتيبه د علم په لټـه سـفر وکـړ او دومره روايتونه يې وليکل چې بيانول يې ناشوني دي، دا سـفر پـه (۱۷۲ هـ) کـې پيـل او په پايله کې يـې نومـوړي لـه امـام مالـک،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیث ، شریک او د هغه وخت له مشهورو محدثینو حدیثونه نقل کړل.

ښاغلی ذهبي ﷫ په (تذکرة الحفاظ) نومي کتاب کې قتیبه بن سعید ﷫ هغه ډېر ګرزېدونکی او د زیاتو سفرونو په کوونکې معرفي کوي، وایي:
وکان ثقة، عالما، صاحب حدیث ورحلات.

ژباړه : قتیبه بن سعید ثقه، عالم، د حدیث پوهنې امام او په دې لار کې د ګڼو سفرونو کوونکی دئ.

د هغو ښارونو له ډلې چې امام قتیبه بن سعید ﷫ علمي سفرونه ورته کړي یو هم بغداد او کوفه دي، لکه څرنګه چې امام قتیبه بن سعید ﷫ عراق ته د خپل لومړني سفر یادونه کوي او وایي:
انحدرت إلى العراق أول مرة سنة اثنتين وسبعين – يعنى بعد المائة – وكنت يومئذ ابن ثلاث وعشرين سنة.

ژباړه: زه په (۱۷۲ هـ) کې په لومړي ځل عراق ته ولاړم او هغه مهال زه (۲۳) کلن وم .

امام ابوداود عراق ته د ده راتګ یادوي او وایي:
قدم قتيبة بغداد فى سنة ست عشرة ومائتين، فجاءه أحمد ويحيى.

ژباړه : قتیبه بن سعید ﷫ د (۲۱۶ هـ) پر مهال بغداد ته ولاړ او د حدیث پوهنې دوه مشهور استادان امام احمد بن حنبل ﷫ او د نقد و کره کتنې (جرح و تعدیل) پوهاند یحی بن معین له ده د ګټې اخیستنې په موخه ورته راغلل .

امام ابو حاتم رازي بغداد او کوفې ته د امام قتیبه ﷫ د سفر او له ده د محدثینو زده کړه یادوي، لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضـرته ببغـداد، وقـد جـاءه أحمـد، فسـأله عـن أحاديث فحدثه بها . وجاء أبو بكر بن أبى شيبة وابنُ نُمير بالكوفة إليه ليلـة، وحضـرت معهمـا، فلم يزالا ينتخبان عليه، وأنتخب معهما إلى الصبح.

ژبـاړه: زه پـه بغـداد کـې امـام قتيبـه تـه ورغلم ، امام احمد بن حنبل ﷺ هم له ده د يـو شـمېر حـديثو پـه اړه پوښـتنې تـه راغـی امام قتيبه ورته ولوستل، په کوفه کـې امـام قتيبه ته ابو بکر بـن ابـی شـيبه او ابـن نميـر راغلـل چـې زه هـم ورسـره وم، مـوږ تـر سهاره له ده سره د شته احاديثو پر چاڼ او انتخاب مصروف وو.

د عبدالله بن محمد بن سيار په نوم يـو بـل محـدث وايي:

قتيبة صدوق، ليس أحد من الكبار إلا وقد حمل عنه بالعراق. وحدث عنه أحمد بن حنبل، وأبوخيثمة وعباس العنبرى، والحميدى بمكة.

ژبـاړه: قتيبـه بـن سـعيد رښـتنی وو، پـه عراق کې هيڅ داسي ستر عالم نه دئ پاتي شـوی چـې لـه ده يـې روايـت نـه وي کـړی، همدارنګه امام احمـد بـن حنبـل، ابـو خيثمـه، عباس عنبري او حميدي هم په مکه کـې لـه ده حديث روايت کړي دي.

مړينه:-

امـام قتيبـه بـن سـعيد بغلـاني ﷺ خپـل ارزښـتمن ژوند د رسول الله ρ احـاديثو تـه چـې پـه اسلام کـې د قرآن کريم تشرېح او توضيح ګڼل کېږي وقف کړ او پـه دې لړ کـې يـې د امـام بخـاري، امـام مسـلم بـن حجـاج

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيشاپوري، ابوداود ستجستاني، ابو عيسی ترمذي، امام نسايي په څېر شخصيتونه وروزل، دوئ د اسلامي نړۍ هغه نوموتې څېرې دي چې کتابونه يې د مسلمانانو لپاره د قرآن کريم په تشريح او توضيح کې د لارښوونکو حيثيت لري.

دا د همدوئ هڅې وې چې مسلمانانو ته په صحيح ډول د نبي ﷺ په ژبه د قرآن کريم تشريح ورسېده په رښتيا هم دا ليکنې د مسلمانانو علمي او فکري سرچېنې دي.

همدا راز يې د دوئ په څېر د نورو سلګونو کسانو په روزلو د اسلام علمي بڼ لا زرغون کړ.

تر دې هڅو، زيار، زده کړې او ښوونې وروسته يې بالاخره د نوي (۹۰) يا (۹۱) کلونو په عمر د (۲۴۰ هق) کال د شعبان په مياشت کې د اجل بلونکې ته لبيک ووايه او د ابد لپاره يې له نړۍ سره مخه ښه وکړه.ښاغلی قتيبه بن سعيد ﷬ همالته په خپل ټاټوبي کې خاورو ته وسپارل شو، قبر يې تر ننه هم د بغلان د مرکز شهرنو په اطرافو کې خوندي پاتي دئ.

د امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷬ تر وفات وروسته بغلان د حديثو او رجالو په کتابونو کې يو نه هېرېدونکی نوم شو او ورو – ورو د خلګو پام ور واووښت مګر تر دې وړاندي بغلان د بلخ ولايت يو کلی ګڼل کېدی.

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

۱)تاريخ بغداد(۶۹۴۲) کس معرفي:۱۲/ ۴۶۰
۲)تهذيب الكمال(۴۸۵۲)کس معرفي:۵۲۳/۲۳
۳) تذكرة الحفاظ الطبقة الثامنة: ۲/ ۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

(م)

(٣٥) مكي بن ابراهيم

لنډه پېژندنه:-

د وخت غوره محدث، فقيه، د سترو محدثينو استاذ، ثقه او وتلی عالم مکې بن ابراهيم د خراسان د ګوتو په شمار علماؤ څخه ګڼل کېږي.

نوموړی د بلخ شمالي ولايت ته منسوب دئ او محدثينو خراسانی بللی دئ، له اوولسو تابعينو خوله په خوله روايات لري او له ده څخه د صحاح سته وو د ليکوالانو ترڅنګ د امام احمد غوندي لوړ شخصيت هم روايات نقل کړي دي، امام بخاري په خپل صحيح کې زيات ثلاثي روايات له همدې جيد محدث څخه نقل کړي دي. په تاريخ کې يې د نسب سلسله په دې توګه بيان شوې ده:

مكي ابن إبراهيم بن بشير بن فرقد او يا فرقد بن بشير، الإمام الحافظ الصادق، مسند خراسان، أبو السكن، التميمي الحنظلي البلخي.

لکه څرنګه چې يې په نسب نامه کې وينو چې بلخ ته منسوب شوی دئ او ځينو محدثينو هم خراساني بللی دئ نو دا اشارې موږ ته هم په پوره ډاډ دا الهام

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکوي چې نومـوړی د همـدې ولايـت دئ چـې همـدا اوس د هيواد په جغرافيه کې خورا ارزښتمن رول لري.

امام مزي په تهذيب الكمال کې ليکې:

ذكره خليفة بن خياط فی الطبقة الخامسة من أهل خراسان.

ژبـاړه: دی خلفيـه بـن خيـاط د پنځمـې طبقې خراسانی عالم بللی دئ.

زوکړه:-

دا چې نومړی په څو هجري کې پيدا شوی نـو د ده له خولې به يې واورو:

سأله محمد بن علي بن جعفر البلخي : في أي سنة ولدت؟. قال : في سنة ست وعشرين ومائة.

ژباړه: محمد بن علي بـن جعفـر البلخـي لـه ده پوښتنه وکړه چې په کوم کال زېږېدلی؟ نو ده وويل: په يو سل او شپږ ويشـت (۱۲۶) هجري کې.

زده کړې:-

نوموړی وايي: په يوولس کلنی کې به پلار د سبق لپاره بـوتلم خـو زه نـه پـه پوهېدم نـو کلـه چـې اوولـس کلنی ته ورسېدم بيا مي د زده کړو لپاره تلوسه ښکاره کړه.

نومړی څو ځله د حج لپاره مکې تـه تللـی او پـه لار کې يې له محدثينو د زده کړو تنده هم خړوبوله.

د وخت لـه سترو محـدثينو يـې زده کړې کړې او د ديني علومـو مرکزونـو لکه کوفـه، بصـره، مکـه، مدينـه، خراسان، بغداد او نورو ښارونو ته يې د علمـي تنـدې د خړوبولو لپاره سفرونه کړي دي او هلته يـې د وخـت لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذانو، پوهانو، علماؤ، محدثينو او ... څخه زده کړې کړې څو چې نوموړی خپل اصلي منزل ته ورسېد او بيا يې نورو زده کوونکو ته همدا لړۍ جاري وساتله.

له نوموړي ستر محدث څخه د صحاح سته وو د پوهانو ترڅنګ امام احمد، امام يحی بن معين، امام ابن المديني او نورو مشهورو محدثينو هم حديث روايت کړی او مکې بن ابراهيم د دې ښاغلو د غوره، مشهورو او نوم وتلو استاذانو په کتار کې راځي.

د بخاري زياتره ثلاثيات (ثلاثي روايات) د همدې افغان او بلخي عالم په لنډ سند را نقل شوي دي، نوموړی په خپله وايي که زه پوهېدای چې ما ته به خلګ دومره زياته اړتيا ولري نو ما به ټول روايات له تابعينو نقل کړي وای او په سند کې به مې بل څا ته ځای نه وای ور کړی.

دا جمله يې هم پر لوړ شان، علمي ذوق او ښه وړتيا دلالت کوي، نوموړی له تابعينو خوله په خوله روايات لري او په يو شمېر سندونو يې له تابعينو پرته له نورو محدثينو هم روايات نقل کړی دي.

استاذان:-

مکې بن ابراهيم د خپلو زده کړو پر مهال د اسلامي نړۍ له وتلو پوهانو څخه زده کړې وکړې چې زيات شمېر يې په کې تابعين هم ول چې د ځينو مشهورو استاذانو نوملړ يې په دې توګه دئ:

يزيد بن أبي عبيد، بهز بن حكيم، عبد الله بن سعيد بن أبي هند ، ابن جريج ، هشام بن حسان ، الجعيد بن عبد الرحمن ، حنظلة بن أبي سفيان ، موسى بن عبيدة، عثمان بن سعدالكاتب ، أبو حنيفة ، أيمن بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابل، داود بن يزيد الأودي ، فائد أبي الورقاء ، فطر بن خليفة ، هاشم بن هاشم بن عتبة ، هشام الدستوائي ، عثمان بن الأسود ، مالك بن أنس ، يعقوب بن عطاء.

شاگردان:-

كله چې نومړى امام له زده كړو فارغ شو نو په خپله سيمه او بيلابېلو علاقو كې يې له نبوي چينې څخه د هغو زده كوونكو تنده خړوبوله چې د همدې چينې څخه د تندې ماتولو لپاره به ده ته راغلي ول، په دې سلسله كې يې ډېر شاگردان تربيه كړي دي چې د ځينو ښاغلو نومونه يې په لاندي ډول دي:

البخاري، أحمد بن حنبل، عبيد الله القواريري، يحيى بن يحيى، يحيى بن معين ، بندار، سهل بن زنجلة، عبد الصمد بن الفضل البلخي، عباس الدوري، أحمد بن عبيد الله النرسي، الكديمي، معمر بن محمد البلخي، يزيد بن سنان البصري، عمر بن مدرك القاص، حفيده محمد بن حسن، إبراهيم بن زهير الحلواني، إبراهيم بن عثمان البلخي، إبراهيم بن يعقوب الجوزجاني، أحمد بن نصر مقرئ نيسابور، إسماعيل بن محمد بن أبي كثير البلخي، حامد بن محمود بن حرب، أبو عوف البزوري، عبد الصمد بن سليمان البلخي الأعرج، محمد بن أحمد بن ماهان البلخي، محمد بن أحمد بن مدويه الترمذي، محمد بن بشر السرخسي، محمد بن خشنام بن صالح البلخي، محمد بن صالح الصيدلاني ، ومحمد بن عامر بن كامل ، عبد الصمد بن غالب ، محمد بن عبد الحميد البزاز، محمد بن عيسى بن قاسم ، محمد بن علي بن جعفر بن الزبير د الحافظ أبو علي پلار ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن عمرو السواق ، عبد الله بن محمد ، عبد الرحيم بن حازم، په دې کې لس بلخيان دي.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

قال الكوسج : سألت أحمد عن مكي ، فقال : ثقة.

کوج ويل له امام احمده مي د مکې په اړه پوښتنه وکړه نو ويې ويل: ثقه دئ.

وروى أحمد بن زهير عن يحيى: صالح.

احمد بن زهير له يحى نقل کړی چې صالح دئ.

وقال أبو حاتم: محله الصدق.

امام ابو حاتم ويل چې صدوق يعنى رښتنى دئ.

وقال العجلي: ثقة.

عجلي ويل:باوري دئ.

وقال النسائي: ليس به بأس.

نسائى ويل: پروا نه شته پرې، معنا روايت يې صحيح دي.

پوهانو يې په اړه کښلى دي چې د نجاشي د جنازې د لمانځه په روايت کې تېروتلى وو ده داسې بياناوه:

حدث عن مالك ، عن نافع ، عن ابن عمر أن النبي -صلى الله عليه وسلم -صلى على النجاشي فكبر أربعا فتفرد بهذا ، ثم رجع عنه ، لما بان له أنه وهم ، وأبى أن يحدث به.

ده له مالک هغه له نافع هغه له ابن عمره حديث بياناوه چې رسول الله ρ پر نجاشي په څلور تکبيره لمونځ وکړ، په دې سند يوازي ده روايت کړی وو ځکه يې بيا رجوع وکړه او دا ورته ښکاره شوه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتې دئ نو د روايت له بيانولو يې هم ډېره کوله.

بيا يې داسي بياناوه:

ثم وجده في كتابه ، عن مالك ، عن الزهري ، عن سعيد ، عن أبي هريرة وقال : هكذا في كتابي.

بيا ده په خپل کتاب کې داسې وموندل چې دی له مالک هغه له زهري هغه له سعيد او هغه له ابوهريره روايت کوي، نو ده بيا ويل زما په کتاب کې همداسي دي.

قال الدارقطني : مكي ثقة مأمون.

دارقطني ويل: مکې ثقه او باوری دئ.

وقال محمد بن عبد الوهاب الفراء: حدثنا مكي بن إبراهيم ، الرجل الصالح بنيسابور.

محمد بن عبد الوهاب الفراء ويل: مونږ ته نېک سړي يعني مکې بن ابراهيم په نيشاپور کې حديث بيان کړ.

ذهبي وايي: لم يلق البخاري بخراسان أحدا أكبر منه . روى له الجماعة.

د ده يو ژوند ليکوونکی کاږي چې بخاري په خراسان کې تر ده له بل لوی او ستر محدث سره نه دئ مخ شوی او له ده ټولو صحاحو سته وو روايات کړي.

ده ده په سند راغلی روايت چې بخاري هم نقل کړی دئ:

أخبرنا يوسف بن أبي نصر ، وعبد الله بن قوام ، وطائفة ، سمعوا الحسين بن أبي بكر ، قال : أخبرنا أبو الوقت ، حدثنا أبو الحسن المظفري ، أخبرنا ابن حمويه ، أخبرنا محمد بن يوسف ، حدثنا البخاري ، حدثنا مكي بن إبراهيم ، حدثنا عبد الله بن سعيد بن أبي هند ، عن أبيه ، عن ابن عباس ، قال : قال النبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

-ρ : -نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس : الصحة والفراغ.

ابن عباس وايي چې رسول الله ρ وويل: په دوو نعمتونو کې زيات خلګ ښه رايه نه لري: روغتيا او فراغت.

مړينه:-

د دقيقې نېټې په اړه يې د پوهانو اخلاف شتون لري، د ځينو اقوال يې دا دي:

قال أبو حاتم والبخاري: مات سنة أربع عشرة.

ابوحاتم او بخاري وايي :په دوه سوه او څورلس کې مړ شوی دئ.

وقال ابن سعد ومطين وعبد الصمد بن الفضل وغيرهم : سنة خمس عشرة ومائتين . زاد ابن سعد : ببلخ في النصف من شعبان ، وقد قارب المائة ، وكان ثقة ، ثبتا في الحديث -رحمه الله.

ابن سعد ، مطين ، عبد الصمد او نورو ويل:په دوه سوه او پنځلس کې مړ شوی دئ، ابن سعد اضافه کړې چې مړينه يې په بلخ کې د نيمايي شعبان پرمهال وه او دی په دې وخت کې سلو کلونو ته لنډ شوی وو او دی په حديثو کې ثقه او اعتمادي کس وو.

أَبُو عَلّي ونا مُحَمَّد قَالَ وَمَات مكي بن إِبْرَاهِيم لَيْلَة الْأَرْبَعَاء قبيل الصُّبْح لِلنِّصْفِ من شعْبَان سنة 215 قَالَ البُخَارِيّ فِي التَّارِيخ الصَّغِير مَاتَ سنة أَربع عشرَة أَو 215 وَقَالَ فِي الْكَبِير مَاتَ سنة 214 وَلم يشك فِيهِ وَقَالَ أَبُو عِيسَى مَاتَ سنة 214 وَقَالَ ابْن سعد توفّي سنة 215 .

ژباړه: ابوعلي وايي چې مونږ ته محمد حديث بيان کړ ده ويل: مکې بن ابراهيم د چار شنبې په شپه تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار لیږ مخکې د دوه سوه پنځلس (۲۱۵ هـ) پر مهال د شعبان د میاشتې په نیمایي کې مړ شو.

بخـاري پـه تـاريخ صـغير کـې ويلـي دي چـې پـه څورلس يا (۲۱۵هـ) کې مړ شو او په تاريخ کبير کې يې ويلي دي په (۲۱۴هـ) کې مړ شو او په دې ځای کې يـې شک نه دئ کړی، امام ترمذي ويلي دي چې په (۲۱۴) کې مړ شوی دئ او ابن سعد ويلي دي چې پـه (۲۱۵) کې وفات شوی دئ.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۷۳

۲) طبقات خليفة: ت ۳۱۴۳

۳) التاريخ الكبير ۸ / ۷۱

۴) التاريخ الصغير ۲ / ۳۳۳

۵) الجرح والتعديل ۸ / ۴۴۱

۶) تاريخ بغداد ۱۳ / ۱۱۵

۷) تهذيب الكمال: ۱۳۶۹

۸) تذهيب التهذيب ۴ / ۶۸ / ۲

۹) العبر 1 / ۳۶۸

۱۰) تذكرة الحفاظ 1 / ۳۶۵

۱۱) الكاشف ۳ / ۱۷۳

۱۲) دول الإسلام 1 / ۱۳۱

۱۳) تهذيب التهذيب ۱۰ / ۲۹۳

۱۴) طبقات الحفاظ: ۱۶

۱۵) خلاصة تذهيب الكمال: 398

۱۶) شذرات الذهب ۲ / ۳۵

۱۷)سير اعلام النبلاء(۲۱۴) كس معرفي:۵۵۳/۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٦) محمد بن ابان البلخي

د نوموړي په اړه مو تر ډېري لټې وروسته هم پوره او دقيق مالومات ترلاسه نه کړل، خو دا چې افغانی عالم دئ له دې امله يې ژوند ليک دلته راوړم که څه هم د کمو مالوماتو له کبله به ځينې نيمګړتياوې ولري.

د نومړی د نسب لړۍ داسي ذکر شوې:

محمد بن أبان بن وزير البلخي أبو بكر بن إبراهيم المستملي الحافظ ويعرف بحمدويه.

زوکړه:-

د زوکړه په اړه يې ما ته هيڅ ډول مالومات هم نه دي شوي.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

له امام وکيع سره يې څه د پاسه لس کاله تېر کړي، له ده يې زده کړې هم کړې او د نورو استاذانو نومونه يې په دې ډول دي:

ابن عيينة، ابن علية، عبد الوهاب الثقفي، عبد الرزاق، ابن مهدي، ابن إدريس، ابن نمير، إبراهيم بن صدقه، أيوب بن سويد الرملي، أبو أسامة، عبدة بن سليمان، ابن عدي، ابن أبي فديك، معن بن عيسی، يزيد بن هارون، غندر، محمد بن فضيل، النضر بن كثير، شبابة بن سوار، يحيی بن سعيد القطان، عبد الله بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهب، أبو أمامة، أَبو بَكْر بْن عياش، عقبة بن خالد، أبو خالد الأحمر، مروان بن معاوية او نور...

د علم او پوهي په ترلاسه کولو کې يې د ستريو تر ګاللو وروسته نورو ته د پوهي نقلولو دنده ومنله او لانديني شاګردان يې وموندل:

د صحاحو ليکوالانو ترې روايات کړي البته يوازي مسلم په خپل صحيح کې ترې نه دي نقل کړي خو په نورو کتابونو کې ترې روايات لري.

موسى بن هارون، إبراهيم الحربي، عبد الله بن أحمد، أبو حاتم، حسين بن محمد القباني، المعمري، أحمد بن سلمة، إبراهيم بن أبي طالب، ابن خزيمة، السراج، أبو القاسم البغوي او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

محمد بن أبان أبو بكر البلخي ثقة.

ژباړه: محمد بن ابان ابو بکر البلخي ثقه دئ.

زرکلي يې په اړه وايي:

محمد بن أبان البلخي، أبو بكر: من حفاظ الحديث. كان مستملي " وكيع ". له تصانيف في الحديث. توفي ببلخ.

ژباړه: محمد بن ابان البلخي ابو بکر د حديثو له سترو حافظانو څخه وو، دی د وکيع ملګری وو، په حديثو کې يې ليکنې کړې او په بلخ کې وفات شوی.

يو شمېر نور پوهان يې په اړه وايي:

وقال بن أبي حاتم عن أبيه صدوق وقال النسائي ثقة وذكره بن حبان في الثقات وقال كان حسن المذاكره ممن جمع وصنف.

ژباړه: ابن ابی حاتم د خپل پلار په حواله ويل چې رښتنی دئ، نسائي ويل: باوري دئ، ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي يې چې غوره بحث يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه، له هغو پوهانو څخه وو چې حديث يې را غونډ کړي او ليکنې يې کړې.

له نومړي څخه امام بخاري (۳۸) روايات نقل کړي، البته دا ټول په صحيح کې نه دي.

مړينه:-

نوموړی په محرم کې د (۲۴۴ هـ) پر مهال په بلخ کې وفات شوی. دا د موسی بن هارون قول دئ، قباني بيا د بخاري په حواله ويلي چې په (۴۵) کې وفات شوی.

مراجع:-

۱)تهذيب الکمال(۵۰۲۱)کس معرفي:۲۴/ ۲۹۶

۲)موسوعة اقوال الامام احمد بن حنبل في رجال الحديث وعلله، المجلد الثالث حرف الميم د(۲۲۶۴) کس معرفي:۲۲۸/۳.

۳)تاريخ بغداد، تتمة باب محمد، ذكر من اسمه محمد و اسم ابيه ابان،(۴۵۸) کس معرفي: ۷۶/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۷) امام ابن حبان ﷬

لنډه پېژندنه:-

زمونږ په هيوادکې ډېرې داسې شخصيتونه تېر شوي دي چې د ژوند په ډېرو ډګرونو کې يې لوی نوم اوشهرت ګټلی دئ، مسلمان امت ته يې نه هېرېدونکې خدمتونه ترسره کړي دي اودومره ستړې يې ګاللې چې يادول يې هم ګران کار دئ.

نوم يې:-

الإمام العلاّمة الحافظ أبوحاتم محمد بن حبان بن أحمدبن حبان بن معاذ بن معبد بن سهيد بن هديّة بن مرة بن سعد بن يزيد التميمي الدارمي البُستي .په ابن حبان ډېرمشهوردی اوکنيه يې ابوحاتم دی.

وطن يې:-

نومونړی د بُست دئ، پر مشاهير علماء الامصار کتاب يې محقق ليکي: ولد ببست وهي مدينة كبيرة هراة وغزنة (من بلاد كابل عاصمة افغان اليوم). بُست کې پيدا شوی دا د غزنـــــي اوهرات ترمنځ يولوی ښاردئ؛ د کابل له ښارونو بلل کېږي چې د ننني افغان پلازمېنه دی. شاوخوا سيمه يې په ګرمسېرسره هم يادېږي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تودو اطرافوپه معنا دئ. دا سيمه ډېرې ويالي اوشنې سيمې لري چې په وروستيوکې يوڅه ويجاړي هم پکې پېښه شوې ده.

ويکيپيډيا په دې اړه ليکي: «د بست کلا د افغانستان د هلمند ولايت د بست په سيمه کي يوه لرغونې کلا ده. په هغه ځای کي چي د افغانستان دوه نامتو هلمند او ارغنداب سيندونه سره يوځای کيږي يوه ډيره لويه کلا چي د هغي له پورتنې برخې ټول لښکرګاه ښا مالوميږي جوړه شوي ده دا کلا د بست په نامه ياديږي چي د هلمند ولايت د لښکرګاه ښار ته څيرمه پرته ده چې د افغانستان او آن د نړي په تاريخ کي ځانګړی او مشهور نوم لري.»

ستر محدث، علامه، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان رحمه الله د همدې سيمې اوسيدونکی دئ.

علمي سفرونه:-

د علم موخه يې سفرونه وکړل، بېلابېلو ښارونو او هيوادونو ته ولاړ چې په دې لړکې بصرې، مصر، موصل، نساء، جرجان، بغداد، دمشق، نيشاپور، عسقلان، بيت المقدس، طبري، هرات او نورو سيمو ته ولاړ.

د استاذانو شمېر يې نژدې دوه زره دئ، ده هم د خپل يوه کتاب (التقاسيم والانواع) په مقدمه کې داخبره کړې او ليکلي يې دي:

لعلنا قد كتبنا عن أكثرمن ألفي شيخ من إسبيجاب إلى الإسكندرية.

يعني کېدای شي له اسيجابه تراسکندرې ماله دوو زرو استاذانو احاديث ليکلي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ذهبي يې پر خبرو داسې تبصره کړې:
(كذا فلتكن الهمم) يعني عزم بايدهمداسې وي.
نومـوړي پـه ګڼوعلومـوکې خورامهـارت ترلاسـه کړ،که په احاديثو کې دده مهارت ته وګورو نـو پـه دې فن کې يې پراخه پوهه او معلومات درلودل او پـر دې هـم قـادر وو چـې د نصوصـوپه رڼـاکې يـې احکـام او مسائل استنباط کړي واى .
همدارنګه يې په عربي پوهنه، طب، علم نجوم او نـورو کـې هـم پـوره لـاس درلـود د ده دا مهارتونـه لـه هغو کتابونو چې موږ ته يې د علمي پـانګي پـه توګـه پرېيښي په ډاګه معلومېږي.
امام حاکم د ده په اړه ويلي:
ابن حبان من أوعية العلم في الفقه واللغة والحديث والوعظ، ومن عقلاء الرجال.
ژبـاړه: امـام ابـن حبـان رحمـه الله پـه فقـه، لغـت، حديث او وعـظ کـې ډېـر وتلـى او خـورا هوښـيار سړى دئ.
د ده پـر کتاب(مشـاهير علمـاء الامصـار و اعلـام فقهـاء الاقطـار) محقـق مـروزق علـي ابـراهيم، د ابـن حبـان پـه سـتاينه کـې د ابـو سـعد عبـد الـرحمن وينـا راوړې ده:
(أبو حاتم البستي كان من فقهاء الناس وحفاظ الاثار المشهورين في الامصار والاقطار عالما بالطلب والنجوم وفنون العلوم الف المسند الصحيح والتاريخ والضعفاء والكتب المشهورة في كل فن وفقه الناس بسمرقند ثم تحول الى بست).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابو حاتم له فقیهو وګړو ؤ؛ په ښارونو او د نړۍ په ګوټ کې د مشهورو اثارو حافظ، په طب، نجوم او نوور علمي فنونو عالم وو؛ صحیح مسند، تاریخ، کتاب الضعفاء او په هر فن کې یې مشهور کتابونه لیکلي دي، په سمرقند کې یې خلکو ته پوهاوی ور کړ او بیا بست ته ولاړ.

امام خطیب د ده په اړه ویلي:

كان ابن حبان ثقة نبيلاً فهماً .

یعني نوموړی ثقه، هوښیار او ځیرک وو.

یاقوت الحموي د ده په اړه ویلي:

كان ابن حبان مكثرا من الحديث والرحلة والشيوخ عالما بالمتون والاسانيد أخرج من علوم الحديث ما عجَزَ عنه غيره،ومن تأمل تصانيفه تأمُّل منصف علم أنّ الرجل كان بحراً في العلوم.

ژباړه: ابن حبان ډېر حدیث لرل، له زیاتو شیخانو د زدکړې په پار یې ډېر سفرونه کړي، په متونو او سندونو پوه وو؛ دحدیثو له فنه یې هغه څه استنباط کړي چې نورو یې وس نه درلود، چاچې په انصاف د ده پر تصانیفو فکر کړی هغه پوهېږي چې نوموړی د علومو سمندر وو.

مګر دا یو حقیقت دئ چې ابن حبان د جرحې او تعدیل په فن کې له تساهل یا هم اسانۍ څخه کار اخیست او د خلګو په اړه یې فیصلې تر ډېره د تساهل بنیاد لري. (ضوابط الجرح و التعديل : ۴۸ د دکتور عبد العزيز بن محمد بن ابراهيم ليکنه)

استاذان:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې ده په خپله ويلي نوموړي تر دوه زره له ډېرو استاذانو روايتونه کړي دي، موږ بــه يې دلتــه څو مهم ياد کړو:

١) احمــدبن الحســن بــن عبــدالجبار بــن راشــد البغــدادي ، (أبــو محمد)،وثقــه الخطيــب وغيــره وكــان صاحب حديث وإتقان.

٢) أحمد بن علي بن المثنى بن يحيى بن عيسى بـن هلال التميمـي (أبـو يعلـى الموصـلي) محـدث الموصل وصاحب المسند والمعجم.

٣) الحسن بن سفيان بن عامربن عبد العزيـز ، أبـو العباس الشيباني الخراساني النسوي،صاحب المسند (ت 303هـ)، وقد حضر دفنه ابن حبان .

٤) الحسين بن محمد بن أبـي معشر مودود، أبـــو عروبة السلمــــــي الحراني الجزري، مفتي أهل حَرّان ومصنـــــف كتاب (الطبقات) و (تاريخ الجزيرة)

٥) ابن خزيمة إمام الأئمة وشيخ خراسان

٦)السَـرّاج: - هــومحمدبن إســحاق بــن إبــراهيم بــن مهران،أبوالعباس السراج الثقفي مولاهم الخراساني النيسابوري، صاحب «المسند الكبير.

علمي اثار:-

ابـن حبـان رحمـه الله يولـه هغوعلماووګڼل شـوی چـې زښـتې ډېـرې ليکنـې يـې کړې او تـر شـا يـې ګڼ علمي اثار پرېښې دي.

ده ګڼ شمېر ليکنې کـړې چـې ډېـره برخـه يـې پـه احاديثو او جرح وتعديل کـې ده، پـه دې فنونـوکې يـې بې حده مهارت ترلاسه کړی، لکه وړاندي چې موووېل امام حموي د ده په اړه ويلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أخرج من علوم الحديث ما عجَزَ عنه غيره،ومن تأمل تصانيفه تأمُّل منصف علم أنّ الرجل كان بحراً في العلوم.

ژباړه: د حديثوله فنه يې هغه څه استنباط کړي چې نورو يې وس نه درلود، چا چې په انصاف دده پر تصانيفو فکر کړی هغه پوهېږي چې نوموړی دعلومو سمندر وو.

د ده د تصنيفاتو په اړه معاصرو څېړونکولکه شيخ شعيب الارنوط د (الإحسان) (۱/۲۹-۳۳)په مقدمه کې تفصيلي بحث کړی چې چاپ، ناچاپ اورک شوي اثار يې پکې بيان کړي دي په هغوکې يې ځينې دادي:

۱) أسامي من يعرف بالكنى – درې ټوکه
۲) أنواع العلوم وأوصافها - درې ټوکه
۳) التقاسيم والأنواع په مرتب ډول داحسان په نوم چاپ شوی.
۴) الثقات - داهم چاپ شوی دی.
۵) روضة العقلاء ونزهة الفضلاء - چاپ
۶) علل أوهام أصحاب التواريخ - لس ټوکه
۷) علل حديث مالك - لس ټوکه
۸) المجروحين من المحدثين والضعفاء والمتروكين - چاپ شوی اود علماوو تر منځ مشهور دی.
۹) مشاهير علماء الأمصار – چاپ

داسې نور تصانيف چې د اعلامو او تراجمو په کتابونو کې يې يادونه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينه:-

زمـوږ دا بـې جـوړې محـدث لـه هغومعلوماتوسـره سم چې موړترلاسه کړي د(۳۵۴هـ) د شوال یا کـوچني اختر په میاشت همدې بست کې وفات شوی دئ.

۱)مختصر تاریخ دمشق حرف المیم:۲۲/ ۷۹

۲)تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام، المجلد السادس والعشرون، الطبقة السادسة والثلاثون، وفیات سنة اربع وخمسین وثلاث مئة: ۱۱۳/۲۶

۳)معجم البلدان:۱/ ۴۱۴

۴)مشـاهیر علمـاء الامصـار، د محقـق مـرزوق علـي ابـراهیم پـه مقدمـه کـې د ابـن حبـان معرفـي. دا کتـاب پـه (۱۹۹۱م) کـې د دار الوفـاء للطباعـة والنشـر والتوزیـع لـه خـوا چاپ شوی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) محمد بن يوسف الفريابي

لنډه پېژندنه:-

امام فريابي د فرياب ستر محدث، عالم، زاهد او له هغو كسانو څخه وو چې په كتلو اشارې ورته كېدې، د احمد بن حنبل او د ټولو صحاحو د ليكوالانو په شان سترو محدثينو پرې زده كړې كړې، مورخينو يې د نسب سلسله داسي بيان كړې:

محمد بن يوسف بن واقد بن عثمان الفريابي ، الإمام الحافظ ، شيخ الإسلام أبو عبد الله الضبي.

زوكړه:-

نوموړى امام په يوسل او شل (۱۲۰) كې دې نړۍ ته سترګې غړولې.دا قول د ابن حجر دئ.

خو امام ابن حبان د الثقات په باب الميم كې ليكي:

وَكَانَ مولده سنة سِتّ وَعشْرين وَمِائَة.

ژباړه: د فريابي زوكړه په (۱۲۶) كې شوې ده.

زده كړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړى د وخت له دوود سره سم لومړى د خپلې سيمې پر پوهانو زده كړې پيل او بيا يې د اسلامي نړۍ ډېر ښارونه پسې ګز وپل كړل، د وخت سترو علمي مركزونو ته ورغى او خپله علمي تنده به يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې ماتوله، د بغداد، کوفې، قيسارېې او نورو ښارونو علاقې يې د علم او پوهې په لټون کې وکتلې.

نوموړي د تحصيلاتو پر مهال له دې استاذانو پوهه اخيستې:

يونس بن أبـي إسحاق، فطـر بـن خليفـة، مالـك بـن مغول، عمـر بـن ذر، الأوزاعي، الثـوري لـه ده څخـه يـې زيات روايات نقلول، إسرائيل، جرير بن حازم، عيسى بـن عبد الرحمن البجلي، صبيح بن محرز المقرائي، أبان بـن عبد الله البجلي، إبراهيم بن أبي عبلة، عبـد الحميـد بـن بهرام، فضيل بن مرزوق، ورقاء، نافع بن عمر او نور...

د شاګردانو په لړ کې يې د دې مشـهورو شـاګردانو نومونه د يادولو وړ دي:

البخـاري، أحمـد بـن حنبـل، محمد بـن يحيـى، إسـحاق الكوسج، سلمة بن شبيب، أبو بكر بن زنجويـه، محمد بـن سهل بن عسكر، أبو محمد الدارمي، محمد بن عبد الله بن البرقي، مؤمـل بـن يهـاب، حميـد بـن زنجويـه، أحمـد بـن عبد الله العجلي، عباس الترقفي، عبد الله بـن محمد بـن أبي مريم، عبد الله (د ده زوی), عبد الوارث بن الحسن بــن عمــرو بــن الترجمــان البيســاني، عمــرو بــن ثــور الجذامي، محمد بن مسلم بن وارة او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

د عجلي پر تاريخ الثقات کتاب يې محقق ليکې:

متفق على توثيقه، أخرج له الجماعة. وقـال المزي: روى لـه الجماعة.

پــر بــاوريتوب يــې اتفــاق دئ او د صــحاحو ټولــو ليکوالو ترې روايات کړي. مِزي هم ويلي چې د صحاحو مصنفينو څنې روايات کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال أحمد: كان رجلا صالحا ، صحب سفيان ، كتبت عنه بمكة.

احمد ويل: نېک سړی وو، له سفيان سره يې وخت تېر کړی او ما په مکه کې ترې حديث ليکلي.

قال أبو عمير بن النحاس : سألت يحيى بن معين : أيما أحب إليك ، كتاب قبيصة أو كتاب الفريابي ؟ قال : كتاب الفريابي.

ژباړه: ابو عمير بن النحاس ويل: له يحيى بن معين څخه مي وپوښتل: د قبيصه کتاب دي خوښ دئ که د فريابي؟، ده وويل د فريابي کتاب.

روى عباس عن يحيى قال : قبيصة ، ويحيى بن آدم ، وأبو أحمد الزبيري ، والفريابي ، كلهم عن سفيان قريب من السواء.

ژباړه: عباس له يحيى روايت کړی ده ويل چې قبيصه، يحيى بن ادم، ابو احمد الزبيري او فريابي له سفيانه په روايت کې سره نژدې دي.

قال عثمان الدارمي : قلت لابن معين : الفريابي في سفيان ؟ قال : مثلهم ، يعني مثل عبيد الله بن موسى وقبيصة، وعبد الرزاق.

عثمان الدارمي ويل: ابن معين ته مي وويل: له سفيانه فريابي په روايت کې څنګه دئ؟، ده وويل: د عبيد الله بن موسى، قبيصه او عبد الرزاق په شان دئ.

وقال العجلي : الفريابي ثقة.

عجلي ويل: فريابي باوري دئ.

وقال البخاري فيما حكاه عنه الدولابي : حدثنا محمد بن يوسف - وكان من أفضل أهل زمانه - عن سفيان بحديث . . . ذكره.

دولابي له امام بخاري څخه نقل کړی چې ده ويل موږ ته محمد بن يوسف حديث بيان کړ او دی د خپل وخت غوره عالم وو، ده له سفيانه حديث روايت کړی بيا يې نور ذکر کړ.

وقال النسائي : ثقة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال أبو زُرْعَة : الفريابي أحب إليَّ من يحيى بن يمان.
وقال أبو حاتم : ثقة صدوق . وسئل الدارقطني عنه ، فوثقه.

ژباړه: نسائي ثقه بللی، ابو زرعه ويل: فريابي راته تر يحيی بن يمان خوښ دئ، ابو حاتم ويل: باوري او رښتنی دئ او له دارقطني د ده په اړه پوښتنه وشوه نو توثيق يې وکړ.

وقال ابن زنجويه : ما رأيت أورع من الفريابي.

ژباړه: ابن زنجويه ويل: ما تر فريابي زيات پرهېزګار نه دئ ليدلی.

وقال ابن عدي : لـه عن الثوري أفرادات ، ولـه حديث كبير عن الثـوري ، ويقدم علـى جماعـة فـي الثـوري ، كعبد الـرزاق ونظرائه ، وقالوا : الفريابي أعلم بالثوري منهم .

ژباړه: ابن عدي ويل: دی له ثوري افراد لري، خو همدی له ثوري ډېر نقل کوي، د ثوري په روايت کې پر يوې ټولی مخکې دئ، لکه عبد الرزاق او امثال يې، دوئ ويل: فريابي د روايت له مخې تر دوئ د ثوري په احاديثو ډېر ښه عالم دئ.

خو عجلي په خپل کتاب کې له ځينو بغداديانو څخه نقل کړی چې له ثوري څخه په رواياتو کې زياتې تېروتنې هم لري، ان په (۱۵۰) کې ترې خطا شوی دئ.

له بدعت څخه زيات نفرت:-

وقال البخاري : رأيت قوما دخلوا إلى محمد بن يوسف الفريابي ، فقيل له : إن هؤلاء مرجئة ، فقال : أخرجوهم ، فتابوا ورجعوا.

ژباړه: امام بخاري ويل: يو شمېر خلګ مې وليدل چې محمد بن يوسف الفريابي ته ورغلل، ده ته وويل شول چې دا مرجئه دي، ده وويل: وې باسئ، نو هغو توبه وکړه او له دې عقيدې يې رجوع وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې جوتېږي چې نوموړي امام په دين کې له بدعت څخه ځومره نفرت کاوه، له قران او سنت سره متصادمه هيڅ بله عقيده يې نه شواى منلاى.

مړينه:-

قال البخاري وابن يونس : مات في شهر ربيع الأول سنة اثنتي عشرة ومائتين.

ژباړه: بخاري او ابن يونس ويل: دى د ربيع الاول په مياشت دوه سوه دوولس(۲۱۲) هجري کې وفات شو.

مراجع:-

١) التهذيب ٩: ۵۳۷
٢) وثقات أتباع التابعين ٧: ۴۳۴
٣) تاريخ الثقات باب الميم ١/ ۴۱۶ د عجلي
۴) تاريخ ابن معين: ۵۴۳
۵) التاريخ الكبير(۸۴۴) کس معرفي: ١ / ۲۶۴
۶) التاريخ الصغير ٢ / ۳۲۴
٧) المعرفة والتاريخ ١ / ۱۹۷، ۱۹۸
٨) الجرح والتعديل ٨ / ۱۱۹
٩) اكمال تهذيب الكمال ۴۳۷۵ کس معرفي:۱۰/۴۰۰
۱۰) تذكرة الحفاظ ١ / ۳۷۶
۱۱) العبر ١ / ۳۶۳
۱۲)تهذيب الكمال د(۶۴۱۵) راوي معرفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٩) ابو عبد الله محمد بن عبد الرحمن الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات وتلی عالم، تکړه محدث، نامتو حافظ محمد بن عبد الرحمن، چې تاريخونو يې د نسب سلسله داسې راوړې:

أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الهَرَوِيُّ.

زوکړه:-

نوموړی عالم د دويمې هجري په پيل کې پيدا شوی.

استاذان او شاګردان:-

ابو عبد الله له ښو تکړه زده کوونکو زده کړې وکړې، سفرونه يې وکړل او د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې يې له ډېرو پوهانو څخه استفاده وکړه، علامه ذهبي يې د زده کړو او استاذانو په اړه داسې ليکي:

سَمِعَ: أَحْمَدَ بنَ يُوْنُسَ اليَرْبُوْعِيَّ وَطَبَقَتَهُ بِالكُوْفَةِ، وَإِسْمَاعِيْلَ بنَ أَبِي أُوَيْسٍ وَغَيْرَهُ بِالمَدِيْنَةِ، وَأَحْمَدَ بنَ حَنْبَلٍ، وَطَبَقَتَهُ بِبَغْدَادَ، وَإِبْرَاهِيْمَ بنَ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيَّ بِمَكَّةَ، وَمُحَمَّدَ بنَ مُعَاوِيَةَ النَّيْسَابُوْرِيَّ، وَمُحَمَّدَ بنَ مُقَاتِلٍ المَرْوَزِيَّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ده په کوفه کې له احمد بن يونس اليربوعي او د ده د طبقې له علماؤ اورېدلي، په مدينه کې يې له اسماعيل بن ابي اويس او نورو اورېدلي، په بغداد کې يې له احمد بن حنبل او د ده له مثل پوهانو اورېدنه کړې، په مکه کې يې له ابراهيم بن محمد الشافعي څخه اورېدلي، همدارنګه يې له محمد بن معاويه نيشاپوري او محمد بن مقاتل المرزوي څخه اورېدل ثابت دي.

دی يې وړاندي د شاګردانو په اړه داسي کاږي:

حَدَّثَ عَنْهُ: أَبُو حَاتِمِ بنُ حِبَّانَ فِي (صَحِيْحِهِ) وَالعَبَّاسُ بنُ الفَضْلِ النَّضْرَوِيُّ، وَبِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ المُزَنِيُّ، وَسَائِرُ عُلَمَاءِ هَرَاةَ.

ژباړه: له ده څخه او حاتم بن حبان په خپل صحيح کې حديث روايت کړي، همدارنګه عباس بن الفضل النضروي، بشر بن محمد المزني او د هرات نورو علماوو.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

امام ذهبي نوموړی په دې القابو ستايلی:

الإِمَامُ، المُحَدِّثُ، الثِّقَةُ، الحَافِظُ.

بيا وروسته د ده په اړه کاږي:

وَجَمَعَ وَصَنَّفَ.

ژباړه: علوم يې راغونډ کړي او ليکنې يې کړې.

مړينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـام ذهبـي يـې د مړينـې پـه اړه پـه « ميـزان الاعتدال » کې دوه قوله ذکر کړي:

مَاتَ: فِي ذِي القَعْدَةِ، سَنَةَ إِحْدَى وَثَلاَثِ مائـَةٍ عَلَـى الأَصحّ.

وَقِيْلَ: تُوُفِّيَ فِي صَفَرٍ سَنَةَ اثْنَتَيْنِ وَثَلاَثِ مائـَةٍ وَقَدْ قَارَبَ المائَةَ.

ژباړه: دی پـه ذی القعـده کـې د تـر ټولـو سـهي قـول لـه مخـې د (۳۰۱) هجـري پـر مهال ومړ، چا ويلـي چـې پـه صـفره کـې د (۳۰۲) پر مهال مړ شو چې دا وخت يې عمر سلو کالو ته نژدې وو.

مراجع:-

۱) مختصـر طبقـات علمـاء الحـديث لـابن عبـد الهادي: ورقة ۱ / ۱۳۱

۲) تذکرة الحفاظ(۷۱۸)راوي معرفي:۱۹۳/۲

۳) العبر: ۲ / ۱۲۰

۴) الوافي بالوفيات: ۳ / ۲۲۶

۵) طبقات الحفاظ: ۳۰۴

۶) شذرات الذهب: ۲ / ۲۳۵

۷) ميزان الاعتدال د (۵۸) راوي پېژندنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۰) محمد بن احمد ابو الفضل الهروي

د ده په اړه هم لیږ مالومات تر لاسه کېږي، په تاریخونه یې په اړه ډېر څه نه دي لیکل شوي یوازي نسبي سلسله یې په تاریخ کې خوندي ده:

مُحَمَّد بن أَحْمد بن مُحَمَّد الْحَافِظ أَبُو الْفضل الجارودي الْهَرَوِيّ.

زوکړه:-

د زوکړي نیټه یې هم دقیقه نه ده مالومه البته تر (۴۰۰) هجري مخکې به په درې سویمه پېړۍ کې پیدا شوی وي، خو مالومه نیټه یې نه شته.

استاذان او شاگردان:-

د تاریخ په پاڼو کې د نوموړي عالم د دې استاذانو نومونه موندلای شو:

أَبَو عَليّ حَامِد بن مُحَمَّد الرفاء, مُحَمّد بن عبد الله السليطي, أَبو إِسْحَاق القراب, پلار یې أبو يَعْقُوب, عبد الله بن الْحُسَيْن الْبَصْرِيّ الْمروزِي, سليمَان بن أَحْمد الطَّبَرَانِيّ, مُحَمّد بن عَليّ بن حَامِد, إِسْمَاعِيل بن نجيد السّلمِيّ, أحمد بن مُحَمَّد بن سلمويه النَّيْسَابُورِي, عمر بن مُحَمَّد بن جَعْفَر الْأَهْوَازِي الْبَصْرِيّ.

په شاگردانو کې یې د دې اشخاصو نومونه یادولای شو:

أَبُو عَطاء المليحي, عبد الله بن مُحَمَّد الْأَنْصَارِيّ الملقب شيخ الْإِسْلَام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به يې له ده حديث بياناوه ويل به يې:
حَدثنَا إِمَام أهل الْمشرق أَبُو الْفضل.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

سبکې په طبقات الشافعيه کې ليکې:

قَالَ أَبُو النَّصْر الفامي كَانَ عديم النظير فِي الْعُلُوم خُصُوصا فِي علم الْحِفْظ والتحديث وَفِي التقلل من الدُّنْيَا والاكتفاء بالقوت وحيدا فِي الْوَرع.

ژباړه: ابو النصر الفامي ويل: په علومو کې بې جوړې وو په ځانګړې توګه په حفظ، احاديثو، له دنيا څخه په مخ اړونه، په لږ څه قناعت او په تقوا کې يوازينی وو.

بيا کاږي:

وَقَالَ بَعضهم هُوَ أول من سنّ بهراة تَخْرِيج الْفَوَائِد وَشرح الرِّجَال والتصحيح.

ژباړه: ځينو ويلي: دی لومړی هغه دئ چې په هرات کې يې تخريج الفوائد، د راويانو پېژندنه او سمونه دوود کړه.

تقی الدين عراقي يې په اړه ليکې:

شَيْخُ هَرَاةَ فِي عَصْرِهِ الْمَشْهُورُ بِالْحِفْظِ، كَثِيرُ الْحَدِيثِ، كَثِيرُ الشُّيُوخِ، رَحَلَ وَأَدْرَكَ مَشَايِخَ خُرَاسَانَ، وَالْجَبَلِ، وَأَصْبَهَانَ، وَبَغْدَادَ، وَالْبَصْرَةِ.

ژباړه: په خپل وخت کې د هرات شيخ، په حفظ مشهور، د ډېرو حديثو او شيخانو خاوند، سفرونه يې کړي او د خراسان، جبل، اصفهان، بغداد او بصرې مشايخ يې موندلي.

مړينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام د شوال پر (۲۳) تاریخ د (۴۱۳) هجري پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) طبقات الشافعية الکبری د (۳۰۳) راوي د سبکي ليکنه

۲) المنتخب د (۲۱) راوي پېژندنه، د حافظ تقی الدين العراقي ليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۱) ابو منصور محمد بن احمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

ابـو منصـور د هـرات لـه وتلـو پوهـانو، علمـاؤ، ليکوالانو او غوره محدثينو څخه ګڼل کېدی، د تفسير او حديثو تر څنګ يې په يو شمېر فنونو کې ليکنې کړې دي، مورخينو يې د نسب سلسله داسي ذکر کړې:

مُحَمَّد بن أَحْمد بن الْأَزْهَر بن طَلْحَة أَبُو مَنْصُور الْهَرَوِيّ الْأَزْهَرِي اللّغَوِيّ الشَّافِعِي.

امام خپل نيکه ازهر ته په نسبت کولو ازهري بولي، دی په هرات کې پيدا شوی او هم په هرات کې مړ شوی دئ.

زوکړه:-

ښاغلی امام د (۲۸۲) هجري پر مهال په هرات کې دې نړۍ ته سترګې پرانيستې.

زده کړه او استادان:-

ده د وخت له دوود سره سم لومړی له خپلې سيمې زده کړې پيل کړې، بيا بغداد ته ولاړ او همدارنګه يې نور سفرونه هم وکړل، د تحصيلاتو پر مهال يې له دې استاذانو زده کړې کړې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَبَو الْقاسم الْبَغَوِيّ, أَبو بكر ابْن أبي دَاوُد, إِبْرَاهِيم بن عَرَفَة نفطويه, ابْن السراج، الْحُسَيْن بن إِدْرِيس, مُحَمّد بن عبد الرَّحْمَن
السامى، أَبو الْفضل المنذرى, عبد الله بن عُرْوَة.

په شاګردانو کې يې دا مشهور دي:
أَبُو ذَر عبد بن أَحْمد, أَبُو عُثْمَان سعيد القرشى, الْحُسَيْن الباشانى, عَلى بن أَحْمد بن خمرويه، أَبُو يَعْقُوب القراب او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

سبکي په طبقات الشافعيه الکبرى کې ليکي:

وَكَانَ إِمَامًا فى اللُّغَة بَصيرًا بالفقه عَارِفًا بِالْمذهبِ عالى الْإِسْنَاد ثخين الْوَرع كثير الْعِبَادَة والمراقبة شَدِيد الِانْتِصَار لألفاظ الشافعى.

ژباړه: دى په لغت کې امام، په فقه کې هوښيار، د مذهب پېژندونکى، د لوړ سند خاوند، د ښې تقوا څښتن، ډېر عبادت او مراقبه کوونکى او د شافعي د الفاظو ډېر کومک کوونکى وو.

امام سمعاني په المنتخب کې ليکي:

كان إمامًا فاضلًا، مكثرًا من الحديث، مبالغًا في طلبه، قرأ بنفسه على الشيوخ وكتب.

دى ډېر غوره امام، د زياتو حديثو لرونکى، د حديثو په لټه کې مبالغه کوونکى، په خپله يې پر يو شمېر شيخيانو لوست کړى او هم يې ليکنې کړې.

ليکنې:-

نوموړي د خپل ارزښتمن ژوند پر مهال څو خورا په زړه پوري او ارزښتمنې ليکنې هم کړې، تاريخونه يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنو نوملړ خوندي کړی، د ليکنو فهرست يې په دې ډول دئ:

١) تهذيب اللغه، لس ټوکه
٢) التقريب (په تفسير کې)
٣) کتاب تفسير الفاظ المزني
۴) علل القراءآت
۵) الروح وما ورد فيه من الكتاب والسنة
۶) تفسير اسماء الحسنی
٧) الرد علی الليث
٨) تفسير اصلاح المنطق
٩) تفسير السبع الطوال
١٠) تفسير ديوان ابی تمام
١١) كتاب الادوات

او له دې پرته نور کتابونه هم لري.

نوموړي په عربيت کې لوی لاس در لود، له دې امله يې له ښارايي عربو سره ملاقاتونه کول او د هغوئ لور ته به يې سفرونه کول.

مړينه:-

امام اللغه د (٣٧٠) هجري پر مهال په ربيع الاول کې له دې نړۍ د ابديت لور ته وکوچېد.

مراجع:-

١) الوفيات ١: ۵٠١
٢) مجلة المجمع العلمي العربيّ ١: ٢٧٠
٣) إرشاد الأريب ۶: ٢٩٧
۴) آداب اللغة ٢: ٣٠٨
۵) فهرست الكتبخانة ۴: ١۶٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) الفهرس التمهيدي ۲۴۱ په دې کې يې د تهذيب ۱۸ ټوک هم ياد کړی.
۷) والسبکي ۳/ ۱۰۶
۸) مفتاح السعادة ۱/ ۹۷ بيا ۲/ ۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۲) محمد بن يوسف الهروي

لنډه پېژندنه:-

نوموړی عالم د هرات د سترو علماؤ په کتار کې ګڼل کېدی، د شافعي مذهب له وتلو پوهانو څخه وو، د ذهبي په وينا نوموړي زده کړې ډېري وروسته پيل کړې که يې له پيله ورته ملا تړلې وای نو د خپلې زمانې ستره علمي مرجع به وای، د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

الحافظ الفقيه الشافعي محمد بن يوسف بن بشر بن النضر بن مرداس أبو عبد الله الهروي ويعرف بغندر.

زوکړه:-

نوموړی امام د ابن عساکر په قول(۲۲۹، له بل قول سره سم ۲۳۰) هجري پر مهال دې نړۍ ته راغلی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

امام لکه ذهبي چې وايي خپلې زده کړې وروسته پيل کړې، د خپل ژوند له پيله يې داسې نه دي کړې او که يې له اوله ځان زده کوونکی جوړ کړی وای نو د ده په ټکو چې د خپلې زمانې له باوري سرچينو به ګڼل کېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کړو پر مهال بصرې، حمص، بغداد، دمشق او نورو ښارونو ته سفرونه کړي او هلته يې له دې استاذانو د زده کړې تنده ماته کړې:

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْد اللَّهِ بن عَبدِ الحَكَم، الربيع بن سليمان (دواړه مصريان دي)، بكار بن قتيبة، إبراهيم بن مرزوق (دا دواړه بصريان دي)، وإبراهيم بن منقذ الخولاني، محمد بن عوف (دواړه حمصيان دي)، سعد بن محمد البيروتي، محمد بن حماد الطهراني، أحمد بن عبد الله بن عبد الرحيم البرقي، عباس بن الوليد البيروتي، حسن بن مكرم، محمد بن عوف الطائي او نور.

دين، ملت او قوم ته د خدمت لپاره ده هم زيات شاګردان وروزل البته د مشهورو نومونه يې دا دي:

الطَّبَرَانِيّ، وَالزُّبَيْر بن عَبْدِ الوَاحِدِ الأَسدَاباذِي، وَالقَاضِي أَبُو بَكْرٍ الأَبْهَرِيّ، وَعَبْد الوَاحِدِ بن أَبِي هَاشِمِ المُقْرِئ او نور...

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

امام ابن عساکر(مړينه٥٧١) په خپل کتاب تاريخ دمشق کې د نوموړي د پېژندنې پر مهال امام د الحافظ او الفقيه په القابو ستايلى دئ.

امام خطيب بغدادي يې په اړه ليکي:

وكان أحد الحفاظ الثقات.

ژباړه: او دى له باوري حافظانو يو وو.

امام ذهبي يې په اړه په سير اعلام النبلاء کې کاږي:

الحَافِظُ، الصَّادِقُ، الرَّحَّالُ، أَبُو عَبْدِ اللهِ الشَّافِعِيُّ، الفَقِيْهُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د حاديثو حافظ، ربښتنی، ډېر کوچېدونکی، ابو عبد الله شافعي مسلکه فقيه وو.

مړينه:-

د هرات دا ښاغلی امام د روژې په مياشتي کې د (۳۳۰) هجري پر مهال له دې نړۍ د ابديت لورته وکوچېد. ابن عساکر وايي: تر سل کاله اوښتی وو.

مراجع:-

۱) تاريخ بغداد: ۳ / ۴۰۵ - ۴۰۶
۲) تاريخ ابن عساکر(۷۱۳۴) کس معرفي
۳) تذکرة الحفاظ: ۳ / ۸۳۷ - ۸۳۸
۴) العبر: ۲ / ۲۲۳ - ۲۲۴
۵) الوافي بالوفيات: ۵ / ۲۴۶
۶) مرآة الجنان: ۲ / ۲۹۸
۷) غاية النهاية: ۲ / ۳۲۸
۸) طبقات الحفاظ: ۳۴۸
۹) شذرات الذهب: ۲ / ۳۲۸

د دويم ځل تصحيح کار يې د (۵/۱۱/۲۰۱۹) ماښام پر شپږ بجې پای ته ورسېد.

کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

	سريزه	۱
۱	ابراهيم بن يعقوب الجوزجاني	۳
۲	امام نسائي	۷
۳	ابو يعقوب الطالقاني	۱۱
۴	ابو يعقوب اسحاق الهروي	۱۵
۵	ابراهيم بن عبد الله الهروي	۱۷
۶	ابو سعيد بن طهمان الهروي	۲۲
۷	اما ابو سليمان الخطابي	۳۰
۸	سعيد بن يعقوب الطالقاني	۳۵
۹	سعيد بن منصور	۴۰
۱۰	اما ابو داؤد	۴۵
۱۱	ابو النصر عبد الرحمن الهروي	۵۸
۱۲	ابو روح عبد المعز الهروي	۶۰
۱۳	ابو الموفق عبد الواسع الهروي	۶۳
۱۴	ابو الخير عبد الله الهروي	۶۴
۱۵	عبد الله بن محمد الهروي	۶۷
۱۶	عبد الله بن سليمان السجستاني	۷۳
۱۷	ابو ذر عبد الله بن احمد الهروي	۸۲
۱۸	امام عثمان بن سعيد الدارمي	۸۸
۱۹	علامه ملا علي قاري	۹۶
۲۰	عمر بن ابراهيم الهروي	۱۰۶
۲۱	عطاء الخراساني	۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲	فاطمة بنت ابي بكر السجستاني	۱۱۷
۲۳	قاسم بن سلام الهروي	۱۱۹
۲۴	امام قتيبة بن سعيد البغلاني	۱۳۰
۲۵	مكي بن ابراهيم	۱۴۵
۲۶	محمد بن ابان البلخي	۱۵۳
۲۷	امام ابن حبان	۱۵۶
۲۸	محمد بن يوسف الفريابي	۱۶۳
۲۹	محمد بن عبد الرحمن الهروي	۱۶۸
۳۰	محمد بن احمد الهروي	۱۷۱
۳۱	ابو منصور محمد الهروي	۱۷۴
۳۲	محمد بن يوسف الهروي	۱۷۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library